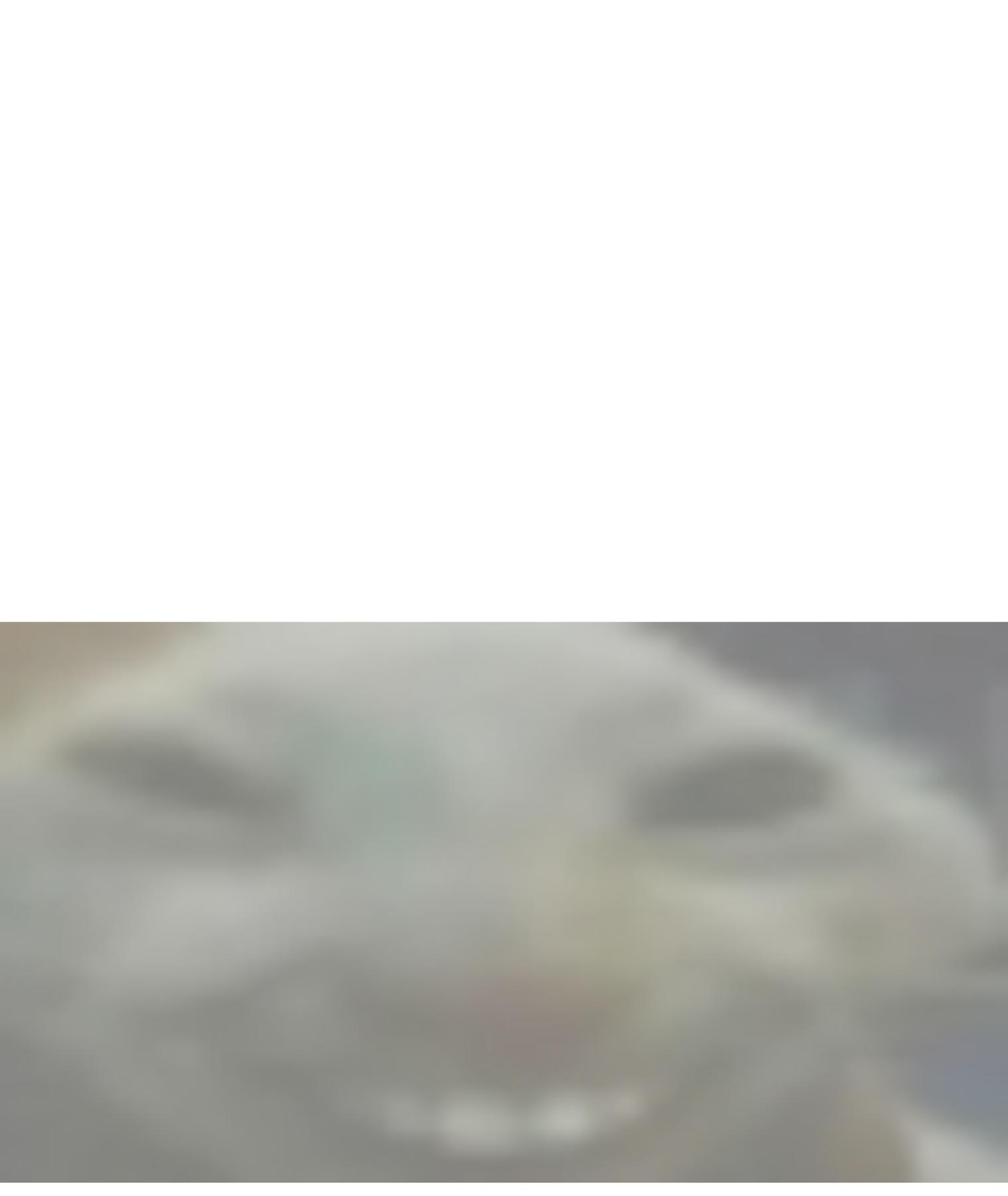

Plastyka

Podręcznik

5

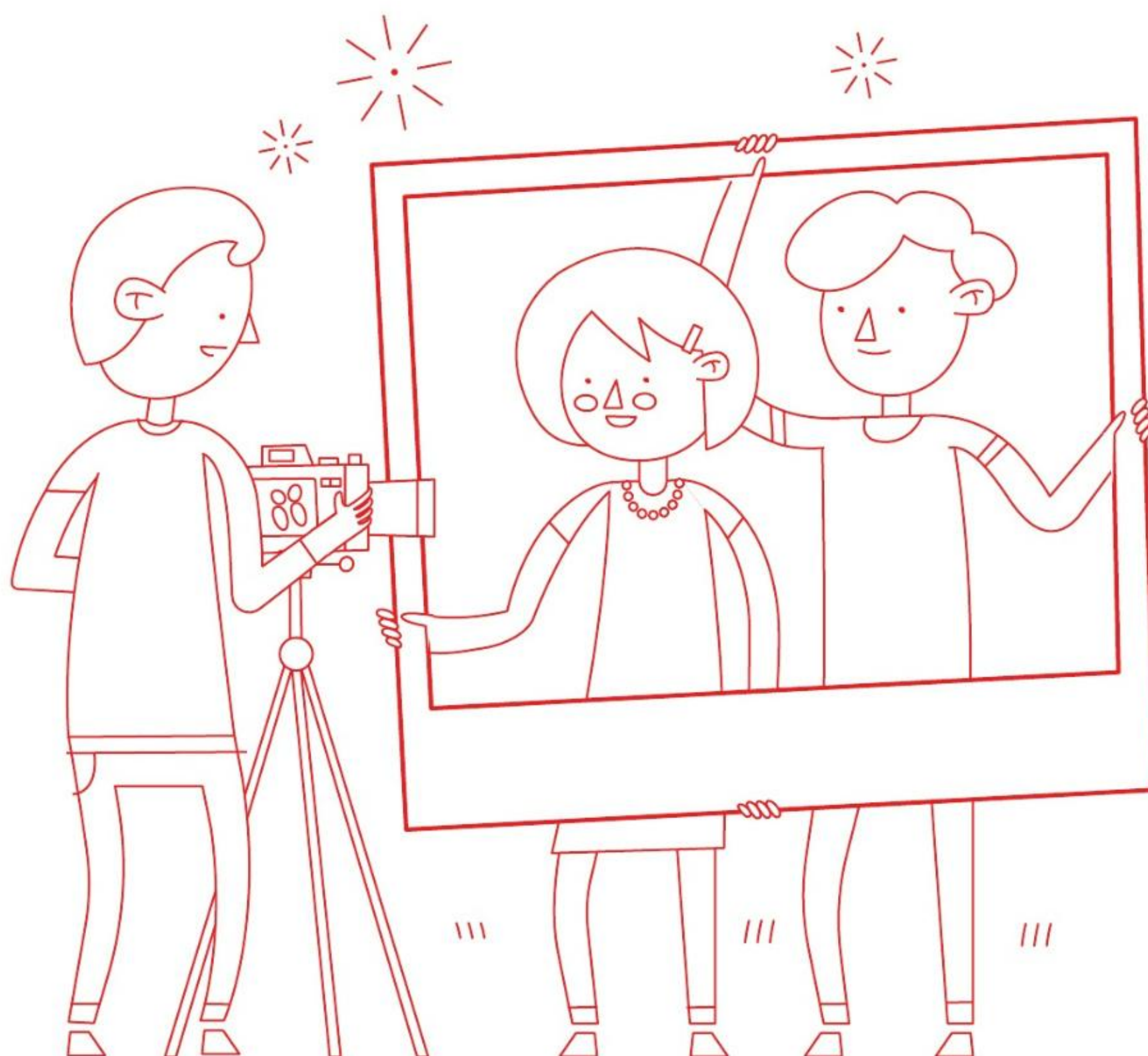

Wojciech Sygut
Marzena Kwiecień

5

Plastyka

Podręcznik dla klasy piątej szkoły podstawowej

Redaktor serii
Wojciech Sygut

Redaktor prowadzący
Marzena Kwiecień

Redakcja merytoryczna
Marzena Kwiecień

Redakcja językowa i korekta
Joanna Cybula
Joanna Kozub

Redakcja techniczna
Paweł Kowalski

Skład i łamanie
Adam Ziółkowski

Redakcja artystyczna
Magdalena Sarnot-Wrzecionowska

Projekt i koncepcja artystyczna
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Koordinacja prac graficznych
Magdalena Wrzecionowska

Fotoedycja
Milena Kot

Projekt okładki
Futu Creative

Ilustracja na okładce
Ładne Halo / Maciej Błażniak

Ilustracje
Maciej Błażniak (s. 5, 19, 31, 43, 61, 79, 101), Przemysław Sokołowski (s. 18, 20, 21, 30, 42, 54, 60, 78, 82, 100, 106), Magdalena Pilch (s. 7, 34), Aleksandra Makowska (s. 10), Renata Motyka (s. 8)

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania plastyki, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr hab. Eleonory Jedlińskiej, prof. dr hab. Wiesławy Limont, mgr. Klemensa Stróżyńskiego.

Etap edukacyjny: II
Typ szkoły: szkoła podstawowa
Rok dopuszczenia: 2018

Numer dopuszczenia (numer ewidencyjny w wykazie): 898/2/2018

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie publikacji w całości lub we fragmentach bez zgody wydawnictwa zabronione.

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

© Grupa MAC S.A. 2018

ISBN 978-83-8108-356-0

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosza 76
tel. 41 366 55 55, faks: 41 366 33 02
e-mail: kontakt@mac.pl; www.mac.pl

Spis treści

1. Język dzieł sztuki. Kreska i faktura

1.1	Jak to narysować? Od figury do kształtu	6
1.2	Światło i cień	9
1.3	Rozpoznajemy fakturę dzieła	12
	Podsumowanie działu 1	16
	Link do wiedzy	18

2. Barwy i plamy

2.1	Właściwości barw	20
2.2	Plamy barwne w malarstwie	22
2.3	Akcent kolorystyczny i dominanta	24
	Podsumowanie działu 2	28
	Link do wiedzy	30

3. Światło

3.1	Światło, barwy, obraz	32
3.2	Walor	34
3.3	Witraż i mozaika	36
	Podsumowanie działu 3	40
	Link do wiedzy	42

4. Kompozycja i przestrzeń

4.1	Rodzaje kompozycji	44
4.2	Jak pokazać przestrzeń na obrazie? Perspektywa	48
4.3	Przestrzeń w malarstwie	50
4.4	Układ kulisowy	53
	Podsumowanie działu 4	58
	Link do wiedzy	60

5. Temat

5.1	Portret i autoportret	62
5.2	Sceny w malarstwie	66
5.3	Pejzaż	69
5.4	Martwa natura	71
	Podsumowanie działu 5	76
	Link do wiedzy	78

6. Sztuka jest blisko

6.1	Sztuka użytkowa – projekt i przedmiot	80
6.2	Wokół grafiki użytkowej	84
6.3	Fotografia	90
6.4	Film	92
6.5	Teatr i scenografia	94
	Podsumowanie działu 6	98
	Link do wiedzy	100

7. Sztuka ludowa

7.1	Strój świąteczny	102
7.2	Przedmioty i dekoracje ludowe	104
	Podsumowanie działu 7	109
	Słowniczek	110

Jak korzystać z podręcznika

Eksperymenty plastyczne

Propozycje działań plastycznych rozwijają wyobraźnię i kreatywność

Krok po kroku
Instrukcje wykonania prac plastycznych

Ciekawe!

Interesujące wiadomości uzupełniają temat lekcji

Więcej na temat
Dodatkowe treści i ilustracje

Link do wiedzy

Informacje o różnorodnych zjawiskach w kontekście sztuki

Podsumowanie dziale 5
Powtórzenie i utrwalenie omówionych treści

Zadanie z gwiazdką
Zadanie dodatkowe

Tego podręcznika będą używać inni uczniowie. Niczego w nim nie zapisuj. Przekaz go w dobrym stanie.

Znaczenie ikon

zadanie do wykonania w grupie

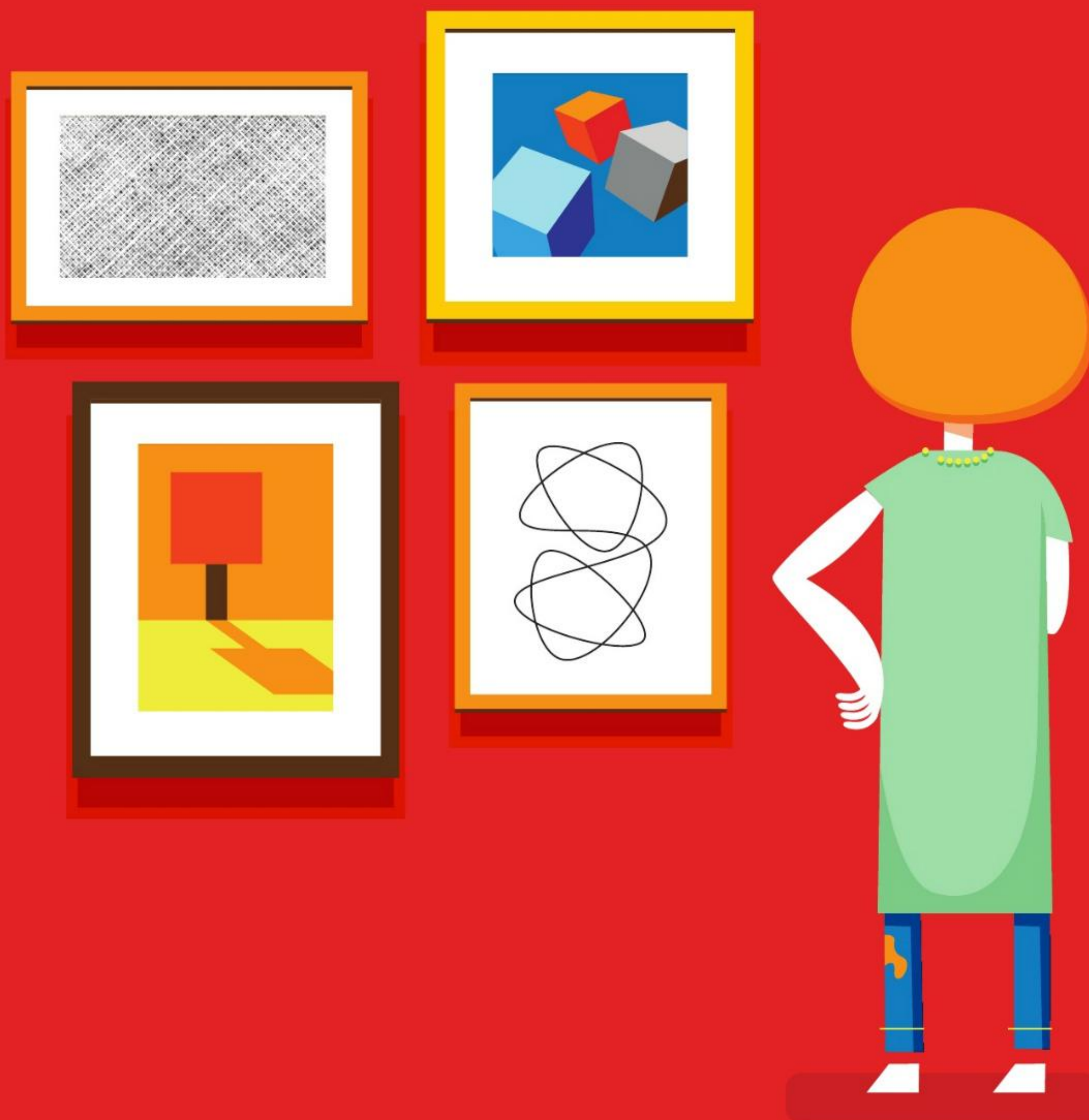

pytanie do zdjęcia lub ilustracji

ćwiczenie z elementami samokształcenia

1. Język dzieł sztuki. Kreska i faktura

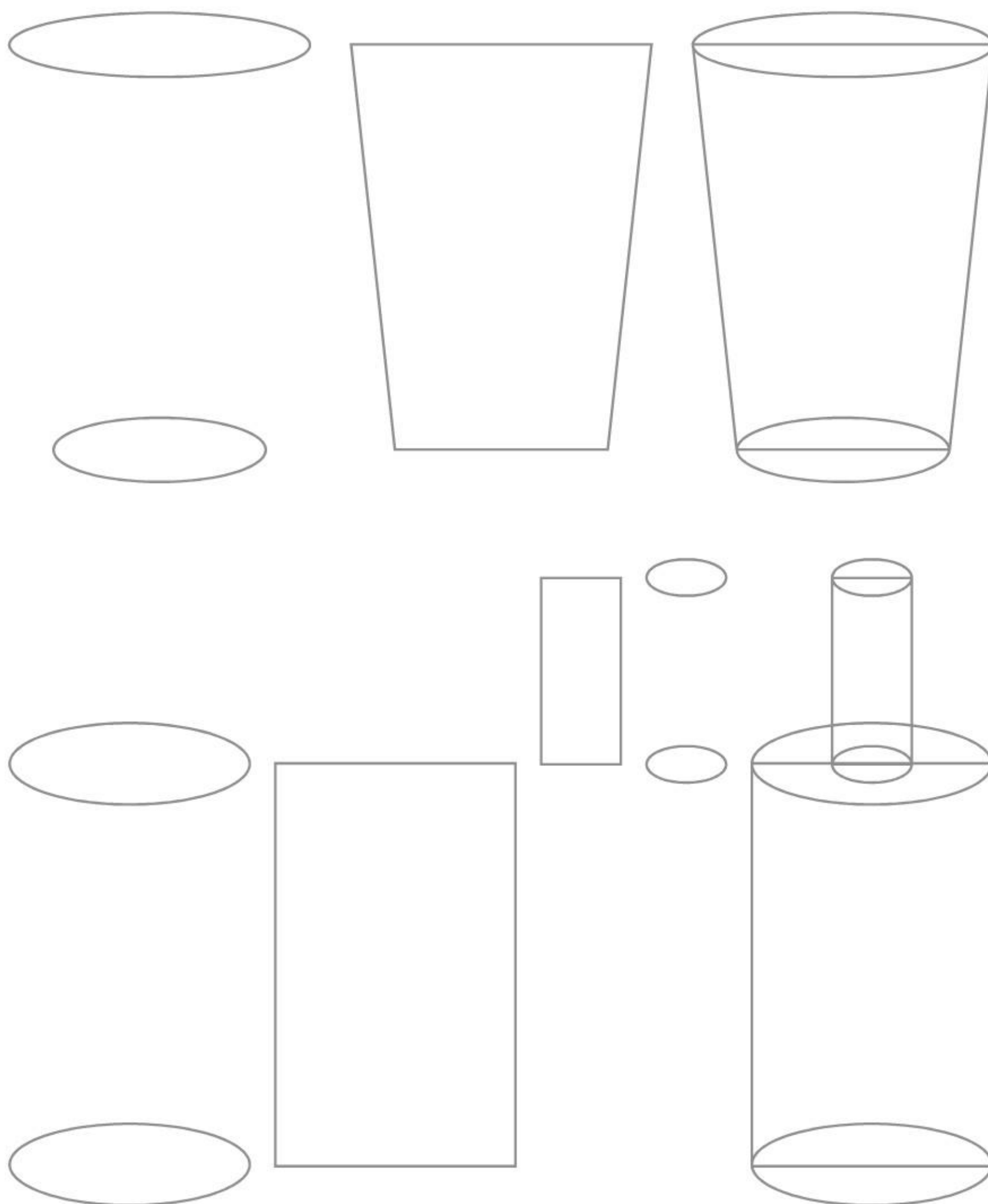

1. Jakim językiem przemawiają do nas sztuki plastyczne?
2. Z jakimi środkami wyrazu artystycznego kojarzą ci się przedstawione dzieła?

1.1 Jak to narysować? Od figury do kształtu

W klasie czwartej poznaliście takie sposoby posługiwania się kreską i linią, które pozwalają wykonać rysunek konturowy i światłocieniowy. Dowiedzieliście się także, jak za pomocą kresek, linii i punktów artyści rysownicy tworzą fakturę przedstawianych obiektów. W tym rozdziale przyjrzymy się bliżej sposobom, jakie twórcy stosują w celu ukazania właściwego kształtu przedmiotów i ich trójwymiarowości. Dowiemy się też więcej o fakturze dzieł sztuki.

Gdy chcemy przedstawić wybrany kształt, zaczynamy zwykle od narysowania konturu. Aby w rysunku dobrze odwzorować wygląd przedmiotu, postaci czy krajobrazu, należy skorzystać z pomocy znanych nam **figur geometrycznych**, takich jak: kwadrat, prostokąt, koło, trójkąt czy trapez. Twórca obrazu może w ten sposób „zbudować” określony przedmiot – podobnie jak dziecko tworzy budowle z klocków.

Kształty doniczki
i butelki zbudowane z figur
geometrycznych

Zazwyczaj rysunek rozpoczyna się od szkicu, czyli zarysu tematu, który ma być przedstawiony na obrazie. Twórca rysunku w odpowiednim miejscu na kartce papieru szkicuje przedmioty, używając figur geometrycznych. W ten sposób np. kubek może być prostokątem, filiżanka zaś trapezem i kołami. Kiedy przedmiot na rysunku jest zaznaczony jako forma geometryczna, można przystąpić do uzupełniania jego prawdziwego kształtu i detali.

Kształty kubka, filiżanki i gruszki narysowane z pomocą szkicu z figur geometrycznych

Rozpoczynając szkic rysunkowy, powinniśmy dobrze przyjrzeć się przedmiotom, które chcemy przedstawić i dopiero po ich dokładnej obserwacji nanieść obraz na papier. Należy przy tym pamiętać o różnieniu wielkości poszczególnych części rysowanego obiektu, jak również zwrócić uwagę na ich ułożenie względem siebie.

1. Wyjaśnij, czym jest kształt przedmiotu.
2. Wybierz dowolny przedmiot ze swojego otoczenia i powiedz, jakich figur geometrycznych można użyć do jego narysowania.

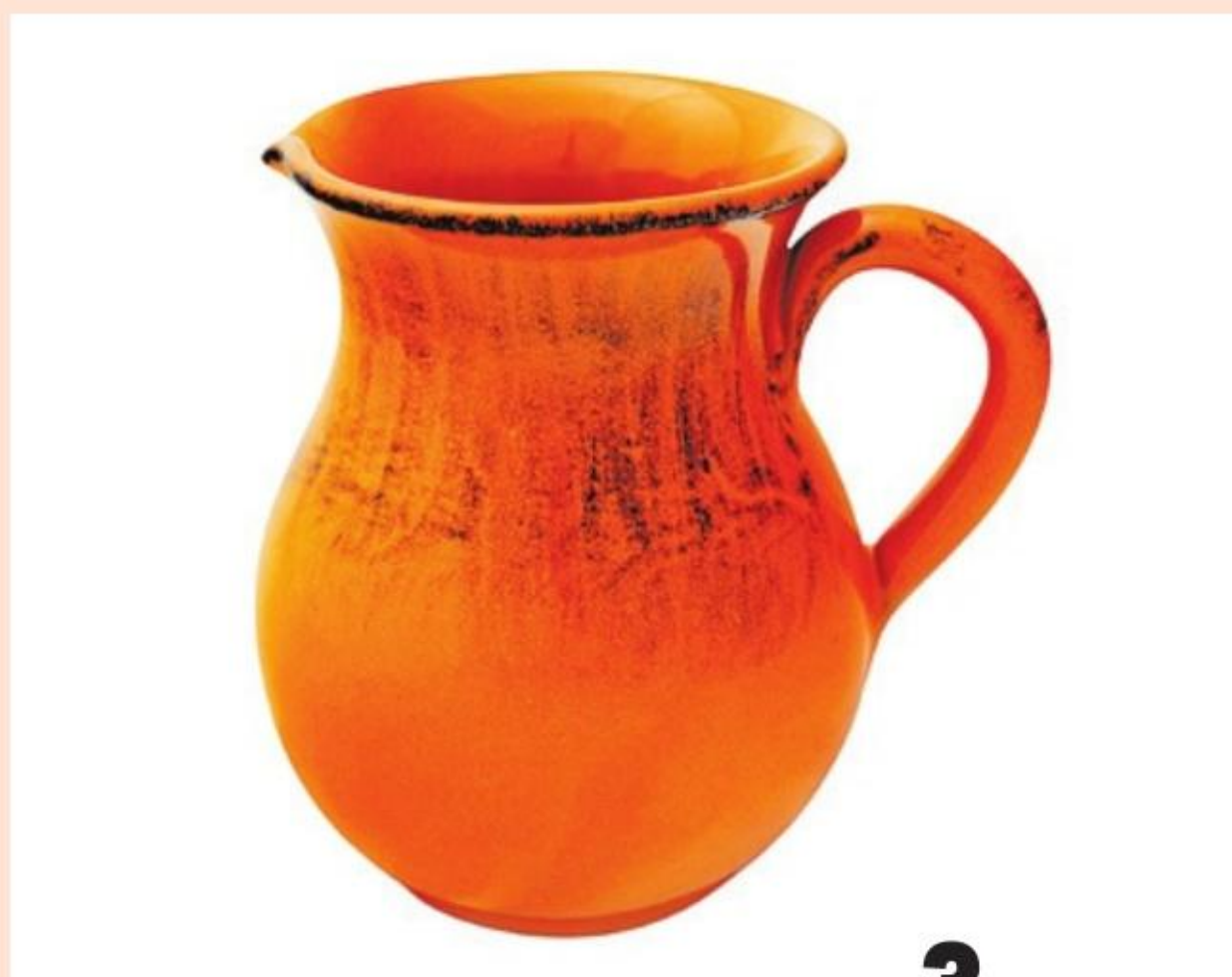
Geometryczny świat

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

ołówki, cienkopisy, kredki, blok rysunkowy lub techniczny A4.

Eksperymentuj!

Sprawdź, czy, posługując się rysunkiem odpowiednio ułożonych figur geometrycznych, można naszkicować kształt przedmiotu. Przyjrzyj się, jak wygląda gołąb i przedstawienie jego kształtu za pomocą figur geometrycznych. Wyobraź sobie, z jakich figur geometrycznych mogłyby być zbudowane przedstawione na fotografiach winogrona i dzbanek, i narysuj je w ten sposób. Możesz też wybrać w tym celu przedmioty ze swojego otoczenia (np. doniczkę, lampę).

1.2 Światło i cień

Zaznaczanie światłocienia – praca ucznia

Vincent van Gogh [czyt. wincent wan gogh],
Głowa kobiety, 1883, rysunek

Wiemy już, jak rysować przedmioty w oparciu o kształty brył geometrycznych. Kolejnym ważnym krokiem w stworzeniu rysunku będzie odpowiednie zaznaczenie światła i cienia na tych przedmiotach. W tym celu, po określeniu na obrazie ogólnych kształtów, przystępujemy do rozmieszczenia odcieni – od bieli papieru po jasne i ciemne szarości, kończąc na czerni. Cieniując, należy zwrócić uwagę na kierunek linii, który musi być zgodny z kształtem i budową przedmiotów. Mrużenie oczu podczas obserwacji rysowanych przedmiotów pozwala lepiej zobaczyć miejsca jasne i ciemne; przedmioty stają się wyraźniejsze i kontrasty bardziej czytelne. Stosując **światłocień** w rysunku, budujemy na płaszczyźnie wrażenie głębi, którą widzimy w rzeczywistości. Dostrzegamy również różnicę między oświetleniem, które tworzy światło dzienne, a oświetleniem sztucznym, którego źródłem są różnego rodzaju żarówki lub lampy zainstalowane we wnętrzu.

★ Światło, cień, przedmioty...

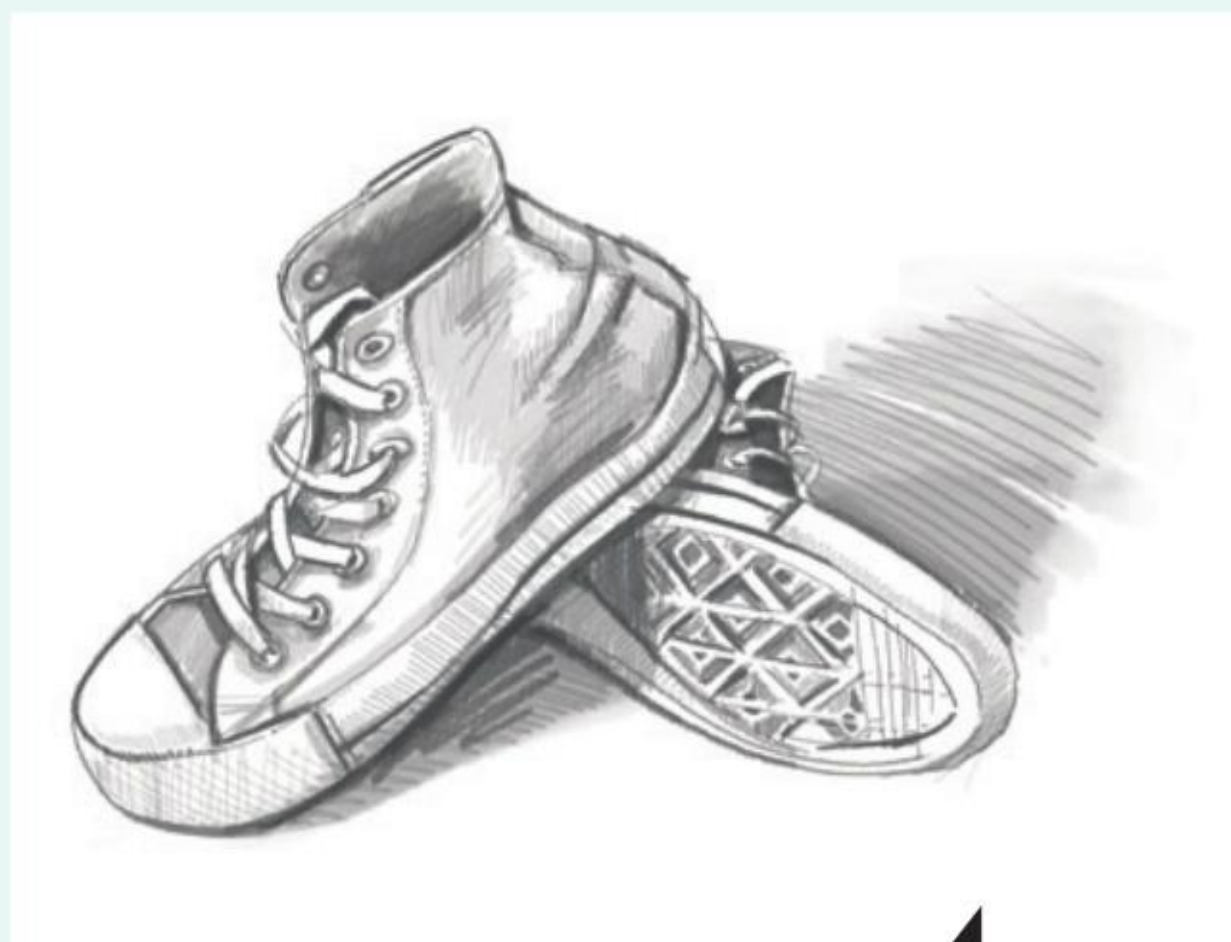
1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

kartkę z bloku rysunkowego i 3 ołówki o różnej twardości, np. H, 2B, 5B, a także przedmioty, które chcesz narysować (np. własne trampki, naczynia lub owoce).

Jak to zrobić?

Najpierw przyjrzyj się dokładnie tym przedmiotom – obserwuj ich kształt, wielkości poszczególnych elementów, z których składa się dany przedmiot (proporcje), ich ułożenie względem siebie. Sprawdź, z której strony pada na nie światło i jak rozkładają się na przedmiocie plamy światła i cienie. Rysunek zacznij od linearnego szkicu kreską – jeśli coś ci się nie uda, użyj gumki. Kiedy kontury przedmiotu będą już gotowe, stopniowo nakładaj cienie. Najjaśniejsze plamy pozostaw białe, jaśniejsze pokrywaj delikatnymi kreskami, a do ciemnych partii przedmiotów użyj ołówka 5B – w ten sposób osiągniesz wrażenie światłocienia.

Caravaggio [czyt. karawadzjo], *Powołanie św. Mateusza*, 1598–1600, światłocień w malarstwie

Władysław Skoczylas, *Pejzaż podhalański*, ok. 1920, drzeworyt, światłocień w grafice

Efekt trójwymiarowości oparty na światłocieniu pojawia się również w malarstwie, grafice, fotografii oraz innych obrazach, które zostały przedstawione na płaszczyźnie. Artysta za pomocą gry światła i cienia tworzy wrażenie przestrzeni, buduje nastrój i akcję swojej kompozycji.

Giovanni Lorenzo [czyt. dziowanni lorencio] Bernini, posąg anioła przy wejściu do Zamku Świętego Anioła w Rzymie, Włochy, 1668, światłocień w rzeźbie

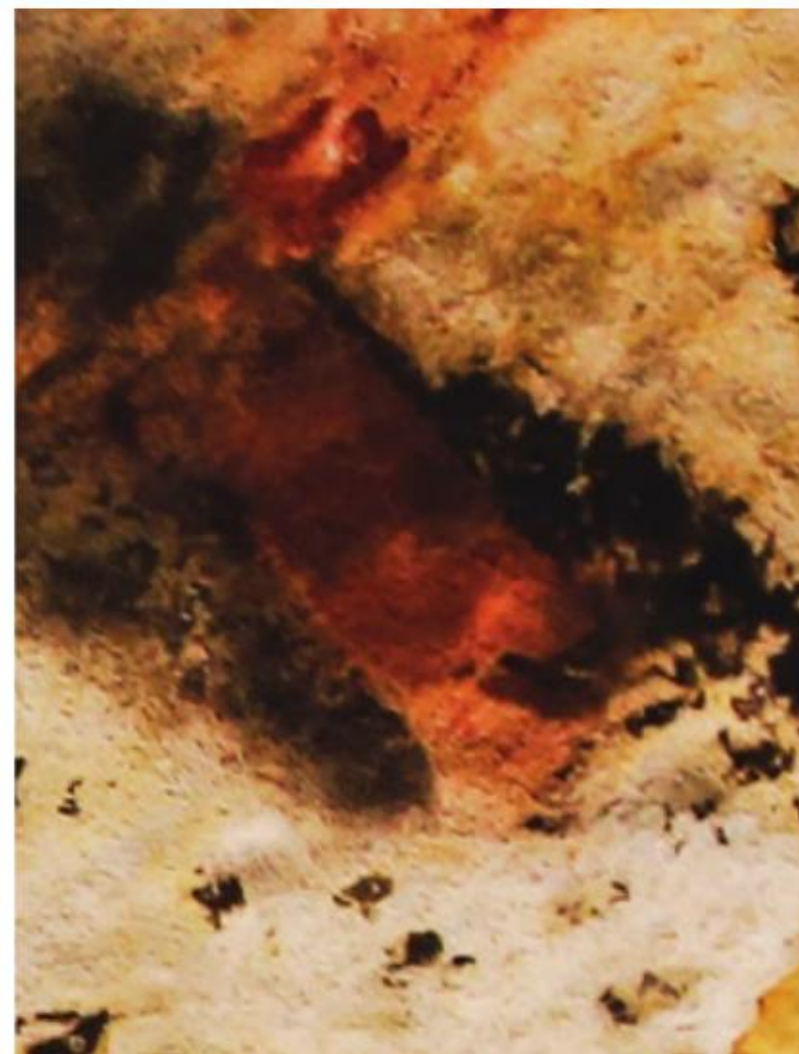
Antonio Gaudi, kościół La Sagrada Familia w Barcelonie, Hiszpania, od 1882. Światło i cień budują zewnętrzny wizerunek tego wyjątkowego obiektu architektury.

W dziełach sztuki, które możemy oglądać w naturze, światłocień zależy od naturalnych warunków pogodowych. Stojąc przed rzeźbą czy obiektem architektonicznym (np. pomnikiem lub budowlą), możemy obserwować układ światła i cieni zależnych od zmieniającego się kierunku i natężenia oświetlenia w danej porze dnia.

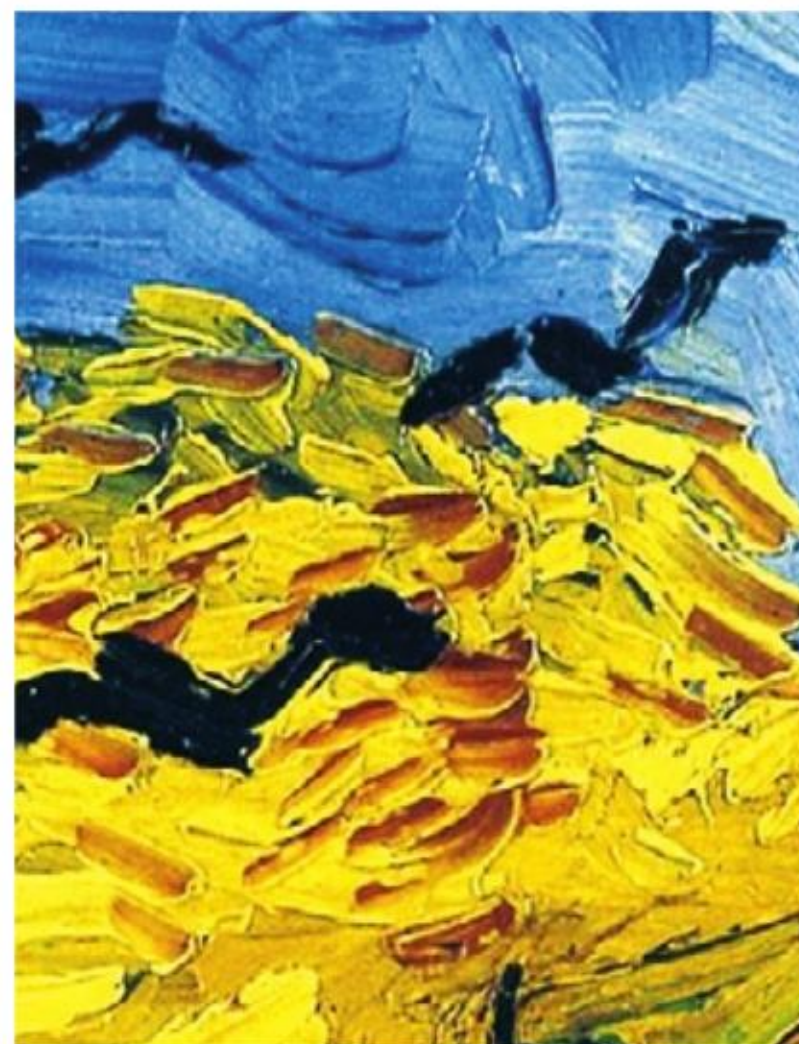
1. Co to jest światłocień?
2. Jak na rysunku zaznacza się oświetlenie przedmiotu? Wyjaśnij na dowolnym przykładzie.

1.3 Rozpoznajemy fakturę dzieła

Poznaliśmy sposoby budowania kształtu przedmiotów i wydobywania ich głębi przez światłocień. Jeśli chcemy przedstawić rodzaj powierzchni przedmiotu, rysujemy, malujemy lub rzeźbimy jego **fakturę**, czyli charakterystyczny rodzaj powierzchni.

Rysunek naskalny przedstawiający konia i krowę powstał ok. 17 tys. lat temu w grocie Lascaux [czyt. lasko] we Francji. Na powiększonym fragmencie dzieła możemy zobaczyć, że jego faktura jest szorstka jak skała, na której powstało.

Vincent van Gogh, *Kruki nad polem zboża*, 1890. Fakturę tego dzieła budują warstwy gęstej farby olejnej, nałożone krótkimi pociągnięciami pędzla.

Albrecht Dürer [czyt. direr],
Czterej jeźdźcy Apokalipsy,
1497–1498.

Grafika prezentuje różnorodne faktury wyrażone kreską: gładką i błyszczącą zbroję jeźdźcy, miękką sierść konia, kanciaste skały. Możemy też przypuszczać, że gdybyśmy dotknęli powierzchni tego dzieła, jego faktura byłaby delikatnie szorstka z powodu odbitej farby drukarskiej.

Faktura dzieła to nie tylko rodzaj powierzchni przedstawianych obiektów, ale przede wszystkim **zewnątrzna warstwa** samego **dzieła** graficznego, malarskiego czy rzeźby. Możemy ją rozpoznać dotykiem lub patrząc na obraz, sprawdzić, czy jest gładka, szorstka, śliska lub chropowata. Fakturę grafiki wyczuwamy, dotykając lekko wypukłych kresek i linii, jakie tworzy odbita farba drukarska. Na obrazie malarskim fakturę mogą budować warstwy farb rozłożone pędzlem lub szpachelką. Istotnym elementem faktury w dziele plastycznym jest rodzaj podłoża, na którym twórca pracuje (np. gładka kartka, chropowaty papier, deska, płótno, kamień). W rzeźbie dużą rolę odgrywa użyty materiał, sposób jego obróbki i narzędzia wykorzystane przez rzeźbiarza, np. dłuto lub nożyk. Dzięki temu fakturę można doskonale wyczuć palcami.

1. Przypomnij, co to jest faktura.
2. Powiedz, jakie znasz sposoby tworzenia faktury na rysunku, obrazie malarskim i rzeźbie.

Ciekawe!

Dokumentacja reliefu
za pomocą techniki frotażu

Technika reprodukcji i dokumentowania płaskorzeźb i innych dzieł o zróżnicowanej fakturze znana jest ludziom od setek lat. Jednak dopiero współcześnie zaczęto wykorzystywać ją jako technikę artystyczną i nazwano frotażem. Metoda zdejmowania odcisków z kamiennych reliefów była stosowana w Chinach jeszcze w czasach przed naszą erą. W bliższych nam wiekach wykorzystywali ją archeolodzy. Za pomocą frotażu tworzą dokumentację powierzchni dzieł kamiennych, metalowych i ceramicznych.

Więcej na temat

Artysta i stara, drewniana podłoga

Max Ernst, *Skamieniały las*, 1929, frotaż

Frotaż (od fr. *frottage* – tarcie) – to technika polegająca na powielaniu faktury wybranych przedmiotów o zróżnicowanej powierzchni na papierze. Frotaż powstaje przez przyłożenie papieru do danej rzeczy (np. liścia, tkaniny, drewna) i pocieranie go miękkim ołówkiem, kredką lub innym narzędziem rysunkowym. W ten sposób wierne odbicie wzoru powierzchni przedmiotu przenosi się na papier.

Pierwszym twórcą, który wykorzystywał frotaż jako technikę artystyczną, był **Max Ernst**. Na początku XX wieku ten niemiecki artysta malował obrazy olejne, wykonywał kolaże i poszukiwał nowych metod wyrazu artystycznego. Jego pierwsze frotáže to efekt fascynacji widokiem starej, drewnianej podłogi. Przyglądając się jej zniszczonej powierzchni, Ernst dostrzegał rozmaite kształty i figury. Tak bardzo mu się spodobaly, że chcąc je uwiecznić, położył na podłodze kartkę papieru i zaczął rysować po niej miękkim ołówkiem. Wynikiem jego działania był rysunek, który kojarzył się z tajemniczym lasem i jego dziwnymi, podobnymi do ptaków, mieszkańcami. Artysta wykonał serię takich rysunków i opublikował je w 1926 roku pt. *Histoire Naturelle* [czyt. istłar natjurel] – (fr.) *Historia naturalna*.

Frotaż

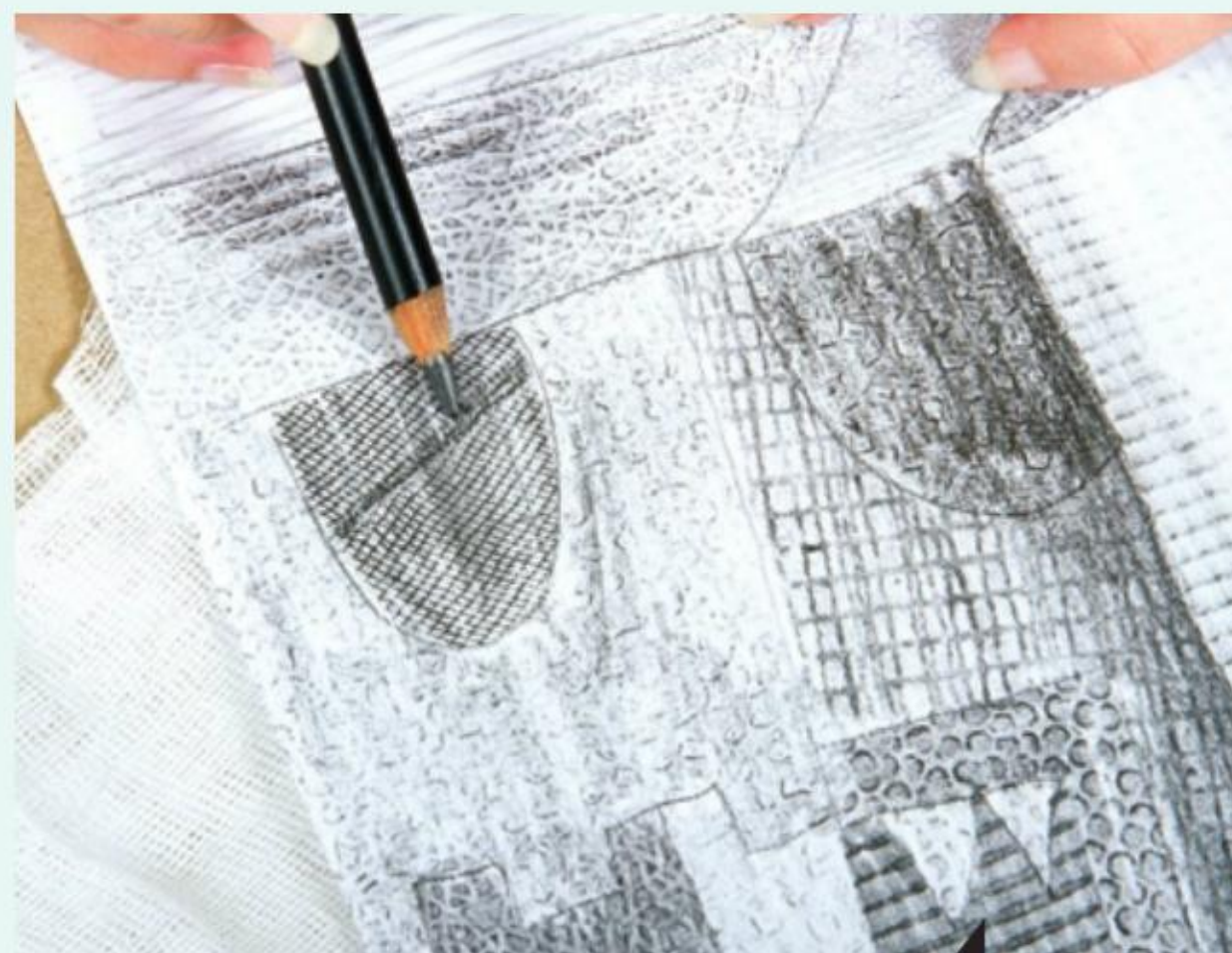
1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

materiały przedstawione na ilustracji, kartki papieru do ksero, kilka ołówków o różnej twardości, płaskie przedmioty o wyraźnej fakturze (np. teksturę falistą, grzebień, monety, spinacze biurowe, wysuszone liście).

Jak to zrobić?

Wypróbuj efekty rysunkowe – połóż na dany przedmiot, np. na monetę, kartkę papieru i równomiernie pokryj jej wierzch rysunkiem. Następnie, wiedząc, jakimi fakturami dysponujesz, wykonaj frotaż pt. *Siedziba czarnoksiężnika* lub *Las niezwykłych drzew*. Najpierw zrób jej szkic, a następnie wypełnij poszczególne części wybranymi fakturami.

Podsumowanie działu 1

1 Czy znasz te słowa?

kształt

faktura

frotaż

światłocień

figura

2 Wymień figury geometryczne, które byłyby pomocne przy szkicowaniu widocznych poniżej przedmiotów.

3 Powiedz, jak światło wpływa na wygląd przedstawionych przedmiotów.

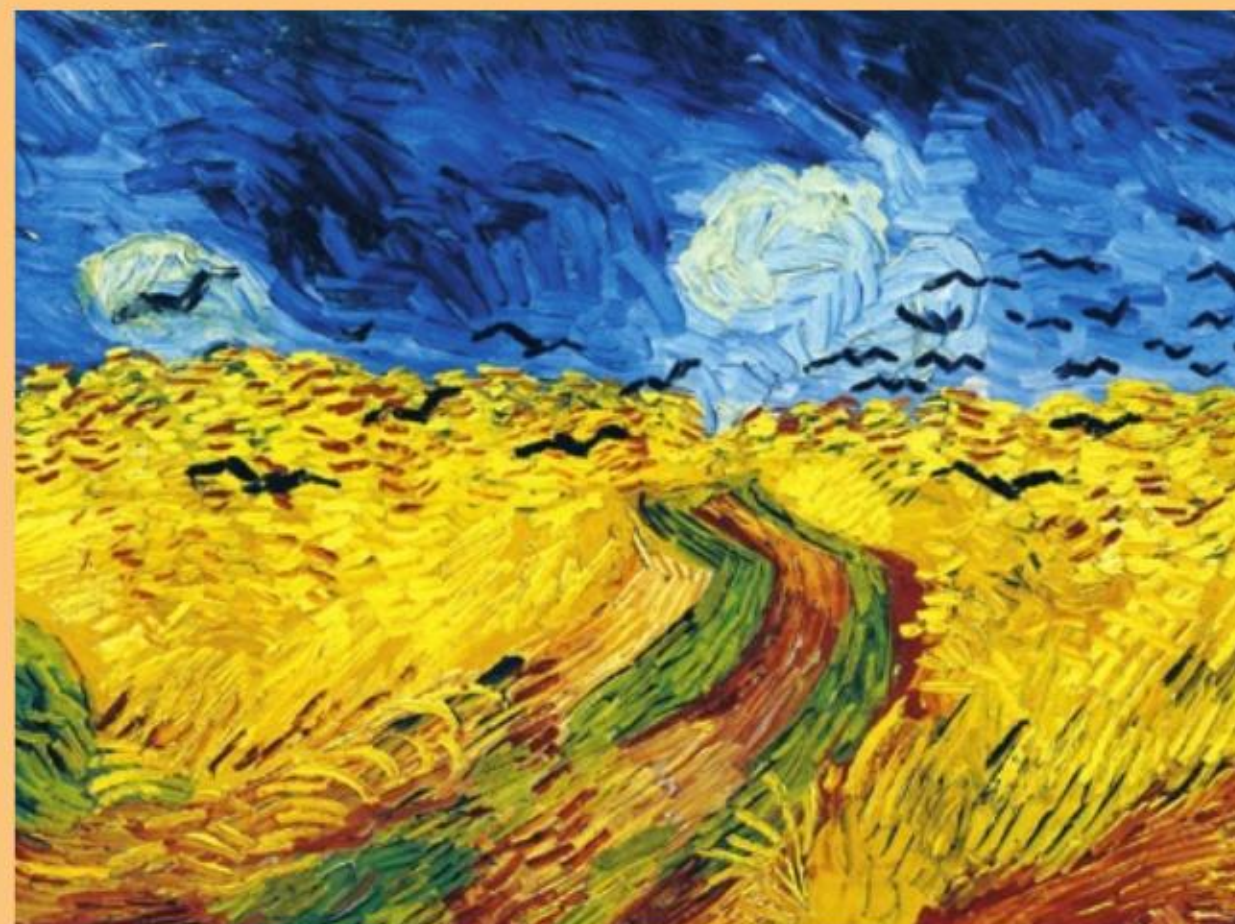
4 Określ rodzaje faktury na poniższych fragmentach obrazów i rysunków.

- 5 Powiedz, na którym z przedstawionych obrazów można określić wyraźny kształt i kontur, który ma ostry światłocień, a na którym można dostrzec mocną fakturę.

Caravaggio *Powołanie św. Mateusza*, 1598–1600

Vincent van Gogh, *Kruki nad polem zboża*, 1890

Henri de Toulouse-Lautrec [czyt. ąri de tuluz lotrek],
Na balu, 1880

Georges de la Tour [czyt. żorż de la tur],
Zapłata należności, 1630–1635

- 6 Ćwiczenie to składa się z dwóch części. Przygotuj: białą kartkę oraz kartkę w dowolnym kolorze podstawowym z bloku technicznego A3, miękki ołówek (np. 2B), wybrany przedmiot: kubek, wazon, butelkę itp., czarną, białą i szarą farbę plakatową, pędzelek i naczynie na wodę. Narysuj ołówkiem przyniesiony przedmiot na białej kartce, sprowadzając jego kształt do figur geometrycznych. Namaluj ten przedmiot tylko czarną, białą i szarą farbą – najważniejszy jest kształt i światłocień. Jasne plamy zaznacz bielą, ciemniejsze – szarością, najciemniejsze – czernią. Porównaj obydwie prace.

- 7 Dobierzcie się w 2- lub 3-osobowe grupy. Przygotujcie papier makulaturowy (miękkie gazety itp.), nożyczki i przezroczystą taśmę klejącą. Wykonajcie pracę przestrzenną pt. *Wielki, kudłaty stwór*. Odpowiednio uformujcie papier w wielkiego stwora, połączcie poszczególne jego części taśmą klejącą, a kudłatą fakturę sierści wykonajcie, nacinając papier nożyczkami.

KSZTAŁT

Definicja w słowniku języka polskiego określa 'kształt' jako zewnętrzny wygląd przedmiotu lub jego budowę. To podstawowe określenie, dla którego znajdziemy zastosowanie w sztukach plastycznych, ale też w każdej dziedzinie życia. Przyjrzyj się kilku przykładom kształtów, które są niezwykle w swojej różnorodności i swoim pięknie.

- Chmury przesuwające się po niebie mogą mieć najróżniejsze kształty. Te zbiorowiska unoszących się w powietrzu kropelek wody lub kryształków lodu mają w związku z tym odmienne nazwy, np. chmury pierzaste, chmury warstwowe, chmury kłębiaste.

- Otaczające nas rośliny – drzewa, krzewy, kwiaty – również różnią się kształtami. Kształty ich liści to ważna cecha, która wyróżnia poszczególne gatunki. Mają one ciekawe nazwy, dzięki którym możemy domyślać się, jaki jest ich kształt, np. szczeciniaste, eliptyczne, nerkowate, szpilkowate, równowąskie, igiełkowate, szydlaste, koliste, tarczowate, sercowate, lancetowate, oszczepowate, klinowate, łopatkowate, jajowate, odwrotnie jajowate czy strzałkowate.

- Powierzchnia Ziemi jest także bogata w kształty, dzięki którym podziwiamy różnorodne krajobrazy i cieszymy się ich pięknem. Na skutek działania czynników zewnętrznych, takich jak wiatr, woda, ruchy ziemi i działalność człowieka, powstały różne formy ukształtowania terenu: wypukłe, np. pagórek, wzgórze, góra; wklęsłe, np. dolina, kotlina; płaskie, np. równina.

- Zastanów się nad tym, jakie inne kształty możesz zobaczyć w swoim otoczeniu. Opowiedz o tym.
- Przygotuj kartkę i ołówek lub czarny cienkopis. Zaprojektuj kształt liścia, jakiego nie spotykamy w naturze.
- Opowiedz o kształtach terenu, jakie widzisz, np. w drodze do szkoły.
- Określ kształty chmur widoczne na ilustracji.

2. Barwy i plamy

1. Wskaż i wymień wśród przedstawionych kolorowych plam barwy podstawowe, pochodne i neutralne.
2. Powiedz, które z nich zaliczamy do barw ciepłych, a które do zimnych.

2.1 Właściwości barw

Barwy czyste i złamane

Jak już wiecie, barwy dzielą się na wiele kategorii. Poznaliście zarówno barwy podstawowe i pochodne, ciepłe i zimne, jak i te, które nazywamy neutralnymi, czyli: biel, szarość i czerń. Dziś wzbogacimy naszą paletę barw za pomocą wspomnianych kolorów podstawowych i pochodnych.

Kolejnymi rodzajami kolorów są barwy czyste i złamane. **Barwami czystymi** nazywamy barwy podstawowe oraz barwy pochodne, które otrzymujemy z połączenia barw podstawowych. Barwy czyste, czyli czerwoną, pomarańczową, żółtą, zieloną, niebieską i fioletową, możemy znaleźć w kole barw.

Koło barw

Andre Derain [czyt. derę], *Most Charing Cross* [czyt. czaring kros], 1906

Henryk Szczygliński, *Wiosna*, 1905

Barwy złamane powstają przez dodanie do barwy czystej nieco barwy dopełniającej.

Schemat tworzenia barw złamanych

Barwy kontrastowe

Barwy znajdujące się naprzeciwko siebie w kole barw, czyli czerwona i zielona, niebieska i pomarańczowa oraz fioletowa i żółta, to **barwy kontrastowe**. Zestawiając je w pary i mieszając ze sobą, otrzymamy barwy kojarzące się z różnego rodzaju brązami. Ich odcień zależy od tego, którego z mieszanych kolorów użyjemy więcej.

Nasycenie koloru zależy od ilości użytej wody lub dodanej bieli. Oznacza ono stopień intensywności barwy. Przyglądając się ilustracjom obok, z łatwością odgadniesz, na której z nich przedstawiono barwy nasycone.

Schemat mieszania barw

1. Jakie barwy nazywamy czystymi?
2. Przedstaw na przykładzie sposób tworzenia barw złamanych. Skorzystaj z zestawu farb, kartki i pędzla.
3. Jakie pary barw nazywamy kontrastowymi?
4. Powiedz, od czego zależy nasycenie barwy.

2.2 Plamy barwne w malarstwie

Julian Fałat, *Pejzaż zimowy z Bystrej*, 1910

Fragment obrazu – plama miękka

Nicholas de Staël [czyt. de stel], *Plaża w Agrigento*, 1954

Fragment obrazu – plama wyodrębniona przez kolor i kształt

Henri Matisse [czyt. gri matis], *Harmonia czerwieni*, 1908

Fragment obrazu
– plama obwiedziona konturem

Obraz malarski wypełniają różnego rodzaju plamy barwne, a ich rodzaje zależą od stosowanej techniki malowania. **Plamy** na obrazie akwarelowym są **miękkie**, rozmyte, niezbyt mocno nasycone kolorystycznie. Osiągnięcie tego efektu umożliwiają: delikatna struktura farb, ich rozcieńczanie z wodą oraz rodzaj papieru. Przeciwnieństwem plam miękko rozłożonych na papierze są **plamy wyraźnie wyodrębnione przez kolor i kształt**. W takim wypadku, niezależnie od stosowanej przez malarza techniki, układ kolorów jest zwykle kontrastowy, o wyraźnej różnicy temperatur sąsiadujących ze sobą barw. Niekiedy dzieło złożone jest z plam barwnych, z których każda lub większość **otoczona** jest kolorowym lub czarnym **konturem**. Linia konturowa, jako charakterystyczny element rysunku, również w malarstwie wyznacza kształt plam, podkreślając ich formę i siłę wyrazu.

1. Jakimi farbami najłatwiej uzyskać plamy miękkie na obrazie?
2. Wymień różnice między plamami barwnymi: miękką, ostrą i otoczoną konturem.

Wielkie plamy i małe plamki

Przygotuj:

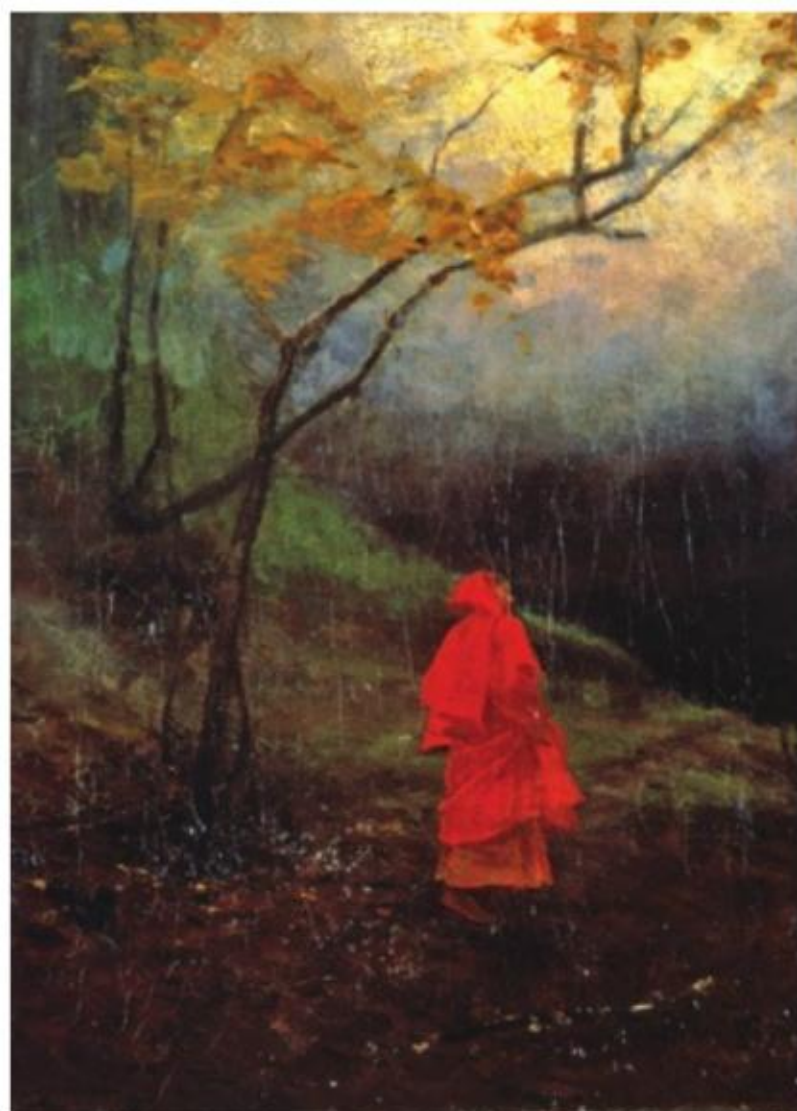
różnego rodzaju farby i pędzle, naczynie na wodę, kartki A4 z bloku technicznego.

Eksperymentuj!

Sprawdź, jakiego rodzaju plamy można wykonać farbami akwarelowymi, plakato-
wymi i akrylowymi. Pokrywaj powierzchnie kartek plamami różnego rodzaju. Pra-
cuj bez planu, spontanicznie – pokryj kilka kartek plamami, a potem wybierz pracę,
która najbardziej ci się podoba. Opowiedz, jaki rodzaj plam na niej występuje, jaki
ma tytuł i co przedstawia.

2.3 Akcent kolorystyczny i dominanta

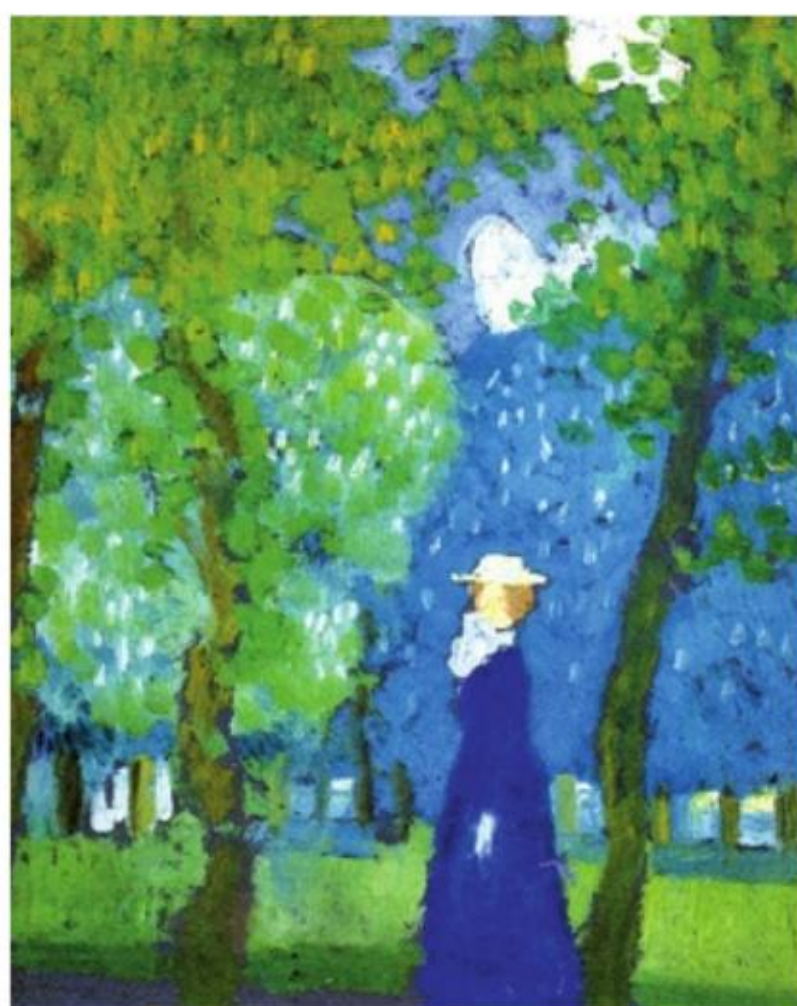
Akcent kolorystyczny to taki fragment obrazu, najczęściej niewielkich rozmiarów w stosunku do całego przedstawienia, który przyciąga nasz wzrok swoją barwą. Najczęściej jest to barwa czysta i ciepła na tle przeważnie chłodnych i przygaszonych kolorów. Na obrazie Władysława Wankie akcentem kolorystycznym jest czerwony płaszcz spacerującej kobiety, natomiast na obrazie Joana Miró [czyt. huana miro] akcentem jest czerwona plama barwna przypominająca balonik.

Władysław Wankie,
Samotna w parku,
ok. 1900

Joan Miró
[czyt. huan
miro],
*Narodziny
świata*, 1925

Maurice Denis [czyt. moris deni],
Kobieta w niebieskim, 1899

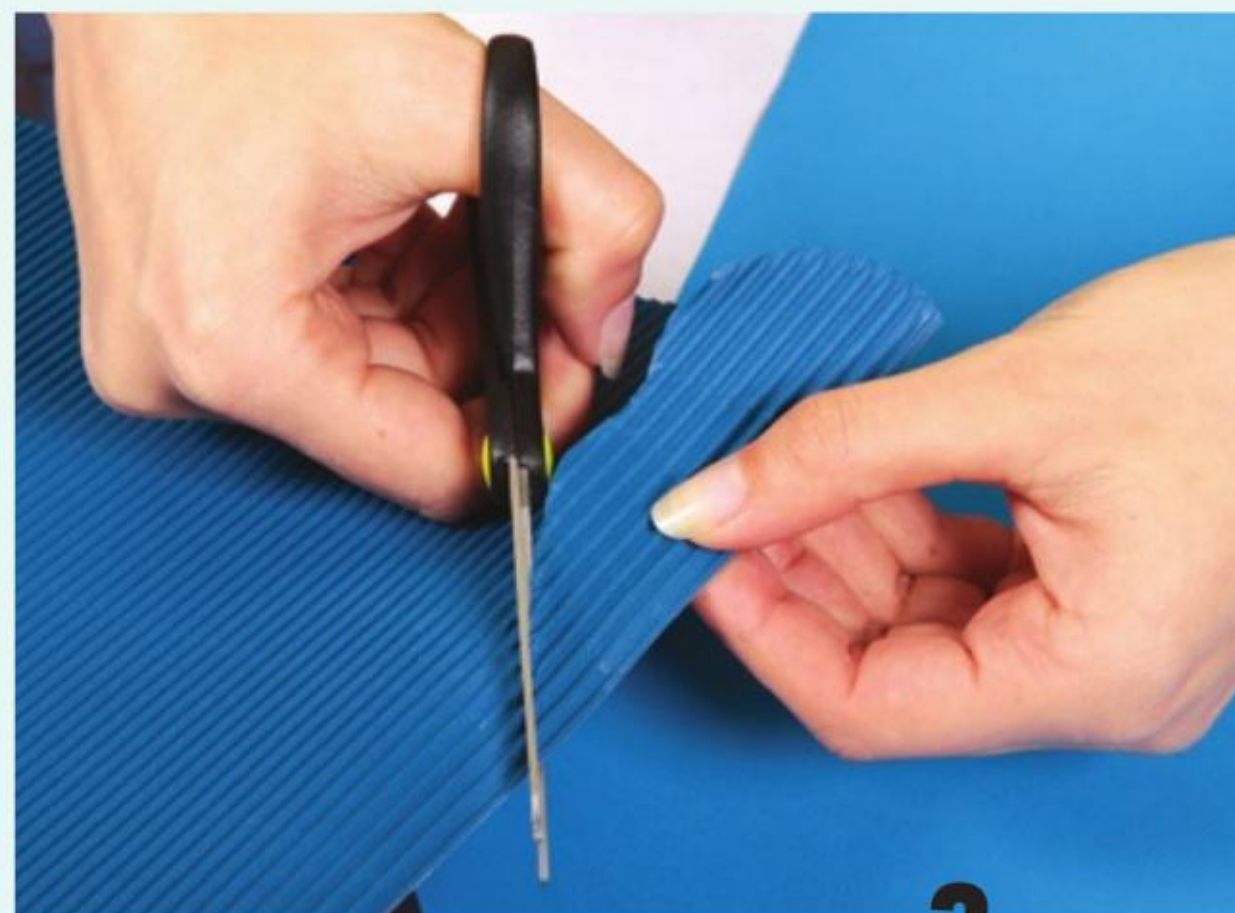

Wymień barwy, jakich użył Maurice Denis do namalowania przedstawionego obrazu i określ ich temperaturę.

Kolaż

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

blok techniczny, klej, nożyczki, papier kolorowy, kolorowe czasopisma, magazyny, gazety.

Jak to zrobić?

Przypomnij sobie, czym jest akcent kolorystyczny. Zastosuj go do wykonania tej pracy. Stwórz kolaż na wybrany temat: *Jesienna burza, skłębione ciemne chmury i żółty parasol, Czerwony żagiel na wzburzonym oceanie, Pomarańczowa sukienka w smutnym sklepie*. Do wybranego tematu dobierz papier w odpowiedniej kolorystyce, a następnie wykonaj szkic ołówkiem. Wypełniaj poszczególne części pracy fragmentami wyciętego lub wyrwanego papieru kolorowego i gazetowego. Gotowa praca powinna być nimi pokryta w całości. Kolorowe fragmenty naklejaj w sposób zaplanowany.

Ciekawe!

Edgar Degas [czyt. dega],
Błękitne tancerki, 1890

Edgar Degas [czyt. dega] namalował i wyrzeźbił setki tancerek. Był zafascynowany codziennym życiem teatru, wielogodzinną pracą dziewcząt na próbach. Wielokrotne powtarzanie przez artystki tych samych ćwiczeń i układów, aby osiągnąć zamierzony efekt – pełen lekkości i wdzięku taniec – przypominało mu pracę malarza przy tworzeniu dzieła sztuki. Obraz przedstawia tancerki, które przygotowują się do wejścia na scenę.

Więcej na temat

Impast. Słoneczniki van Gogha

Vincent van Gogh, *Słoneczniki*, 1888

Vincent van Gogh [czyt. wan gog], zafascynowany obfitością lata w Prowansji, namalował kilkanaście obrazów przedstawiających słoneczniki. Artysta malował krótkimi, szybkimi, nerwowymi pociągnięciami pędzla, których ślady widzimy na powierzchni płótna w postaci drobnych plam barwnych. Dopiero patrząc z pewnej odległości, dostrzegamy płaszczyzny poszczególnych kolorów. Artysta stosował w swoich pracach **impast** – metodę malowania polegającą na nakładaniu grubej, wypukłej warstwy farby za pomocą pędzla lub szpachelki. Impast sprawia, że faktura obrazu staje się nierówna i szorstka.

Impast. Niezwykły ogródek

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

różnego rodzaju farby i pędzle, naczynie na wodę, kartki A4 z bloku technicznego.

Eksperymentuj!

Przekonaj się, jak można wykorzystać technikę impastu do namalowania ogrodu lub sadu pełnego kwiatów. Jeśli chcesz, aby farby były bardzo gęste – możesz dodać do nich mąki lub czystego piasku. Farbę taką możesz nakładać szpachelką do malowania lub plastikowym nożykiem, jeśli nie masz szpachelki. Nie ograniczaj swojej wyobraźni – maluj kwiaty, krzewy, drzewa i wszystko to, co podpowiada ci pamięć i fantazja.

Podsumowanie działu 2

1 Czy znasz te słowa?

barwy złamane

barwy czyste

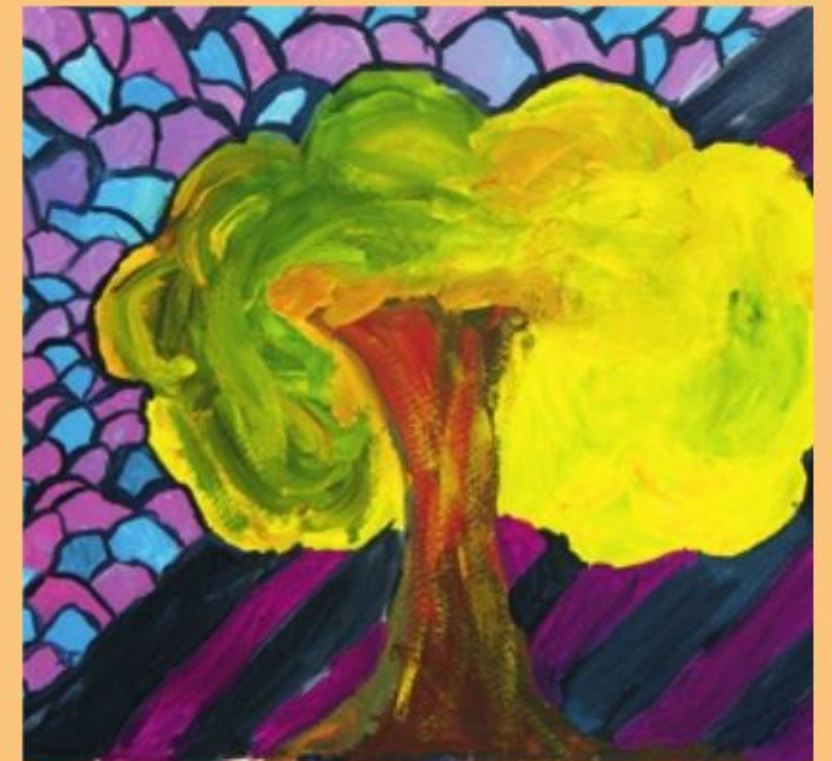
nasycenie

plama miękka, ostra

akcent kolorystyczny

dominanta kolorystyczna

2 Przyjrzyj się przedstawionym fragmentom obrazów i wskaż ten, który został namalowany plamą miękką. Jakiego rodzaju plamami barwnymi posługiwali się artyści, tworząc pozostałe obrazy?

3 Wskaż na przedstawionych obrazach barwy czyste i złamane. Porównaj obrazy – powiedz, na którym przeważają barwy czyste, a na którym złamane.

Paul Gauguin [czyt. pol gogę], *Tahitańskie kobiety na plaży*, 1891

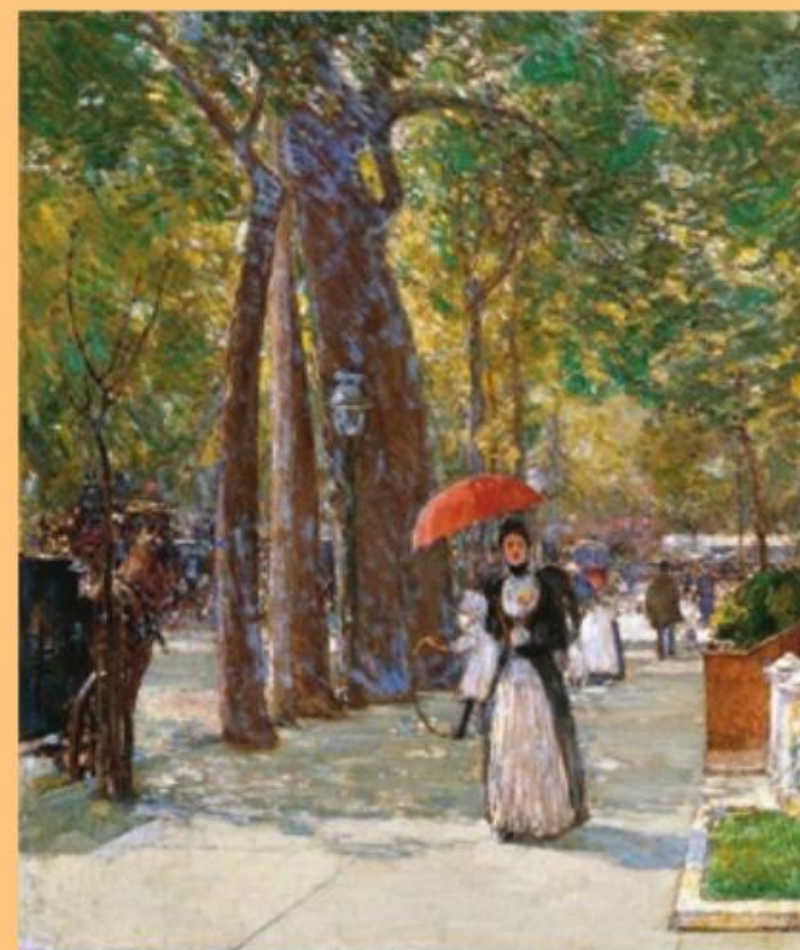

Józef Chełmoński, *Podczas deszczu*, 1873

- 4 Przyjrzyj się przedstawionym obrazom. Wskaż te, na których widać akcent kolorystyczny i dominantę kolorystyczną.

Jacob van Ruisdael [czyt. jakob fa raisdal], *Pejzaż zimowy*, ok. 1670

Hassam Childe [czyt. czaild],
Piąta aleja i skwer Waszyngtona w słońcu, ok. 1893

Max Kurzweil [czyt. maks kurcwai],
Pani w żółtej sukni, 1899

John Atkinson Grimshaw [czyt. dżon akinson grimszoł],
Śnieg i mgła, ok. 1875

- 5 Przygotuj: farby akwarelowe, kartkę z bloku technicznego, miękki i gruby pędzel, wodę w naczyniu, flamastry lub kredki ołówkowe. Praca będzie miała dwa etapy.
- Najpierw pokryj całą powierzchnię czystej kartki wodą za pomocą pędzelka, następnie tę mokrą kartkę zamaluj kolorowymi plamami akwareli w barwach czystych. Jaki rodzaj plamy barwnej udało ci się uzyskać?
 - Kiedy praca wyschnie, flamastrem lub kredką dorysuj kontury tak, aby uzyskać pracę pt. *Łąka pełna fantastycznych kwiatów*. Jak teraz możesz określić rodzaj plamy barwnej zastosowanej w swojej pracy?

BARWY ZIEMI

Vinicunca, Góra Kolorów, Peru

Kolorowe góry Zhangye Danxia, Chiny

Narodowy Park Geologiczny Zhangye Danxia w Chinach to obszar, na którym można zobaczyć bardzo kolorowe skały, wyglądające jak zestawienie tęczy pigmentów. Kolory występujących tam minerałów są bardzo różne – od czerwonego, przez pomarańczowy, żółty, zielony, niebieski, aż po fioletowy. Podobnie kolorowe góry można spotkać w Peru, gdzie znajduje się Vinicunca [czyt. winikunka]. Ich niezwykłe kolory są wynikiem erozji skał, czyli procesu niszczenia ich powierzchni m.in. przez wodę, wiatr i słońce.

BARWNIKI

Według definicji ze słownika języka polskiego 'barwnik' to substancja nadająca barwę innym substancjom lub przedmiotom, które są pozbawione barwy (białe, przezroczyste, szare). Pigmentem są najczęściej rozdrobnione minerały, które zwykle mają formę proszku i są składnikiem każdej farby.

Lapis lazuli

Lapis lazuli to kamień, z którego otrzymywano pigment koloru niebieskiego o głębokim odcieniu, zwany ultramaryną. W dawnych czasach był cenniejszy niż złoto, ponieważ skałę, z której go otrzymywano, sprowadzano aż z Afganistanu. Kolor ten był zarezerwowany do malowania szat królewskich.

Ochra żółta

Ochra czerwona

Ochra to rodzaj rozdrobnionej skały, substancja mineralna, która jest wykorzystywana jako pigment malarski o różnych odcieniach barwy żółtej i brązowej.

Barwniki naturalne zawarte w warzywach i owocach pozwalają na barwienie wielkanocnych jaj w ekologiczny sposób.

- Przyjrzyj się przedstawionym fotografiom i powiedz, jakie inne barwniki i pigmenty możemy spotkać w codziennym życiu.
- Przygotuj kartkę, pędzelek, 2 łyżeczki kawy rozpuszczalnej w naczyniu i odrobinę wody. Spróbuj coś namalować, wykorzystując kawę jako barwnik.
- Namaluj tęcze góry, posługując się barwami czystymi.
- Czy ochra to barwa czysta, czy złamana?

3. Światło

1. Wymień znane ci źródła światła.
2. Jaki wpływ ma światło na wygląd otaczającej nas rzeczywistości?

3.1 Światło, barwy, obraz

W historii sztuki znani są malarze, którzy szczególnie interesowali się światłem. Twórczość angielskiego artysty XIX wieku Williama Turnera [czyt. ɰiliama tarna] przedstawia przede wszystkim różnorodne zjawiska i efekty świetlne. Oddawanie wrażeń świetlnych było naczelną zasadą szerokiej grupy twórców, działających w drugiej połowie XIX wieku i nazywanych impresjonistami ('impresja' – przelotne wrażenie).

William Turner [czyt. ɰiliama tarna],
Ostatnia podróż Temeraire'a [czyt. tamera], 1838–1839

Claude Monet [czyt. kłod mone],
Impresja, wschód słońca, 1872

Światło jest nieodłącznym elementem dzieła plastycznego. **Światłocień** nadaje przedmiotom kształty, ukazuje głębię w kompozycji. Na obrazach obserwujemy oświetlone części przedmiotów, postaci czy innych przedstawionych obiektów, a także te ich fragmenty, które pozostają w cieniu. Możemy też zauważyć półcienie i refleksy świetlne. Efektem tych wszystkich zabiegów artysty jest uzyskanie **trójwymiarowości** przedstawionego świata i stworzenie zaplanowanego nastroju dzieła. Popatrzmy na obrazy, których ważnym elementem jest charakterystyczne przedstawienie światła.

Światło na obrazie przedstawiającym Paryż w deszczowy dzień jest **rozproszone**. Co to oznacza? Wszystkie postacie, budynki i przedmioty są prawie tak samo oświetlone, źródłem światła jest zachmurzone niebo, które rozjaśnia równomiernie całą ulicę.

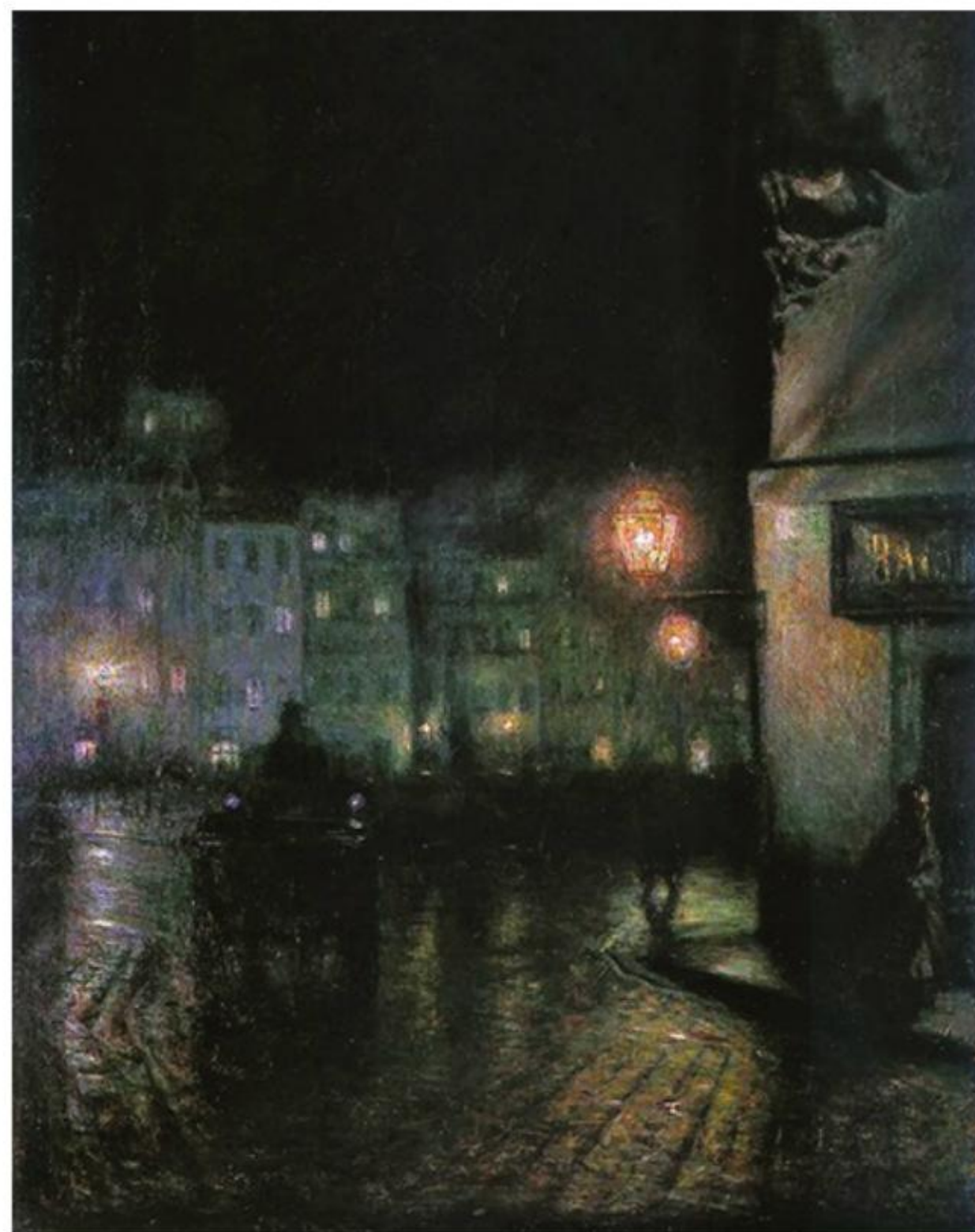

Gustave Caillebotte [czyt. giustaw keilbot],
Paryż. Deszczowy dzień, 1877

Jan Vermeer [czyt. jan fermjel],
Dziewczyna czytająca list, ok. 1657–1659

Z okna na dziewczynę pada **światło kierunkowe**. Najmocniej rozjaśnia ono części przedmiotów i postaci skierowanych ku niemu, pozostałe skrywając w delikatnym lub mocnym cieniu.

Józef Pankiewicz, *Rynek Starego Miasta w Warszawie nocą*, 1892

Rynek Starego Miasta oświetlony jest **punktowo**. Źródłem światła są lampy uliczne i okna mieszkań, które jaśnieją w mroku. Dzięki nim na obrazie panuje niezwykle, tajemniczy nastrój.

1. Powiedz, jaką funkcję pełni światło w kompozycji plastycznej. Podaj kilka przykładów.
2. Powiedz, jak najczęściej przedstawiane jest światło na obrazie.

3.2 Wolor

Gradacja – to stopniowanie, **wolor** – stopień jasności i ciemności w obrębie jednego koloru. W rysunku wolor zależy od użytego narzędzia, jego ułożenia, siły nacisku. Natomiast w malarstwie od proporcji wody i farby. Poniżej zamieszczono przykłady budowania woloru za pomocą różnych narzędzi.

ołówek twardy (H)

ołówek miękki (2B)

kolorowy ołówek (kredka)

farba akwarelowa

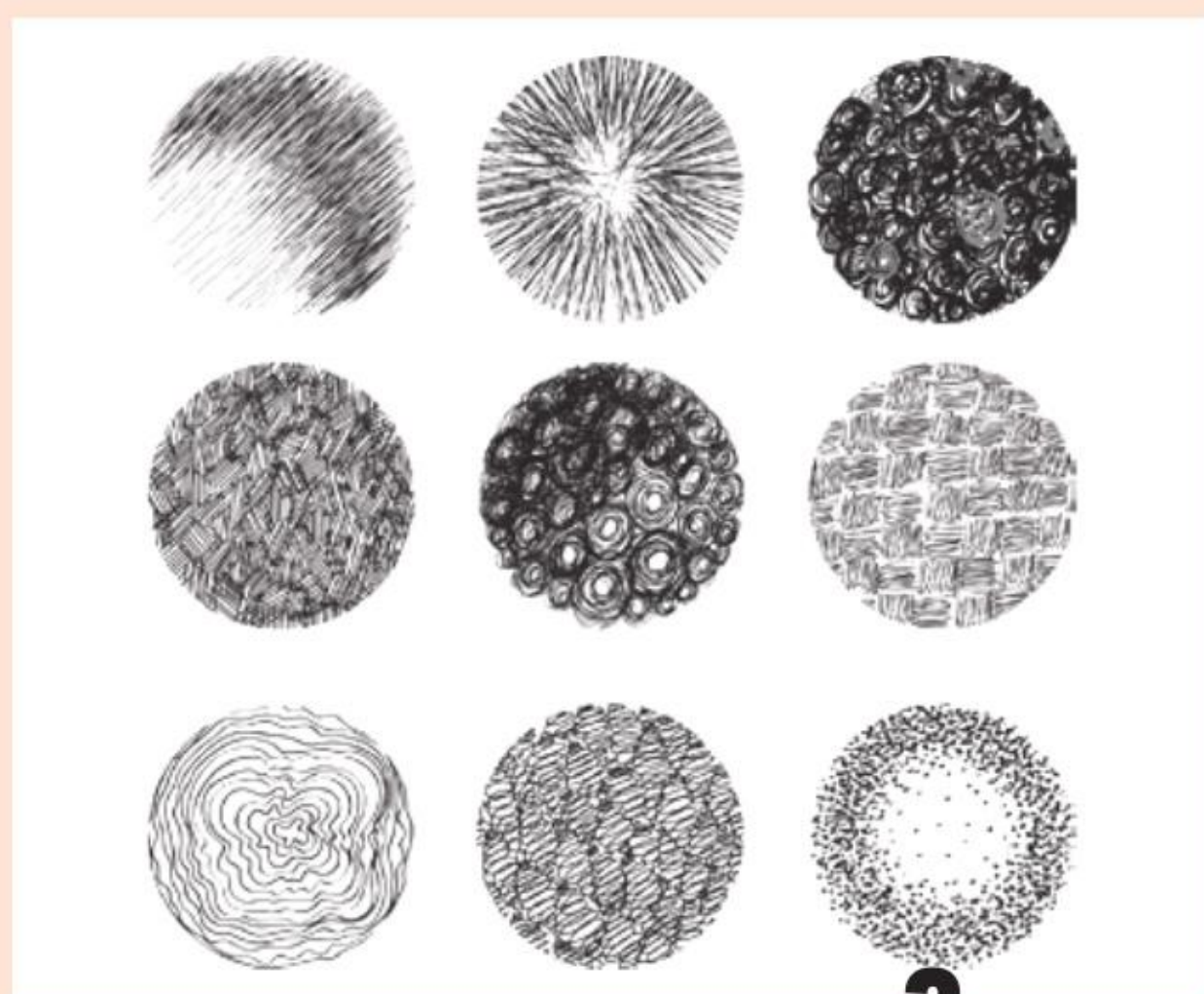
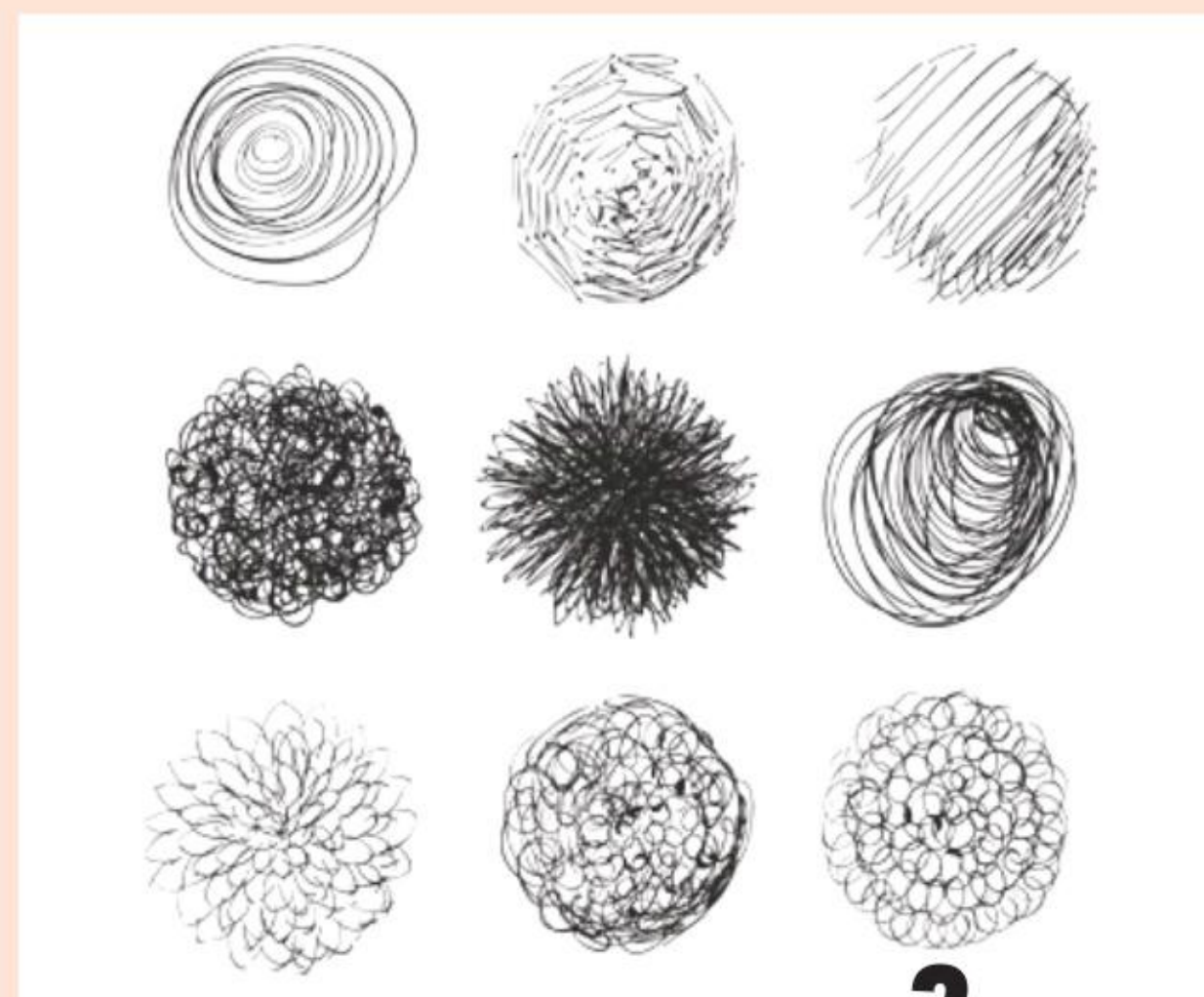
cienkopis

węgiel rysunkowy

1. Powiedz, co nazywamy walorem.
2. Na podstawie powyższych przykładów omów wolor w różnych technikach rysunkowych i malarskich.

Walog i gradacja. Zbiór dziwnych kół

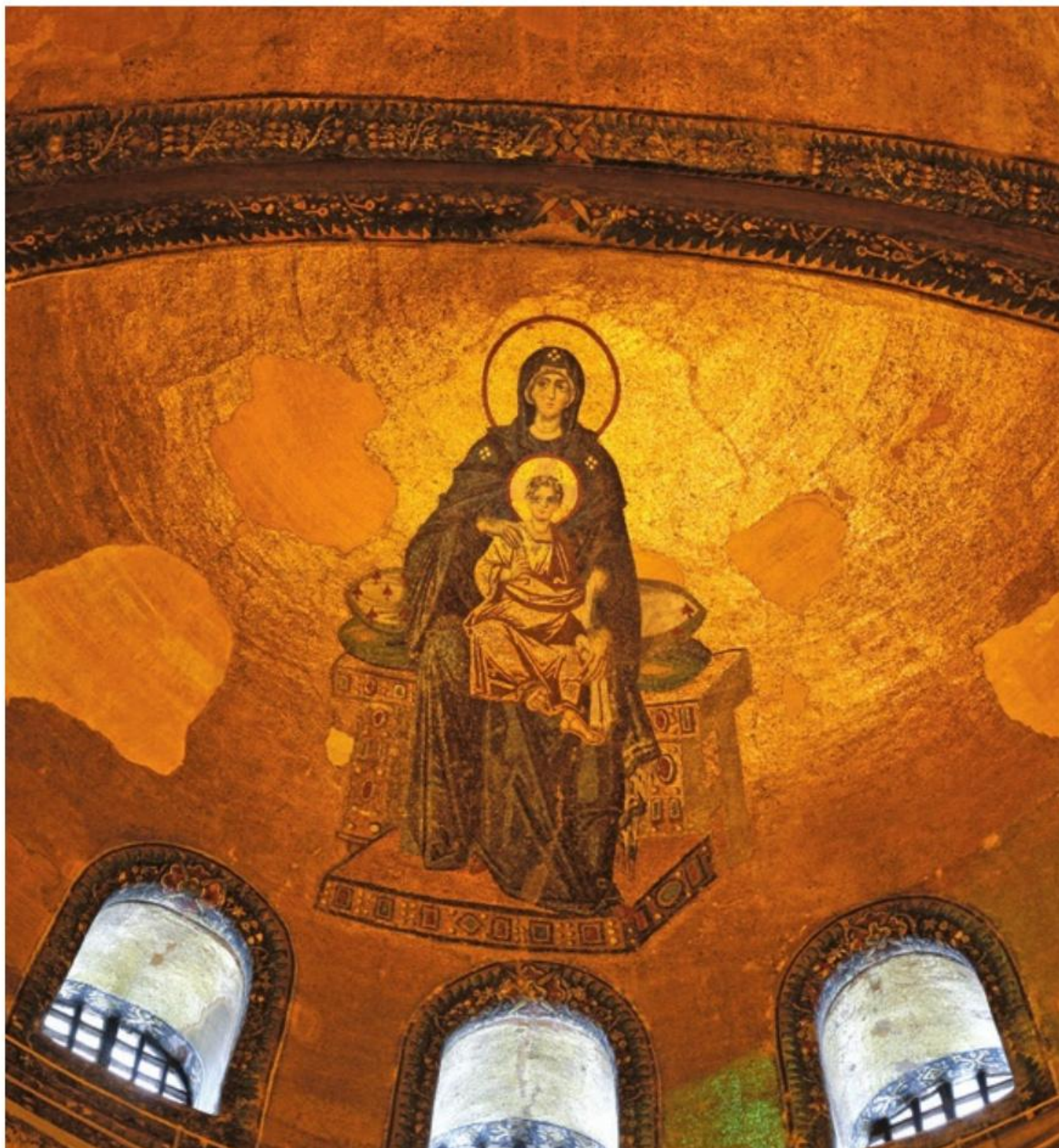
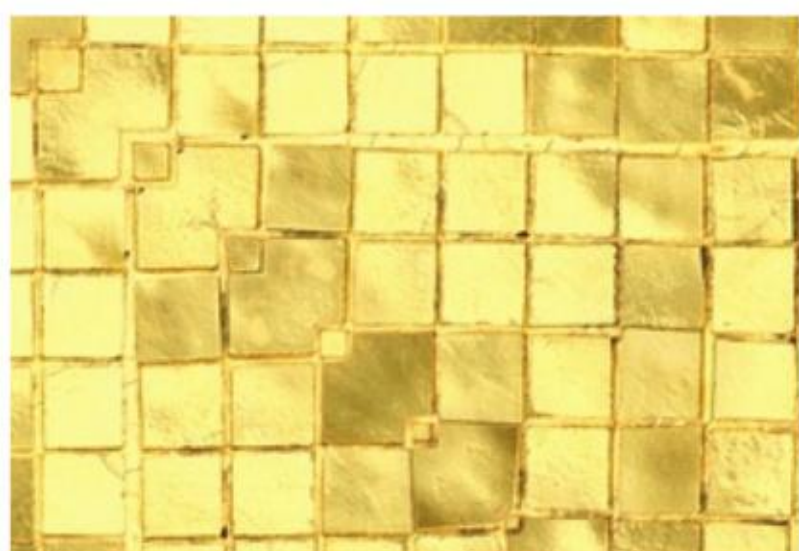
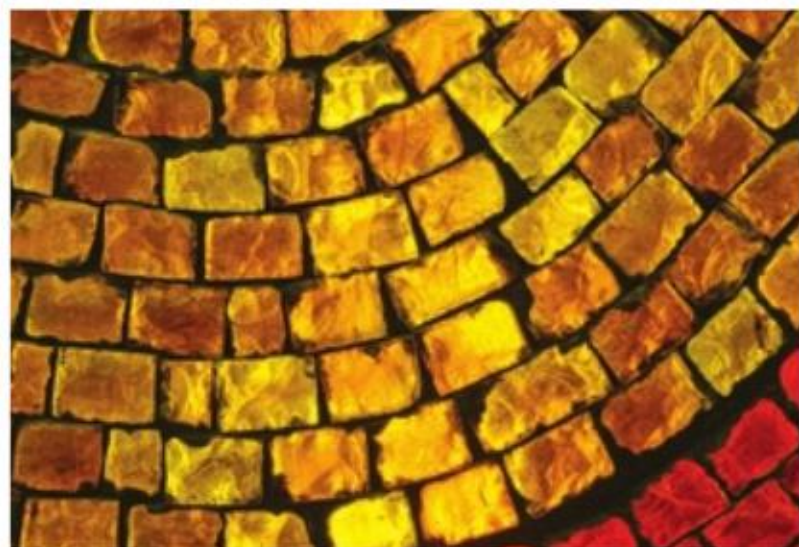
Przygotuj:

różnego rodzaju narzędzia rysunkowe: ołówki, flamastry i cienkopisy, węgiel itp., kartkę z bloku A4.

Eksperymentuj!

Wypróbuj różne rodzaje narzędzi rysunkowych do narysowania własnego, niepowtarzalnego zbioru dziwnych kół. Ustal, jakimi narzędziami rysunkowymi i w jaki sposób można wykonać koła o najbardziej zróżnicowanych gradacji i wolorze.

3.3 Witraż i mozaika

Różne rodzaje tesserów

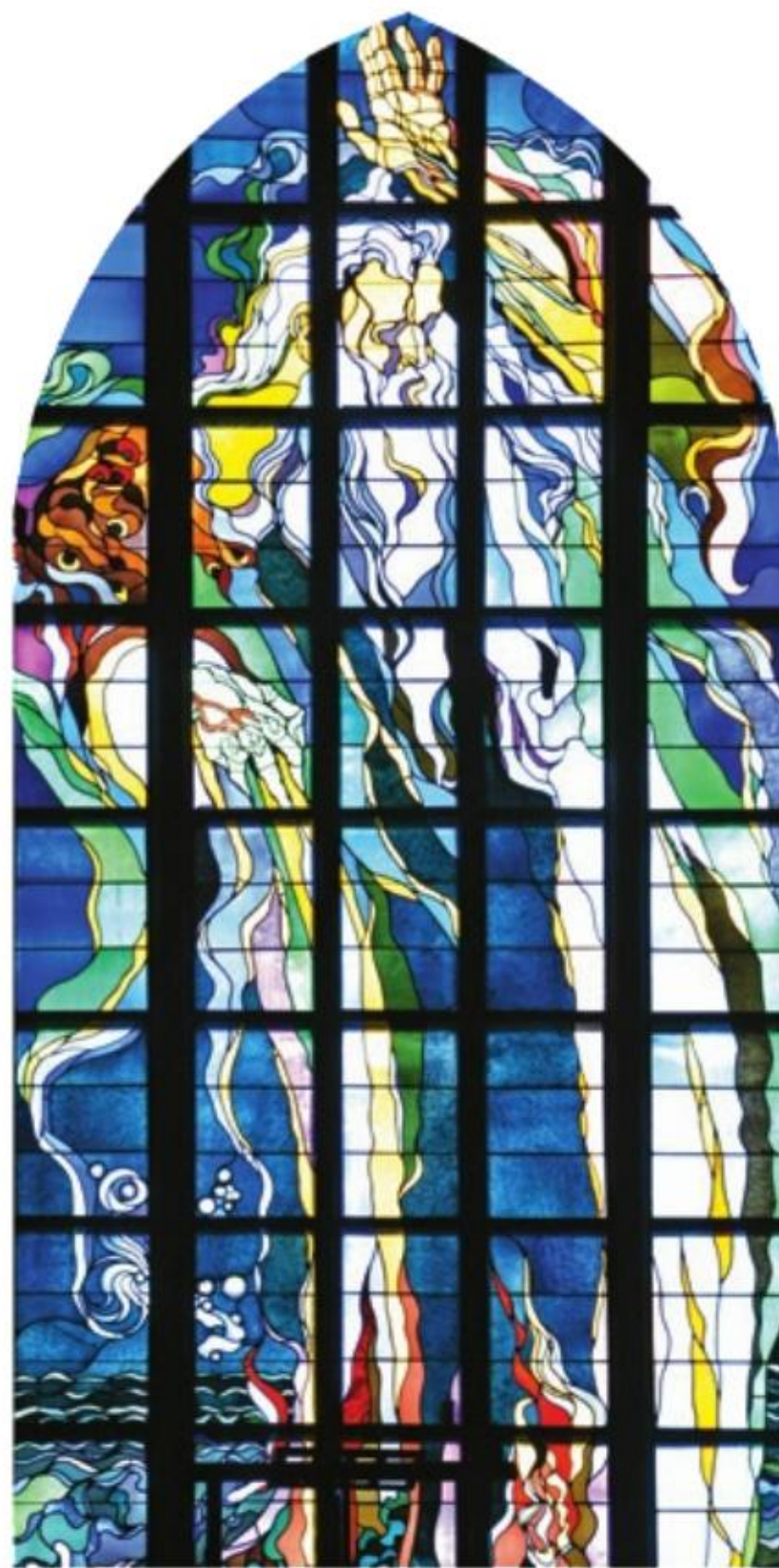
Mozaiki w bazylice Hagia Sophia [czyt. sofija] w Istambule, Turcja, ok. X wieku

Mozaika to dzieło plastyczne wykonane z małych kostek lub kafelków zwanych tesseramami. **Tesser** może być kafelkiem z kolorowego szkła czy ceramiki lub kamienną kostką. Mozaiką zdobiono wnętrza pałaców, kościołów, a także zewnętrzne ściany różnych obiektów architektury. Najpiękniejsze mozaiki powstały ok. 1000 lat temu. Dzieła z tego okresu nazywamy sztuką bizantyjską. W tym czasie twórcy mozaiki układali na wapienno-cementowym podłożu sceny z Biblii. Swoją pracę musieli wykonywać etapami, ponieważ podłoże, na którym umieszczali kolorowe tessery, szybko wysychało.

W Bazylice Mądrości Bożej (Hagia Sophia) w Istambule znajdują się mozaiki przedstawiające proroków, świętych oraz Chrystusa. Zostały one wykonane ze szklanych kostek. Wycinano je z grubych płyt kolorowego szkła, między które wkładano cienkie arkusze złota lub srebra, cięto je na małe kostki i układano na ścianie pod pewnym kątem. Dzięki temu zabiegowi, tak jak lustro, odbijają światło w różnych kierunkach i mienia się, nadając przedstawionej scenie niezwykle charakter.

Najświętsza Maria Panna Pięknego Szkła, katedra pod wezwaniem NMP w Chartres [czyt. szartr], Francja, 1210–1250

Stanisław Wyspiański, *Bóg Ojciec – Stań się!*, Bazylika Franciszkanów w Krakowie, 1897–1904

Witraż to dzieło malarskie, które można nazwać narzędziem przemiany światła w barwę. Ta kompozycja z kolorowych szkieł, ułożona wg określonego projektu i połączona spoinami z ołowiu, w pełni prezentuje się w otworze okiennym dopiero przy jasnym świetle.

Technika witrażu osiągnęła znaczący rozwój w średniowieczu (ok. 700–800 lat temu), w ścisłym związku z architekturą tego okresu. Powstawały wówczas świątynie o takiej konstrukcji architektonicznej, która pozwalała na tworzenie okien o olbrzymich rozmiarach. Okna te wypełniano witrażami, w których kompozycja i harmonia barw są ważniejsze niż same treści przedstawienia. Mają one sprzyjać wyciszeniu, refleksji i skupieniu wiernych na modlitwie.

Witraże prezentują szeroką tematykę: sceny religijne, rodzajowe, ornamenty roślinne, zwierzęta, ptaki, wzory dekoracyjne itp. Mogą one być symetryczne albo mieć układ swobodny, pozbawiony zasad symetrii.

1. Wyjaśnij, czym jest mozaika i jak powstaje.
2. Wyjaśnij, czym różni się witraż od innych dzieł malarskich.
3. Wyłumacz, jaką rolę pełni światło, kiedy oglądamy mozaikę lub witraż.

Ciekawe!

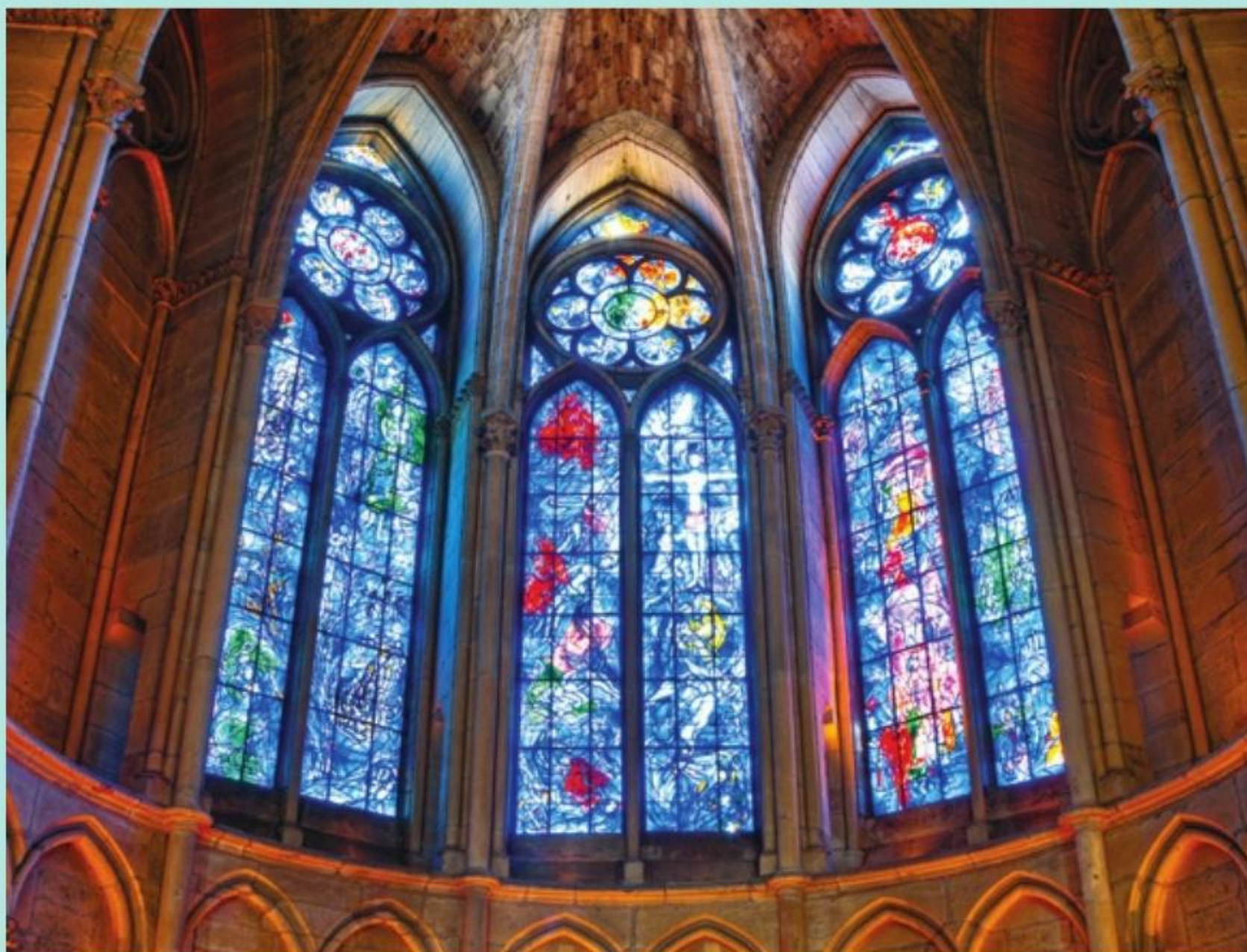

Louis Comfort Tiffany
[czyt. luis komfort tifani],
lampa stołowa Wisteria,
1902

Lampy Tiffany [czyt. tifani] to bardzo znany rodzaj lamp z witrażowymi abażurami o różnorodnych wzorach i bogatej kolorystyce. Autorem tych projektów był amerykański artysta Louis Comfort Tiffany [czyt. luis komfort tifani]. Na przełomie XIX i XX wieku tworzył dzieła ze szkła i wyroby jubilerskie w panującym wówczas stylu secesyjnym. Lampy witrażowe, które zaprojektował, do dziś są symbolem elegancji i inspiracją dla projektantów. Nie tylko oświetlają wnętrza, ale też stanowią o ich niepowtarzalnym stylu.

Więcej na temat

Witraże Chagalla

Marc Chagall [czyt. mark szagal], witraże w katedrze w Reims [czyt. ręs],
Francja, 1974

Witraż jest „żywym” obrazem – funkcjonuje w zależności od pór roku i dnia. Średniowieczni mistrzowie odkryli, że czerwienie w witrażach są najpiękniejsze o wschodzie słońca, natomiast błękity o zachodzie. Z tego powodu witraże o takiej kolorystyce umieszczali we wschodniej i w południowo-zachodniej części świątyń. Ponadto odkryli, że odcienie barwy niebieskiej najdłużej rozjaśniają wnętrze kościoła i dlatego dominują one w witrażach średniowiecznych budowli.

W XX wieku projektowaniem witraży zajmowali się słynni malarze, m.in. Stanisław Wyspiański i **Marc Chagall** [czyt. mark szagal]. Chagall był nie tylko wspaniałym malarzem, ale również witrażystą.

Jednym z jego najbardziej znanych dokonań było stworzenie w 1974 roku nowych okien w katedrze w Reims. Realizacja tego przedsięwzięcia trwała sześć lat. Efektem tej pracy jest sześć okien o wysokości dziesięciu metrów i trzy mniejsze rozety. Artysta wspaniale zachował pełną harmonię kolorów, a jego dzieło łączy nowoczesność rysunku i kompozycji z kolorystyką typową dla średniowiecznych witraży.

Krok po kroku

Barwny witraż

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

2 kartki A3 z bloku technicznego, w kolorze czarnym (brystol), kolorową bibułę – gładką i gufrowaną, klej, nożyczki, białą lub żółtą kredkę ołówkową, przygotowany wcześniej szablon.

Jak to zrobić?

Wykonaj witraż. Jasną kredką odrysuj szablon na czarnym papierze i wytnij konstrukcję witraża – te jego części, które wypełnisz kolorem. Podklej puste pola bibułą w wybranym kolorze (wszystko na tej stronie, na której widać ślady jasnej kredki). Twój witraż możesz umieścić w oknie lub w wybranym przez siebie miejscu.

Podsumowanie działu 3

1 Czy znasz te słowa?

impresjoniści

gradacja

tęcza

walor

mozaika

witraż

2 Powiedz, jak możemy określić światło przedstawione przez artystów na obrazach. Na którym z nich jest światło kierunkowe, na którym światło rozproszone, a gdzie widzimy światło punktowe?

Gustave Caillebotte,
Widok dachów (śnieg), 1878

Jan Vermeer, *Mleczarka*,
ok. 1658–1661

Andrea Mantegna [czyt. mantenia],
Studium Chrystusa, 1478–1490

Adam Elsheimer [czyt. elshaime], *Ucieczka do Egiptu*,
1609

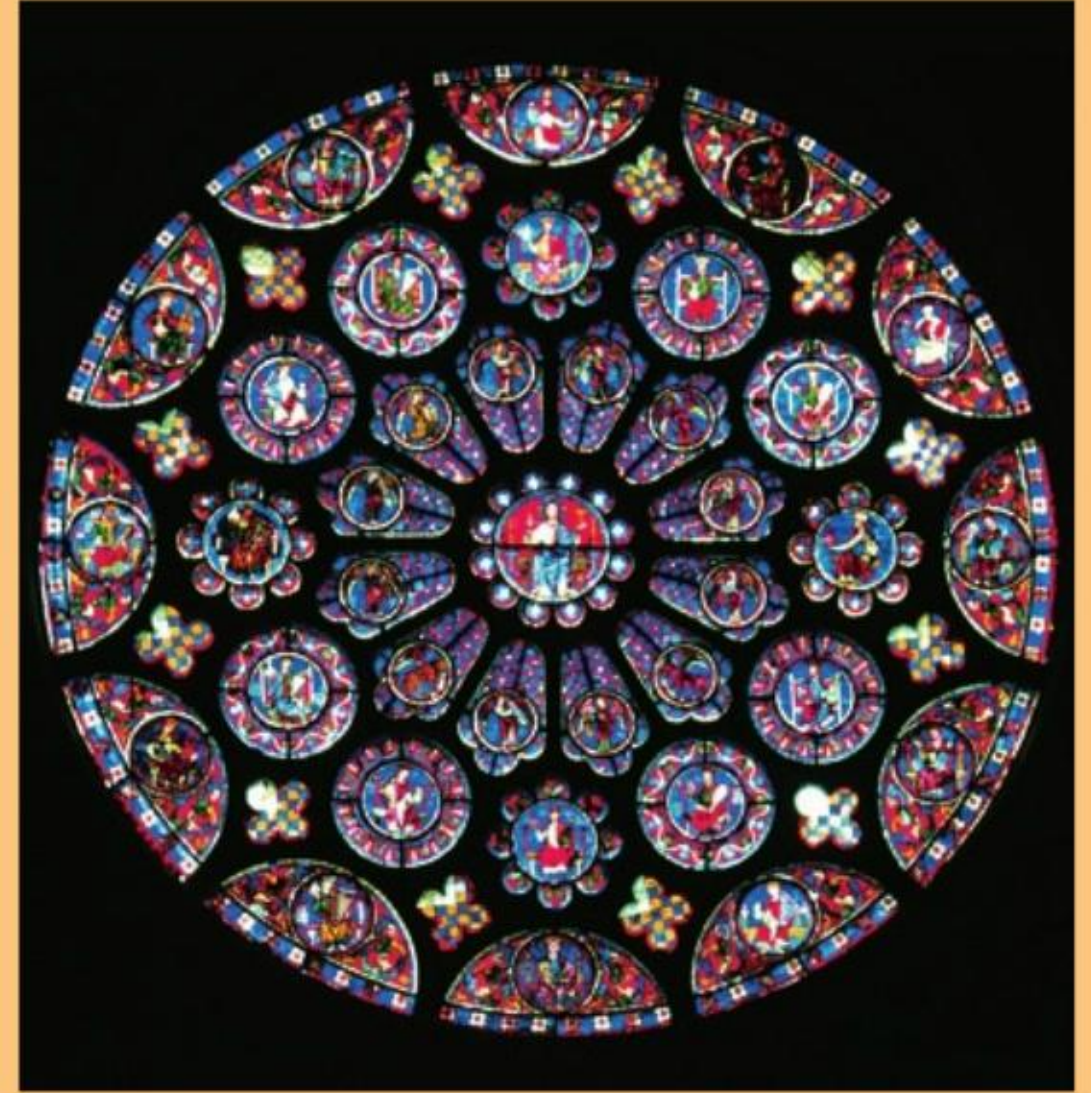

Max Kurzweil, *Rybak*, ok. 1900

- 3 Wskaż witraż i mozaikę – omów każdą z tych metod tworzenia obrazów i powiedz, jaki wpływ ma światło na wygląd dzieł.

Louis Comfort Tiffany, *Anioł Zmartwychwstania*, Muzeum w Indianapolis, USA, 1904

Rozeta ze średniowiecznej katedry w Chartres, Francja

Cesarzowa Teodora, bazylika św. Witalisa w Rawennie, Włochy

Giotto [czyt. dziotto] di Bondone, *Scena wniebowstąpienia Jana Ewangelisty*, kaplica Świętego Krzyża we Florencji, Włochy, ok. 1320

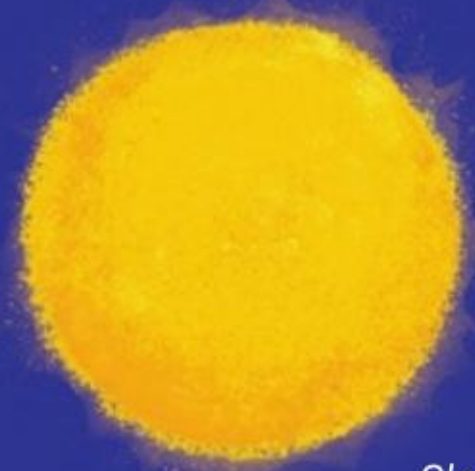
- 4 Przygotuj: arkusz szarego papieru formatu A2, papier kolorowy, kolorowe gazety i czasopisma, klej, nożyczki. Wykonaj projekt mozaiki dekoracyjnej na blat stołu. Z szarego papieru pakowego wytnij formę blatu w kształcie koła lub półkola. Następnie naszkicuj ogólny zarys wzoru wg własnego pomysłu. Wypełnij go tesseraami wyciętymi lub wydzieranymi z papieru kolorowego i gazetowego.

ŚWIATŁO

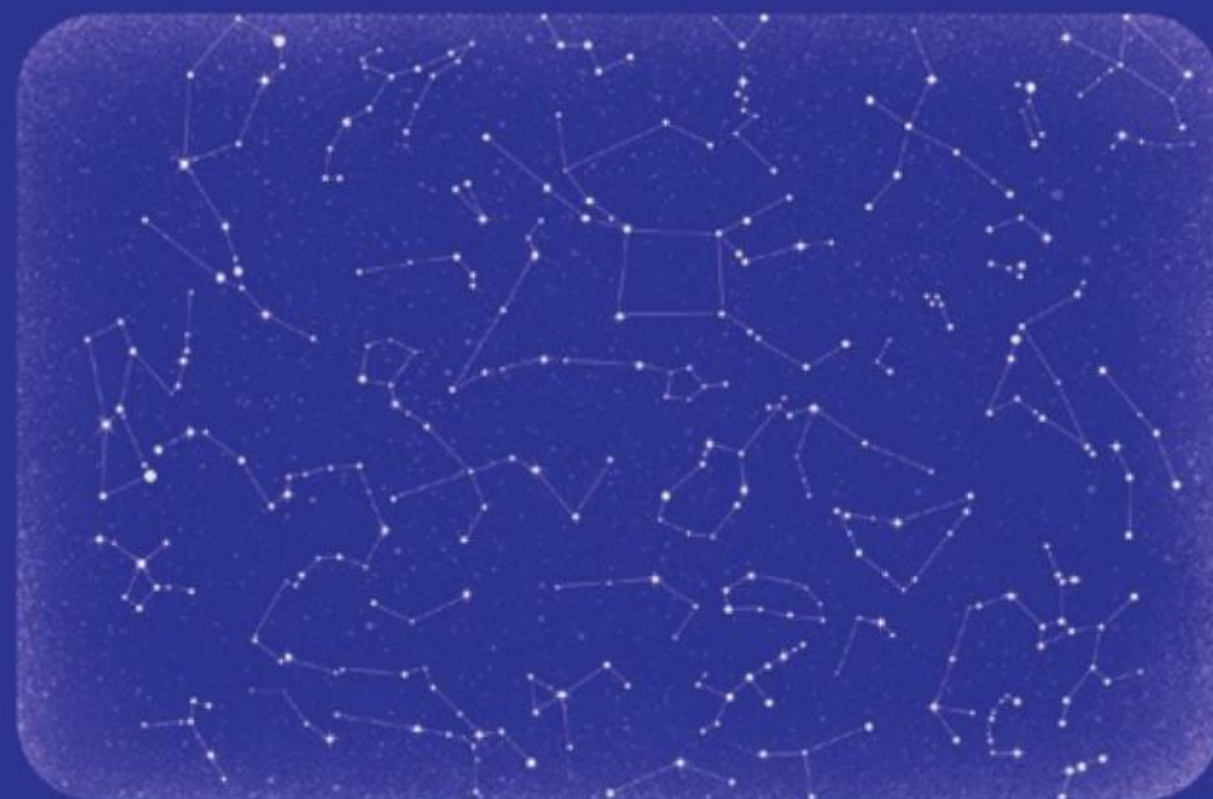
Według popularnych definicji 'światło' to: jasność wytwarzana przez Słońce, żarówkę, płomień itp.; jasność charakterystyczna dla jakiejś części doby lub pory roku; źródło oświetlenia albo blask promieni świetlnych odbijających się w czymś. Nauka określa światło jako promieniowanie elektromagnetyczne działające na oko ludzkie. Istnieją jeszcze inne określenia, które definiują światło, i wszystkie one są prawdziwe. Przyjrzyjmy się bliżej najczęściej spotykanym źródłom światła, dzięki którym otaczająca nas rzeczywistość jaśnieje barwami.

Słońce jest najbliższą i najlepiej widoczną z Ziemi gwiazdą. Znajduje się ono w centrum Układu Słonecznego, w odległości ok. 150 mln km od naszej planety. Jego bliskość sprawia, że na półkuli, którą akurat oświetla, inne gwiazdy zostają przyćmione i nie są widoczne.

Słońce

Ogień towarzyszy nam od wieków, dając światło, ciepło i bezpieczeństwo. To jedno z podstawowych źródeł oświetlenia stosowanych przez człowieka. Płomień to język ognia unoszący się nad płonącym przedmiotem, np. nad świecą. Przed wprowadzeniem elektryczności to właśnie świece były powszechnym źródłem światła w codziennym życiu ludzi.

Niebo z zaznaczonymi gwiazdozbiorami

Gwiazda – ciało niebieskie będące skupiskiem materii, w której zachodzą reakcje wyzwalające energię w postaci światła. Grupy gwiazd na niebie nazywane są gwiazdozbiorami. Niebo jest podzielone na 88 gwiazdozbiorów o różnych nazwach.

Żarówka to źródło światła, w którym – pod wpływem prądu elektrycznego – świeci rozgrzane włókno ze specjalnego materiału. Druk jest zwykle umieszczony w szklanej bańce z próżnią albo wypełnionej mieszaniną gazów. Obecnie istnieje wiele innych form oświetlania zastępujących tradycyjne żarówki, np. lampy LED, lampy halogenowe czy fluorescencyjne (energooszczędne).

- Określ, czym różnią się te same przedmioty oświetlone płomieniem świecy, żarówką, światłem słonecznym.
- Przygotuj granatowy karton i białe gwiazdki (gotowe lub wykonane przez ciebie naklejki z białego papieru samoprzylepnego). Zaprojektuj własny gwiazdozbiór i nadaj mu nazwę.
- Przygotuj czarny karton i kredki pastelowe (suche lub olejne). Namaluj płomień.

4. Kompozycja i przestrzeń

1. Powiedz, czym jest kompozycja.
2. Jakiej, znanej ci, rodzaj kompozycji przedstawiono na ilustracjach?

4.1 Rodzaje kompozycji

Kompozycje: otwarta i zamknięta

Kompozycja oznacza przemyślany układ elementów na płaszczyźnie lub w przestrzeni. Przygotowując się do wykonania pracy plastycznej, musimy zaplanować rozłożenie najważniejszych części składowych naszego dzieła. Wiemy już, że są kompozycje oparte o układy symetryczne i rytmiczne. Obraz, rzeźbę czy fotografię można zakomponować w różny sposób – odpowiadający pomysłowi autora i tematyce dzieła. Takimi układami, które wpływają na formę pracy plastycznej, są kompozycje otwarta i zamknięta.

Rafael Santi, *Madonna Sykstyńska*, 1513–1514

Kompozycja zamknięta ma zwykle statyczny układ elementów. Tworzy zamkniętą, zwartą całość obrazu. Bardzo często stosuje się ją w przedstawieniach portretowych, gdzie głównym motywem dzieła jest wizerunek osoby lub grupy osób.

Auguste Renoir [czyt. ogist renuar], *Parasolki*, 1876

O **kompozycji otwartej** mówimy wtedy, gdy obraz sprawia wrażenie, że jego dalszy ciąg wykracza poza płaszczyznę obrazu, nie kończy się. Widz może sobie wyobrazić „swoje” rozszerzenie przedstawionych elementów, które widzi na obrazie.

Kompozycje: statyczna i dynamiczna

W komponowaniu elementów płaskiego obrazu czy przestrzennej bryły artyści mogą posługiwać się jeszcze dwoma układami: statycznym i dynamicznym.

Kompozycja statyczna charakteryzuje się bezruchem, uporządkowaniem elementów w kierunkach pionowych i poziomych. Takie dzieło sprawia zwykle wrażenie spokojnego, pozbawionego ostrych zestawień kolorystycznych. Często kompozycję statyczną wyróżniają symetria lub rytm.

Georges Seurat [czyt. żorż sera], *Niedzielną popołudnie na wyspie Grande Jatte* [czyt. grą dżet], 1884

Zaznaczenie kierunków liniami pionowymi i poziomymi. Kompozycja statyczna w malarstwie

Całkowicie odmiennym układem, za pomocą którego przedstawiamy ruch na płaszczyźnie lub w przestrzeni, jest **kompozycja dynamiczna**. Można ją zbudować, używając linii, brył, plam barwnych – zestawionych tak, żeby potęgowały wrażenie ruchu. W dziele, które ma układ dynamiczny, napotkamy różnorodność kształtów i wielkości. W kompozycji statycznej dominują kierunki pionowe i poziome, natomiast kompozycja dynamiczna charakteryzuje się liniami ukośnymi, kontrastem i asymetrią.

Tadeusz Makowski, *Jazz*, 1929

Zaznaczenie kierunków liniami ukośnymi. Kompozycja dynamiczna w malarstwie

Michał Anioł,
Dawid, ok. 1504
Kompozycja
statyczna w rzeźbie

Giovanni Lorenzo Bernini,
Dawid, 1623–1624
Kompozycja
dynamiczna w rzeźbie

Caravaggio, *Ekstaza św. Franciszka*, ok. 1595

Zaznaczenie linii ukośnej – diagonalnej

Na obrazie *Ekstaza św. Franciszka* widzimy kompozycję dynamiczną, cechującą się asymetrią oraz układem opartym na linii przekątnej. Linia **diagonalna** (przekątna) – którą można przeciągnąć od lewego dolnego rogu do prawego górnego rogu obrazu – dzieli go na dwie odmienne części.

1. Czym charakteryzują się kompozycje otwarta i zamknięta? Podaj przykłady.
2. Powiedz, jakie elementy obrazu plastycznego tworzą jego dynamiczny układ.
3. Czym wyróżnia się kompozycja statyczna dzieła? Podaj przykład.

Sylwetki

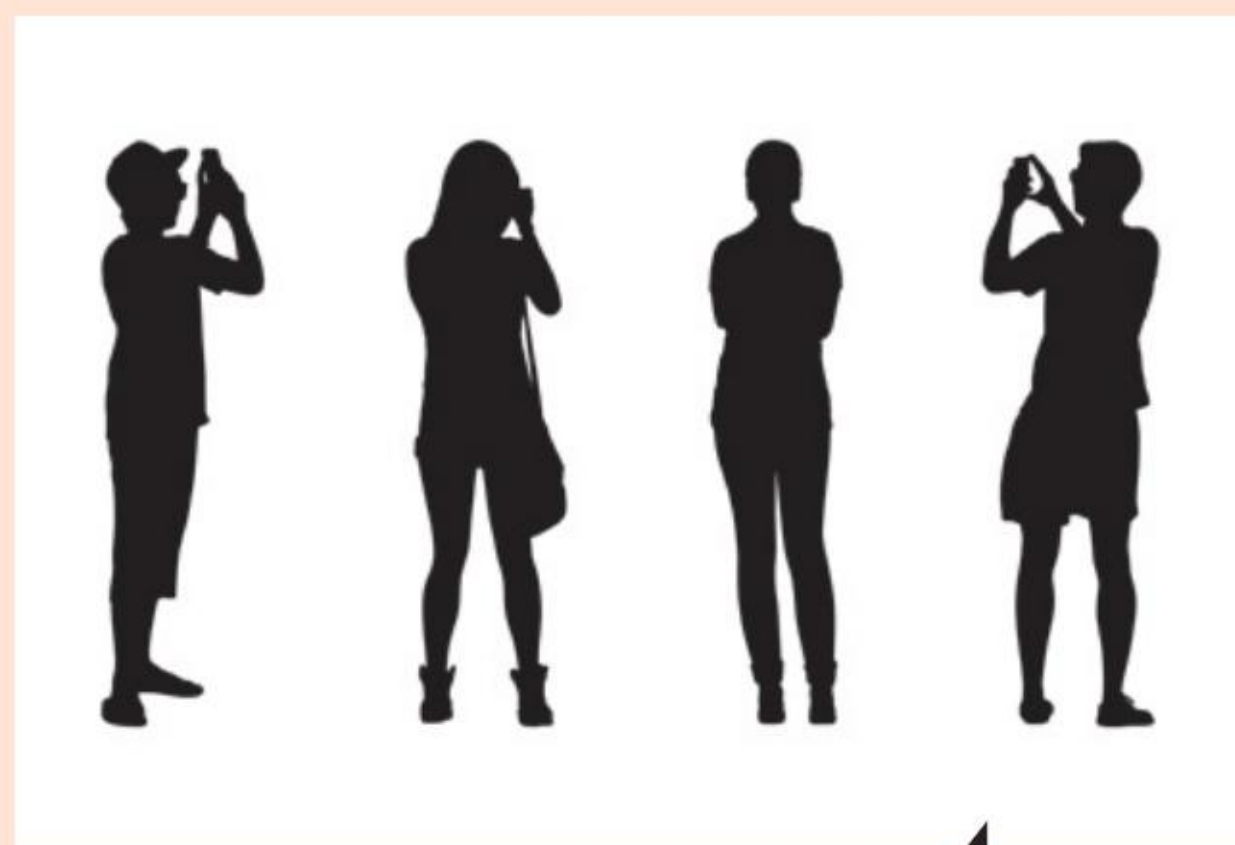
1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

różnego rodzaju rekwizyty (przedmioty potrzebne do wystawienia sztuki teatralnej, aby zilustrować i urealnić przedstawioną sytuację), np. torby na zakupy, plecaki, aparaty fotograficzne, stroje sportowe itp.

Eksperymentuj!

Sprawdźcie, jak można przedstawić układ statyczny i układ dynamiczny, posługując się metodą „żywych rzeźb”. Eksperyment ten wykonajcie w grupach 4–6-osobowych. Każda osoba z grupy będzie częścią rzeźby. Przygotujcie stroje i rekwizyty, a następnie stańcie przed koleżankami i kolegami z klasy w układzie statycznym (np. Kolejka lub Turyści) lub układzie dynamicznym (np. Taniec lub Bieg). Możecie sfotografować każdy z układów i zastanowić się wspólnie, czy udało wam się przedstawić ruch i bezruch w waszych kompozycjach.

4.2 Jak pokazać przestrzeń na obrazie? Perspektywa

Podczas tworzenia pracy plastycznej pojawia się często problem odpowiedniego przedstawienia świata, który nas otacza, a zwłaszcza przestrzeni, która go wyróżnia. Szukamy wtedy metody, jak najlepiej narysować lub namalować swój pokój, naszą ulicę, stojące przy niej domy, drzewa, latarnie itp. Takim sposobem budowania „obrazu trójwymiarowego” – przedstawiania przestrzeni na płaszczyźnie obrazu, dającego złudzenie głębi – jest **perspektywa**.

Co to znaczy? Wiadomo, że płaszczyzna (np. kartka często używana na zajęciach) ma dwa wymiary: długość i szerokość. W przestrzeni natomiast dochodzi trzeci wymiar – jest nim głębina. Można ją tworzyć na płaszczyźnie w różny sposób: poprzez zmianę wielkości, ułożenia przedmiotów, techniki rysowania lub malowania i układu barw.

Starożytni Egipcjanie pierwsi starali się oddać głębię obrazu przez szczególny rodzaj kompozycji. Postacie przedstawiane są w poziomych rzędach (pasach). Rzędy namalowane nisko obrazują sceny najbliższe, z kolei następne, wyżej namalowane pasy przedstawiają sceny coraz bardziej odległe. Taki sposób ukazywania przestrzeni nazywamy **perspektywą rzędową** lub **pasową**.

Prace hutnicze – malowidło na południowej ścianie grobowca księcia Rekhmire w Tebach, Egipt, ok. 3500 lat p.n.e.

Rafael Santi, *Zaślubiny Marii z Józefem*, 1504

Perspektywa zbieżna, która stwarza wrażenie głębi na obrazie Rafaela Santi, oparta jest na zasadach geometrii. Odkryli ją i zastosowali w swoich obrazach twórcy renesansowi. Poznamy ją bliżej w kolejnych klasach. W tym roku w następnych rozdziałach przyjrzymy się innym metodom przedstawiania głębi na płaskiej powierzchni obrazu: perspektywie malarskiej (barwnej), powietrznej i układowi kulisowemu.

1. Wyjaśnij, w jakim celu artyści stosują perspektywę.
2. Jakimi sposobami można przedstawić przestrzeń na płaszczyźnie obrazu?

4.3 Przestrzeń w malarstwie

Perspektywa malarska

Perspektywa malarska, zwana również **barwną**, powstaje dzięki dobraniu odpowiedniego zestawu kolorów oraz rozplanowaniu ich na płaszczyźnie w sposób wywołujący złudzenie przestrzeni. Pierwszy plan zajmują barwy czyste i ciepłe (m.in. żółty, pomarańczowy, czerwony i ich odcienie) – dają one wrażenie „wychodzenia z obrazu”. Natomiast barwy złamane i zimne (niebieski, zielony, fiolet i ich odcienie) – „cofają się”, tworząc tło i drugi plan.

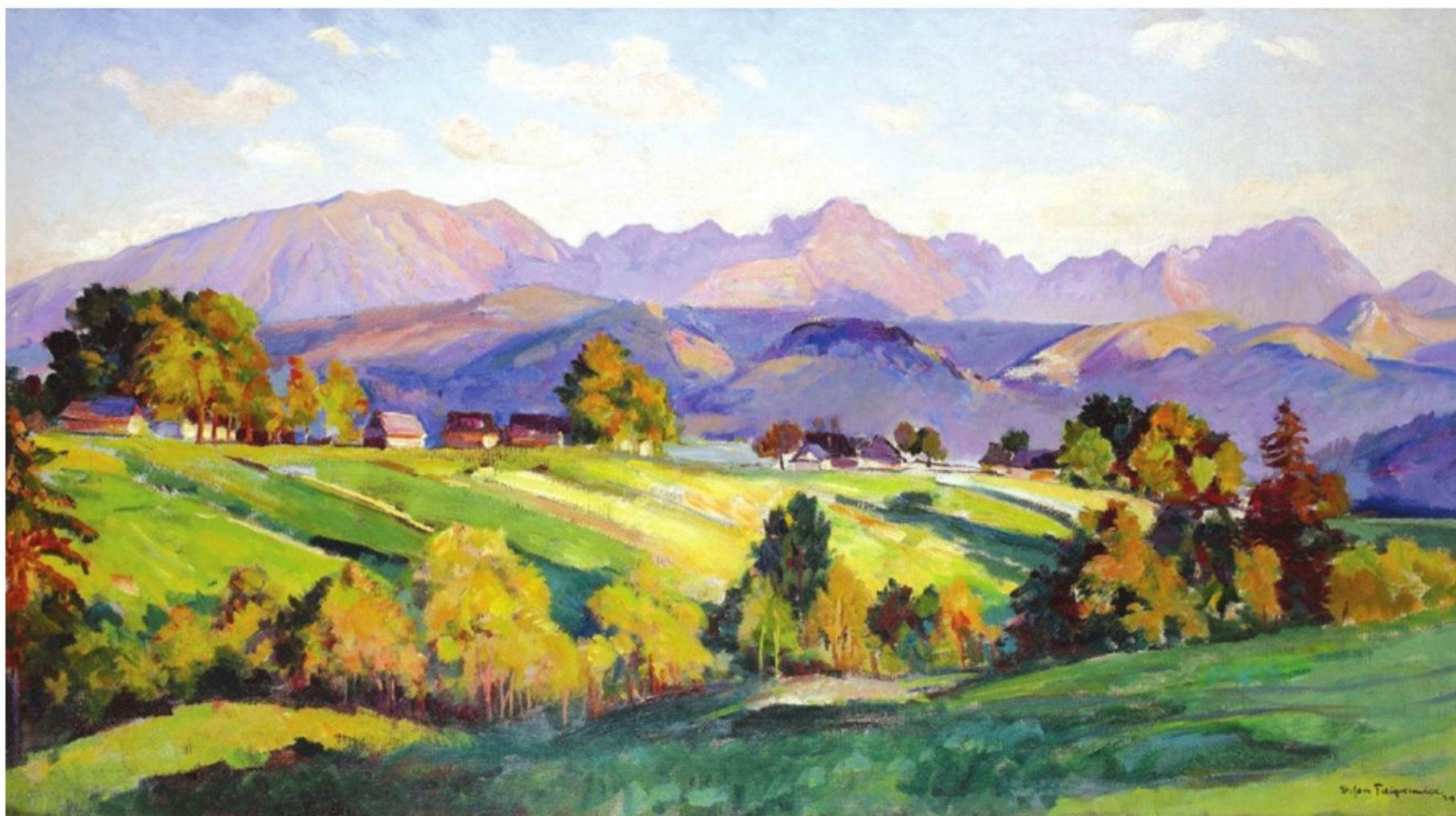
Józef Pankiewicz, *Wóz z sianem*, 1890

Perspektywa powietrzna

Leonardo da Vinci, genialny i wszechstronny włoski artysta żyjący ok. 500 lat temu, ustalił, że kontury krajobrazów czy przedmiotów widzianych w oddali rozplývają się, znikają. Z kolei elementy oglądane z pewnej odległości wydają się być mniejsze od tych, które widzimy bliżej. Twórca uświadomił sobie, że barwa przedmiotów zmienia się, gdy są one oddalone. Dzieje się tak dlatego, że powietrze między nami a obserwowanymi elementami natury przysłania delikatna mgiełka (w której jest dużo kurzu, pary wodnej, zanieczyszczeń) i powoduje, że są słabo widoczne. Dlatego zaczęto używać jaśniejszych kolorów do malowania tła obrazów, dla uzyskania wrażenia odległości, np. rozwodnionych błękitów, fioletów, szarości, złamanych zieleni i żółcieni. Te spostrzeżenia określono pojęciem **perspektywy powietrznej**.

Leonardo da Vinci [czyt. winczil],
Madonna z kądzielą, ok. 1510

Stefan Filipkiewicz *Pejzaż tatrzański*, 1928

1. Przyjrzyj się przedstawionym obrazom i wymień kolory, których artyści użyli do namalowania tła, aby uzyskać wrażenie głębi.
2. Wytlumacz pojęcie perspektywy powietrznej.
3. Na czym polega perspektywa barwna?

Rodzaje perspektywy. Krajobraz z mgiełką

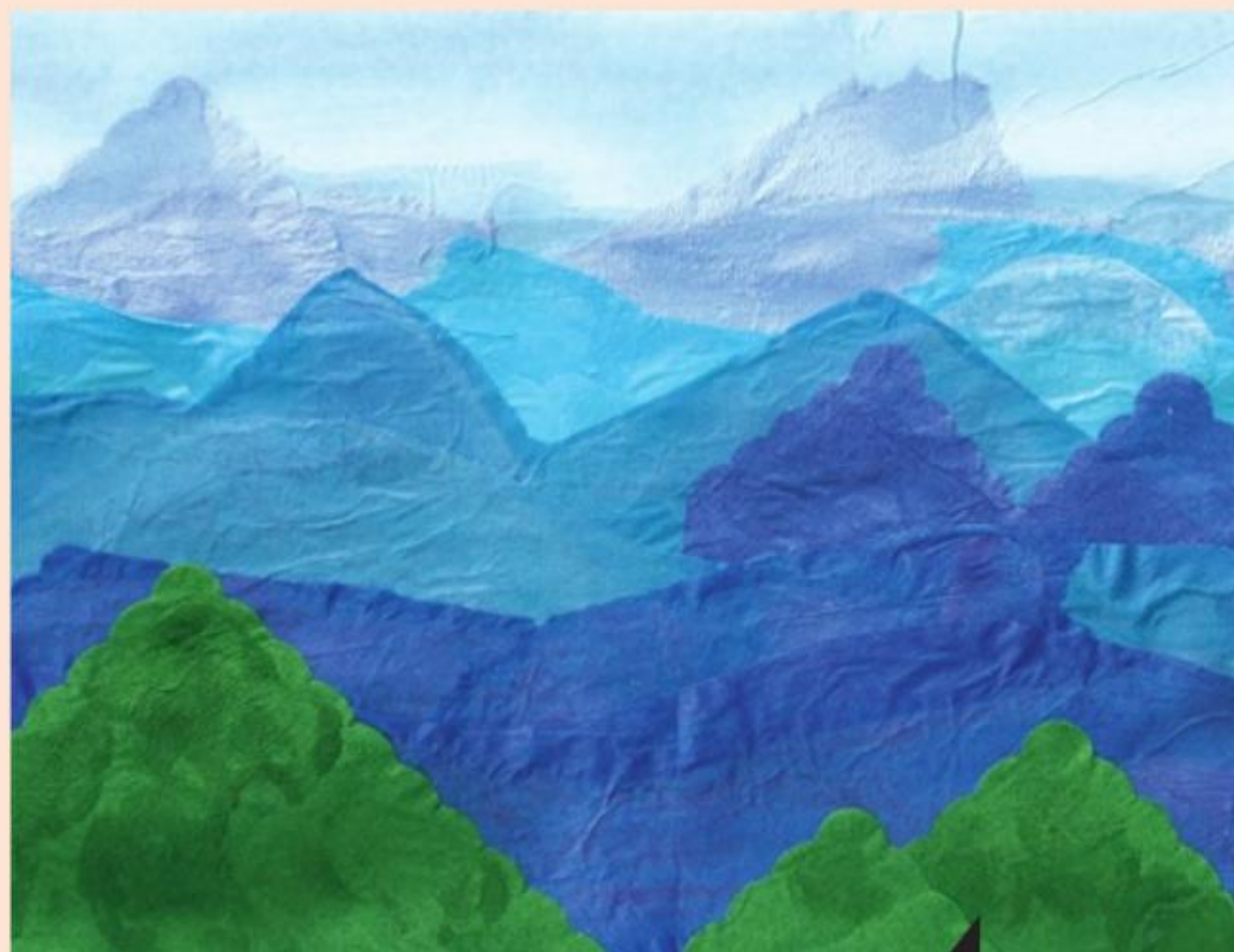
1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

gładką bibułę lub jednokolorowe serwetki w odcieniach barw: niebieskiej, szarej, zielonej, fioletowej, klej, nożyczki, kartkę z bloku technicznego.

Eksperymentuj!

Przekonaj się, czy można „namalować” krajobraz nietypową techniką, bo za pomocą naklejanych pasków bibuły lub serwetek. Postaraj się, aby fragmenty serwetek były tak cienkie, żeby po naklejeniu jednych na drugie powstawały nowe barwne odcienie i efekty. Określ nowo powstałe kolory. Do wykonania tego zadania spróbuj zastosować wiadomości o perspektywie powietrznej.

4.4 Układ kulisowy

Kolejną metodę tworzenia złudzenia głębi na płaskiej powierzchni obrazu nazywamy **układem** lub **perspektywą kulisową**. Tym razem wykorzystywane jest zjawisko nakładania się płaszczyzn. Co to znaczy? Pojęcie kulis wiąże się z teatrem. Dekoracja pokazana w całości tworzy plan pierwszy, następne plany widoczne są częściowo.

Edgar Degas, *Cztery tancerki*, 1899

Perspektywa kulisowa na obrazie przedstawiającym baletnice na scenie jest widoczna dzięki układowi poszczególnych planów. Najpierw widzimy tancerki, z kolei elementy dekoracji – drzewa, łąka i niebo – tworzą kolejne plany.

Wrażenie dawane przez kulisy można przenieść na płaszczyznę kartki, nakładając na siebie figury z zachowaniem kolejności planów. Tak uzyskana perspektywa kulisowa jest typowym sposobem przedstawiania trzeciego wymiaru na obrazie czy rysunku.

Ilustracje ukazują omawiany sposób tworzenia przestrzeni. Dowolnie ułożone elementy obrazu są następnie odwzorowane wg zasady perspektywy kulisowej.

1. Powiedz, na czym polega perspektywa kulisowa.
2. Podaj kilka przykładów perspektywy kulisowej z własnego otoczenia.

Dekoracja teatralna

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

blok techniczny (lub brytol), kartkę grubego kartonu, ołówek, linijkę, nożyczki i pastele olejne lub farby plakatowe.

Jak to zrobić?

Poszczególne fotografie obrazują sposób wykonania małej makiety projektu dekoracji sceny teatralnej na wybrany przez Ciebie temat. Z brytolu wytnij 2 kwadraty o boku 18 cm, podziel je za pomocą linijki na 9 odcinków, co 2 cm. Następnie każdy złóż w harmonijkę wzdłuż narysowanych linii. Z grubego kartonu wytnij podstawę – prostokąt o wymiarach 6 cm na 22 cm. Przyklej harmonijki do podstawy. Wytnij 5 prostokątów o wymiarach 18 cm na 22 cm. Jeden z nich może mieć kształt odsłoniętej kurtyny teatralnej. Przyklej go z przodu; drugi, w całości, przyklej z tyłu. Pozostałe 3 prostokąty pomaluj na wybrane kolory, możesz wyciąć z nich, np. pagórki (mały, większy i największy) i włożyć w ramę obrazu zgodnie z zasadami perspektywy barwnej. Ten pejzaż, składający się z czterech planów, można uzupełnić elementami (domkiem, drzewami, kwiatami) według własnego uznania. Ale twoja dekoracja może mieć zupełnie inny temat, inną formę, odmienne kształty i kolory. Wszystko zależy od twojej pomysłowości.

Ciekawe!

Eduardo Catalano
[czyt. katalano],
Generyczny kwiat,
Buenos Aires, Argentyna,
2002

Eduardo Catalano [czyt. katalano], argentyński architekt i artysta, zaprojektował formę przestrzenną o nazwie *Floralis Genérica*. Jest to mechaniczny kwiat, którego metalowe płatki otwierają się na dzień, osiągając średnicę 32 m, a zamykają na noc. Zamknięty kielich kwiatu ma 23 m wysokości. Kwiat – wykonany z 18 t aluminium i stali nierdzewnej – zachowuje się jak słonecznik, obracając się za słońcem.

Więcej na temat

Rzeźby jak lustra

Anish Kapoor, *Wrota chmur*, 2006

Sztuka w przestrzeni publicznej to zwykle różnego rodzaju rzeźby, które wprowadzają nowe formy i kolory na ulice miast i wsi. Tego typu sztuka towarzyszy ludziom już od dawna, od czasów starożytnych. Obiekty sztuki w przestrzeni publicznej dają się rozpoznać dzięki temu, że funkcjonują w codziennym życiu przechodnia. To rzeźby, które upamiętniają ważne osoby i wydarzenia historyczne, rzeźby religijne (przydrożne krzyże lub kapliczki) oraz instalacje i obiekty, których głównym celem jest przekaz artystyczny.

Anish Kapoor [czyt. anisz kapur] tworzy różne rodzaje form przestrzennych, np. ogromne metalowe rzeźby o łagodnie wygiętych kształtach. Konstrukcje tego artysty są kolorowe lub wypolerowane jak lustro i odbijają otoczenie. Sprawiają, że odbite krajobrazy i ludzie stają się częścią rzeźby. Przykładem takiej rzeźby-lustra są *Wrota chmur*, znajdujące się w Chicago (USA). Konstrukcja ma 10 m wysokości. Została tak nazwana, ponieważ 80% odbijanego przez nią obrazu stanowi niebo.

Lustrzane kompozycje w przestrzeni

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

styropianowe lub gazetowe kule (uformowane z gazet i oklejone taśmą klejącą), duże kartonowe pudła, rolki tekturowe, folię aluminiową, taśmę klejącą dwustronną, mocny klej.

Eksperymentuj!

Przyjrzyjcie się przedstawionym rzeźbom współczesnego artysty Anisha Kapoora. Charakteryzuje je to, że są wykonane z metalu wypolerowanego jak lustro i wygląd każdej z nich zależy od tego, co się w niej odbija, a także, że są abstrakcyjne (są kompozycją brył – nie przedstawiają natury, żadnych przedmiotów ani osób). W grupach 3- lub 4-osobowych spróbujcie wykonać własne lustrzane rzeźby. Z przygotowanych elementów wykonajcie kompozycję brył według własnego pomysłu. Każde z przygotowanych pudełek, a także rolki i kule owińcie folią aluminiową i sklejcie ze sobą taśmą klejącą dwustronną lub mocnym klejem (sposób wykonania podobnej rzeźby obrazuje ostatnia fotografia).

Sprawdźcie, jak otaczająca przestrzeń staje się częścią waszej rzeźby i co się w niej odbija – ustawiajcie ją w różnych miejscach w sali. Wybierzcie takie miejsce, do którego rzeźba będzie najbardziej pasować, i które będzie najbardziej pasować do niej. Określcie, dlaczego tak się dzieje.

Podsumowanie działu 4

1 Czy znasz te słowa?

kompozycja
otwarta

kompozycja
zamknięta

kompozycja
statyczna

kompozycja
dynamiczna

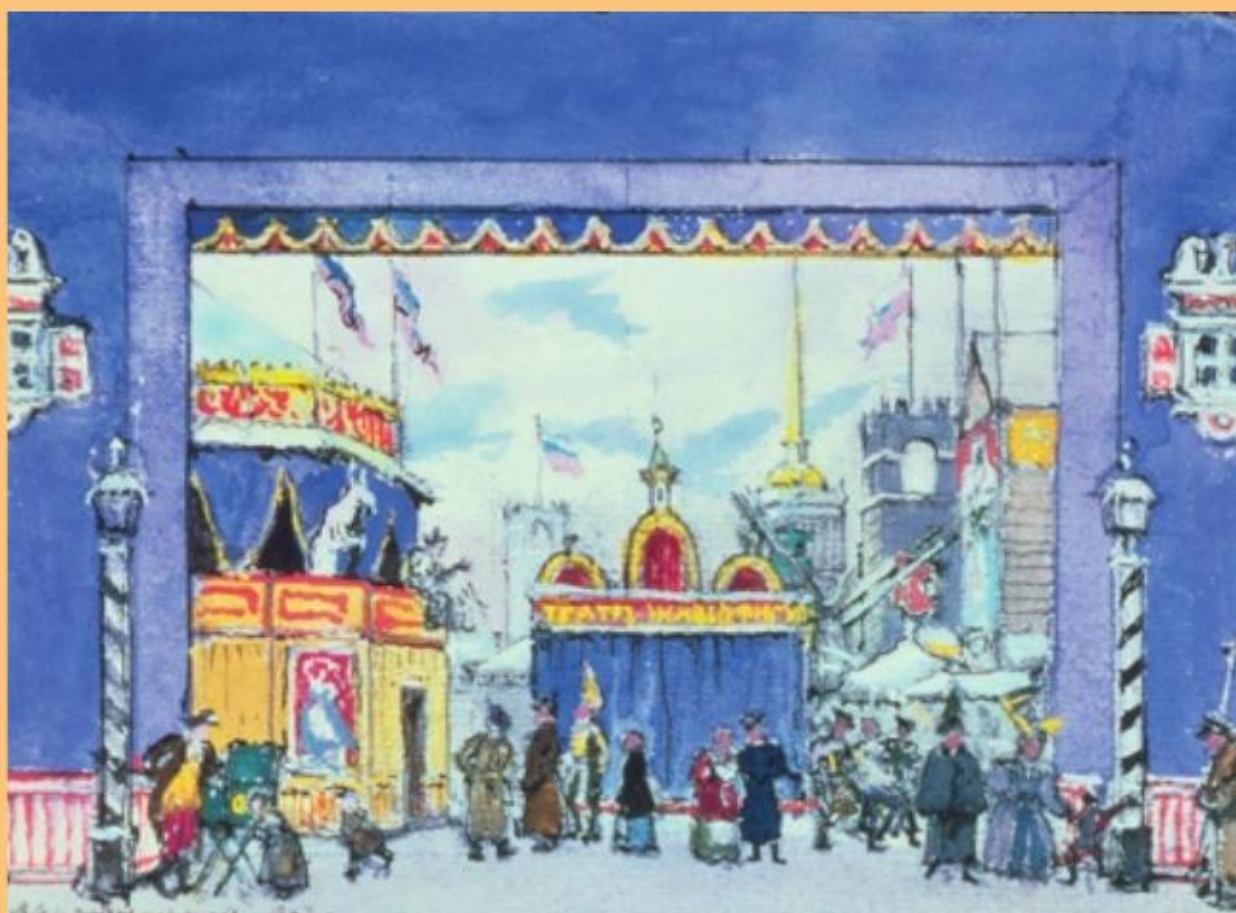
perspektywa
powietrzna

perspektywa
kulisowa

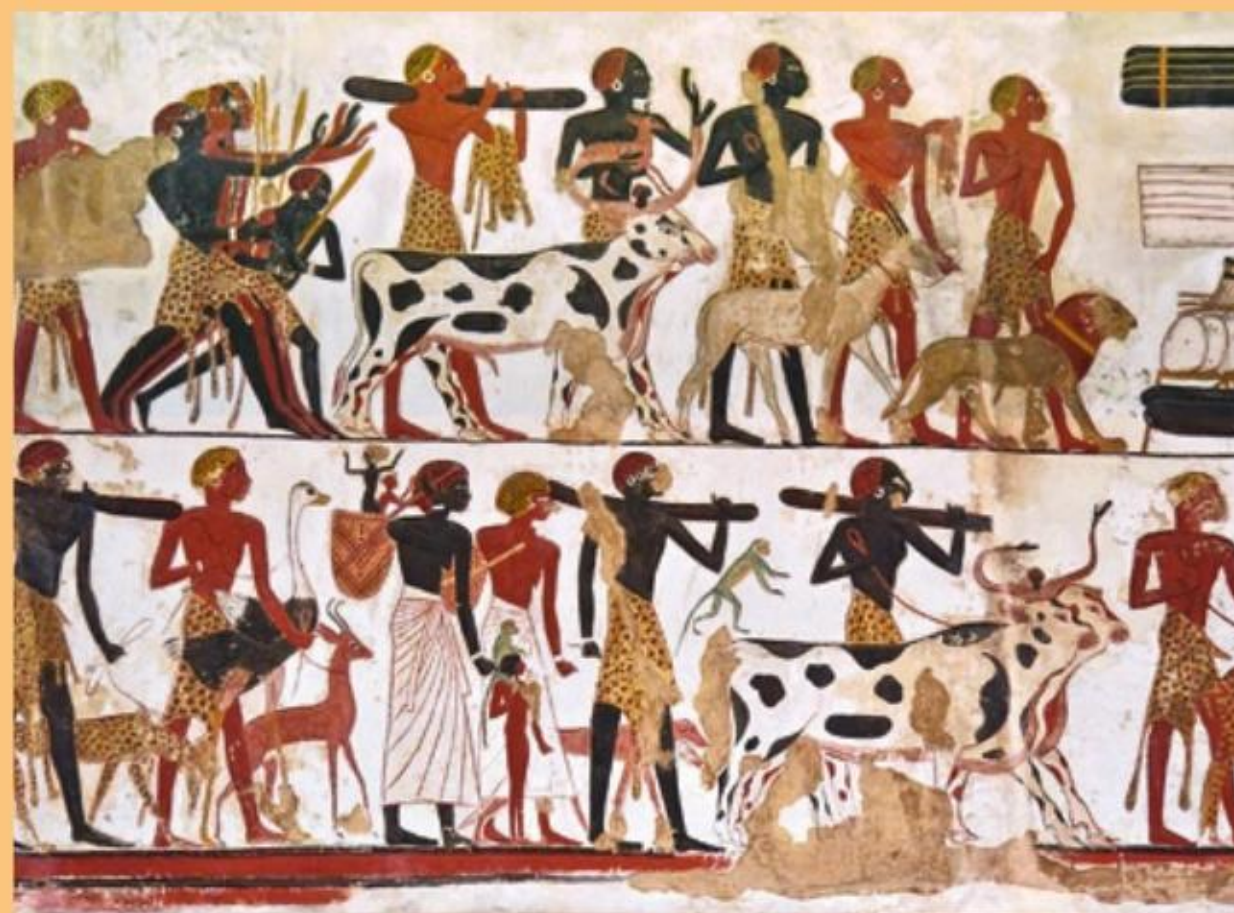
perspektywa
rzędowa/pasowa

perspektywa
barwna

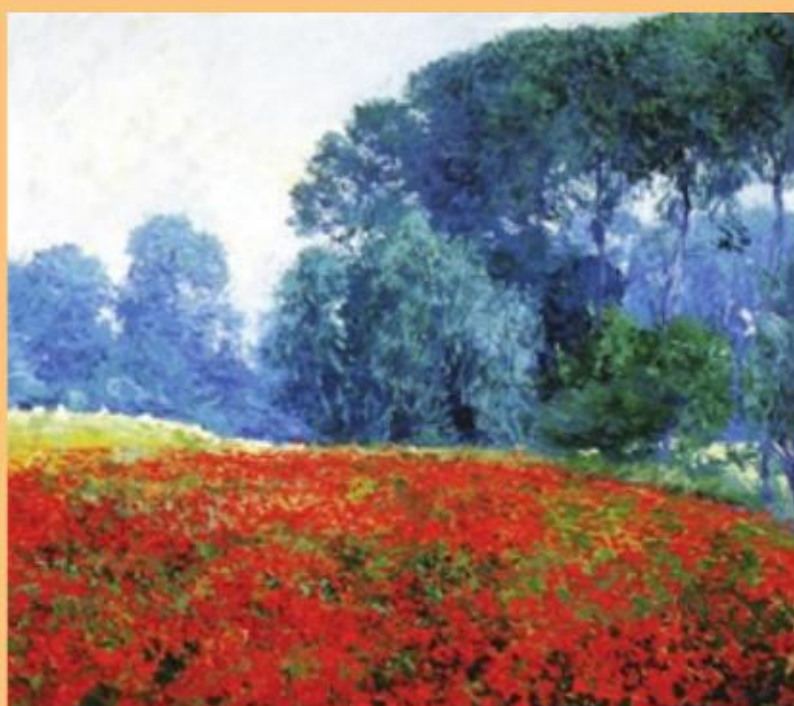
2 Na którym obrazie zastosowano perspektywę powietrzną? Określ pozostałe układy.

Aleksander Benois [czyt. benua], projekt sceny baletu *Pietruszka* Igora Strawińskiego, 1947

Malowidło z egipskiego grobowca, ok. 3500 lat p.n.e.

Guy Rose [czyt. gaj rous], *Pole maków*, 1910

Claude Monet, *Most Waterloo w Londynie*, 1903

Cesare [czyt. czesare] da Sesto, *Madonna z Dzieciątkiem*, ok. 1515

3 Przygotuj: kartkę A4 z bloku technicznego, kredki, czarny flamaster lub cienkopis. Przedstaw w perspektywie rzędowej scenę pt. *Zabawy na boisku szkolnym* lub *Co się dzieje na szkolnej przerwie?* Podziel kartkę na 3 poziome pasy (rzędy) równej szerokości – w pierwszym przedstaw wydarzenia rozgrywające się blisko obserwatora, a w następnych wydarzenia rozgrywające się dalej i najdalej.

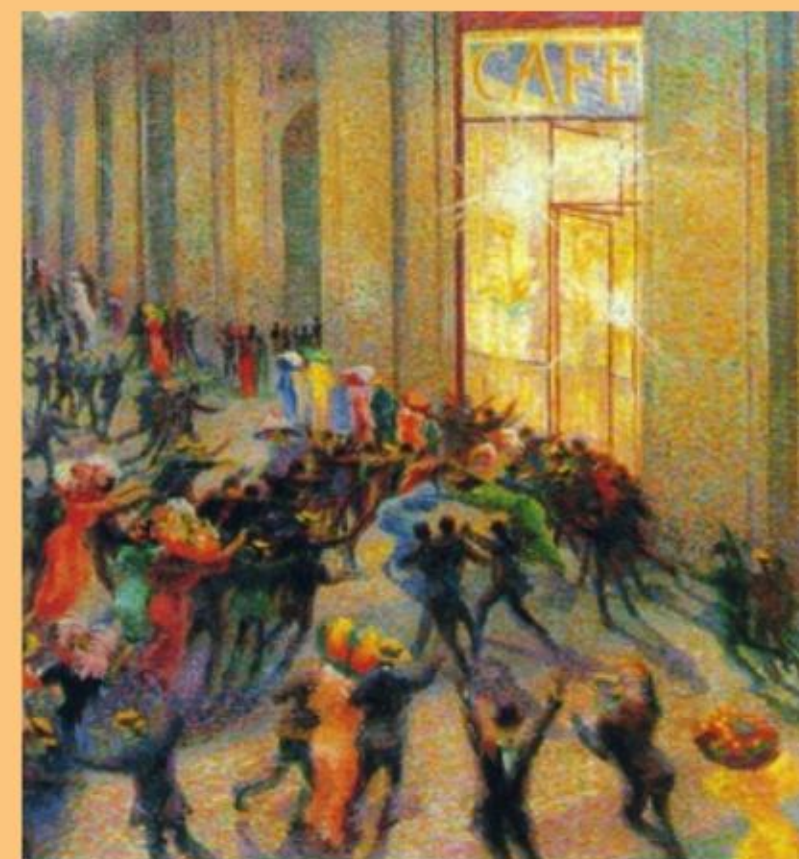
4 Wskaż kompozycję statyczną i kompozycję dynamiczną. Powiedz, czym różnią się między sobą te kompozycje.

Paul Signac [czyt. pol sinjak],
Portret Feliksa Fénéon, 1890

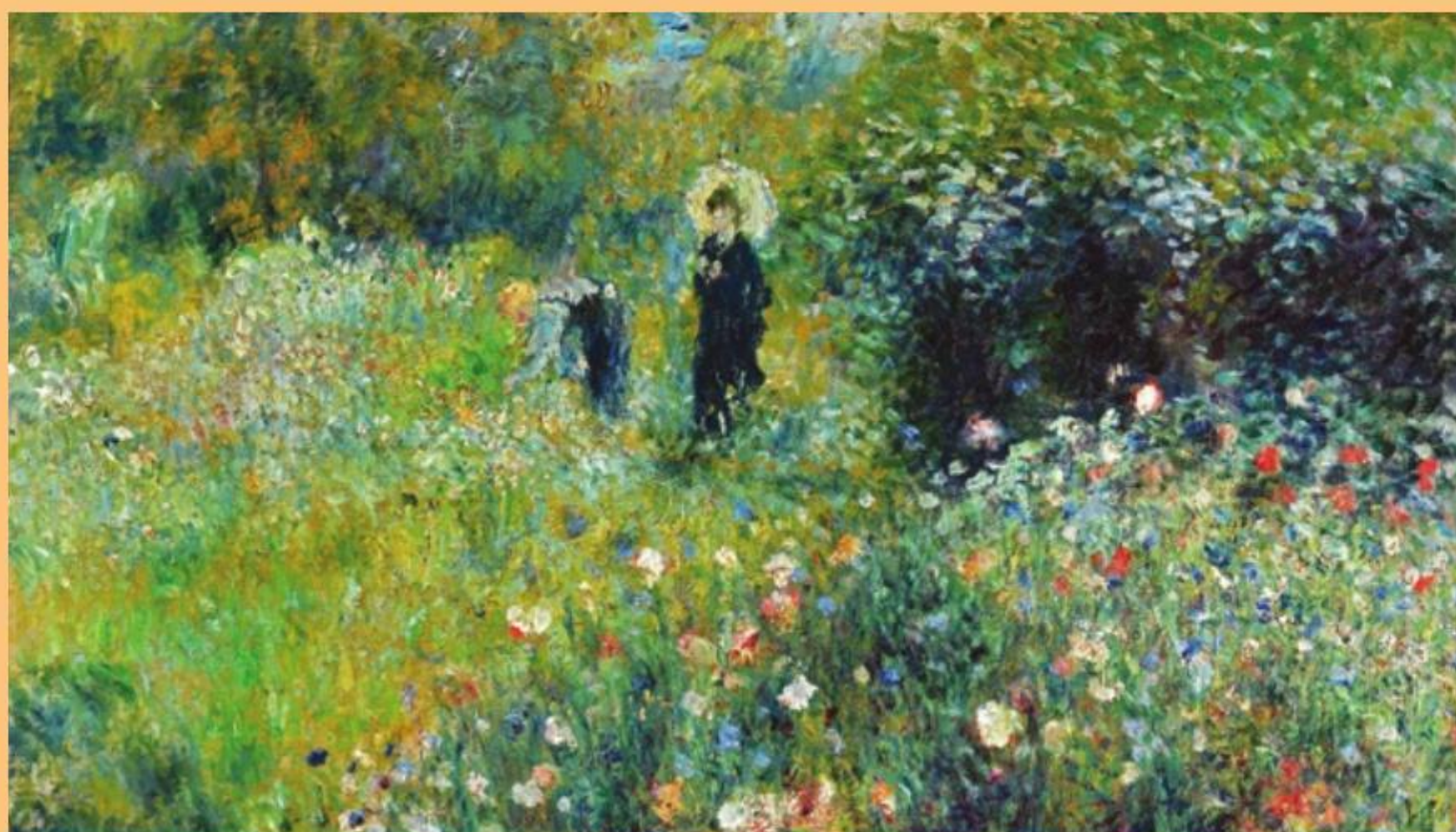

Édouard Manet [czyt. eduar mane],
Balkon, 1868–1869

Umberto Boccioni [czyt. bocioni],
Zamieszki w galerii, 1910

5 Określ, która kompozycja jest otwarta, a która zamknięta. Scharakteryzuj wymienione rodzaje kompozycji.

Pierre-Auguste Renoir [pier-ogist renuar],
Letni pejzaż, 1875

Kazimierz Malewicz,
Trzy dziewczyny, 1932

6 Przygotuj: blok rysunkowy A4, papier kolorowy, klej, nożyczki. Wytnij z kolorowego papieru różnego rodzaju paski: cienkie, grube, krótkie, długie (w sumie ok. 10–12 pasków). Złóż kartkę na pół, następnie rozprostuj i na jej jednej połowie przedstaw za pomocą pasków kompozycję statyczną, a na drugiej – dynamiczną.

STATYCZNOŚĆ I DYNAMICZNOŚĆ

Maraton

Gra w szachy

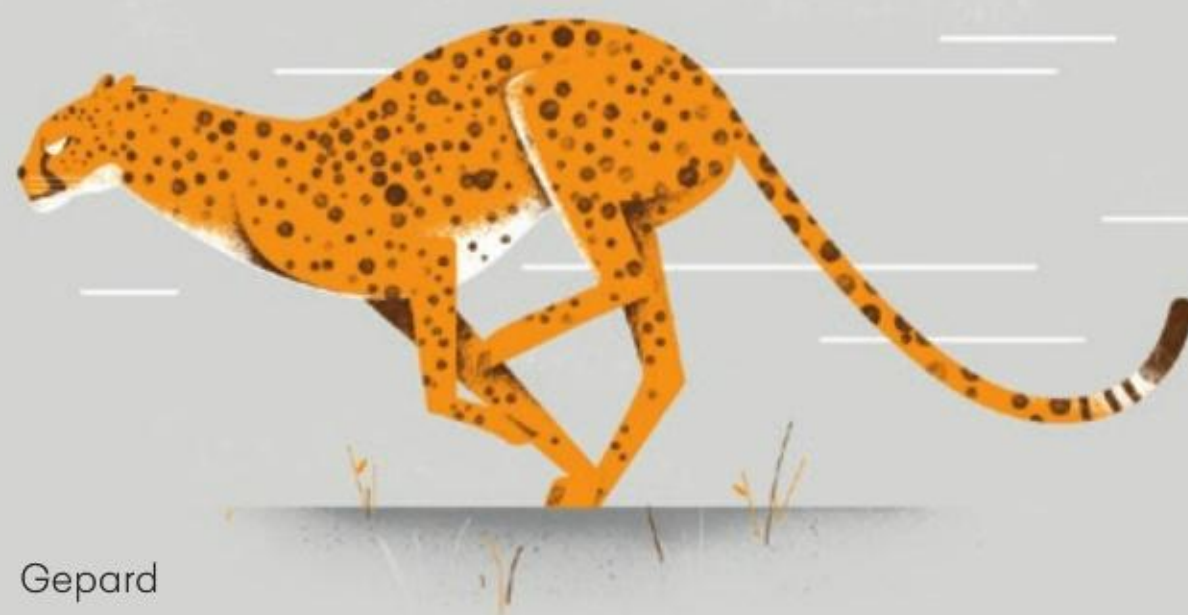
Sport kojarzy nam się zwykle z dynamicznymi ćwiczeniami, bieganiem czy pływaniem, gdzie szybki ruch ciała jest najważniejszy i jest warunkiem sukcesu. Nie dotyczy to jednak wszystkich sportów. Szachy to dyscyplina sportowa, do której potrzebny jest dynamicznie działający mózg, strategiczne planowanie, natomiast zawodnicy zwykle siedzą w bezruchu i nie przeszkadza im to uzyskać wygranej.

Określenie 'statyczny' oznacza: nieulegający zmianom, będący w bezruchu, w stanie równowagi lub dobrze utrzymujący równowagę.

'Dynamiczny' to znaczy ruchliwy, prężny, żywiołowy, poruszany lub występujący wskutek działania sił. Zjawisko statyczności i dynamiczności spotykamy w życiu ludzi, zwierząt i w całej otaczającej nas przyrodzie.

Leniwiec

Gepard

Jednym z najbardziej powolnych zwierząt na świecie jest leniwiec. To roślinożerne zwierzę, które większość swojego życia spędza statycznie, zwisając z drzewa głową w dół. Schodzi z niego tylko raz na tydzień, w celach higienicznych. W przeciwieństwie do leniwca gepard jest najbardziej dynamicznym zwierzęciem lądowym. Ten drapieżny kot na krótkich dystansach może osiągnąć prędkość blisko 100 km na godzinę. Szybki bieg wykorzystuje do polowań, które zapewniają mu przetrwanie.

Określenia 'statyczny' lub 'dynamiczny' możemy użyć także do opisu pejzażu. Ładna, bezwietrzna pogoda sprawia, że morze jest spokojne i niewiele różni się od błękitu nieba. Inaczej wygląda pejzaż morski podczas silnego, porywistego i długotrwałego wiatru o dużej sile, który powoduje sztorm. Towarzyszą mu zwykle bardzo mocne falowanie wody i deszcz.

Morze w pogodny dzień

Morze w czasie sztormu

- Wyjaśnij, na przykładach przedstawionych ilustracji, za pomocą jakich środków plastycznych wyrażamy dynamiczność, a w jaki sposób statyczność w kompozycji plastycznej.
- Przygotuj farby, pędzel i 2 kartki z bloku. Wykonaj 2 szybkie szkice malarskie: *Sztorm na morzu* i *Pogodny dzień nad morzem*.

5. Temat

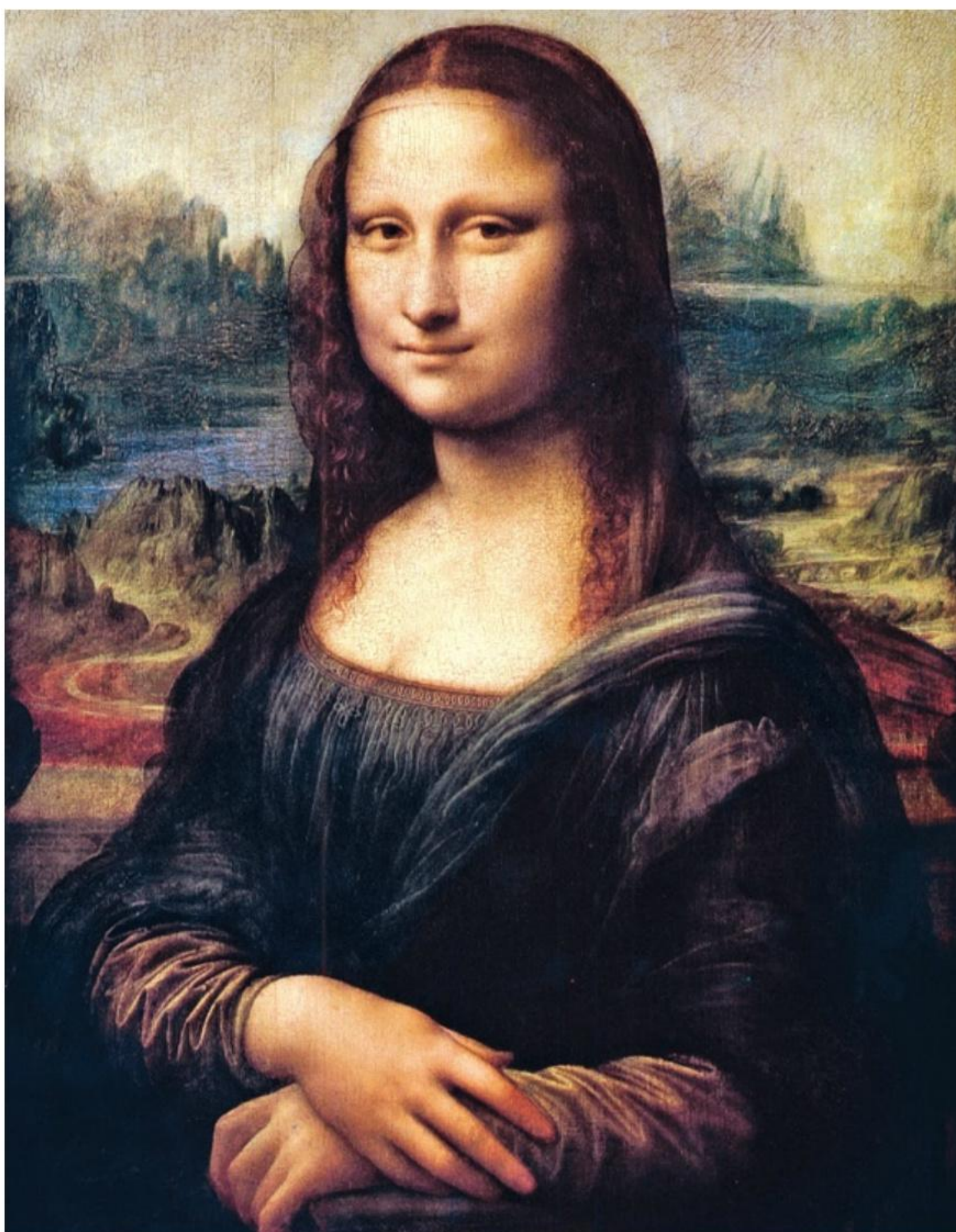

1. Jak myślisz, co przedstawiony artysta malarz może namalować na swoim płótnie?
2. Powiedz, jakie znasz tematy obrazów.

5.1 Portret i autoportret

Dzieła rysunku, malarstwa, grafiki czy rzeźby mogą przedstawiać różne tematy. W kolejnych rozdziałach poznamy najważniejsze z nich. Na początku **portret** i **autoportret**. Portret to przedstawienie postaci ludzkiej – w całości lub np. tylko twarzy – w taki sposób, aby ukazać podobieństwo fizyczne lub cechy charakteru osoby portretowanej. W dawnych czasach, kiedy nie istniała fotografia, artyści malowali wiele portretów na zamówienie, aby utrwalić wizerunek danej osoby dla potomności i oddać na obrazie jej wygląd. Ale często twórcy chcą portretem osiągnąć więcej – pragną pokazać charakter przedstawianej osoby. W ciągu wieków powstało wiele rodzajów portretów wykonanych różnymi technikami. My poznamy tylko kilka z nich.

Mona Lisa to **najsłynniejszy portret świata**. Namalował go Leonardo da Vinci ok. 500 lat temu. Przedstawia najprawdopodobniej żonę florenckiego kupca o nazwisku del Giocondo [czyt. del dziokondo]. Kobieta tajemniczo się uśmiecha i trudno odgadnąć, czy jest to wyrazem szczęścia, smutku czy znużenia. Jej oczy wydają się podążać za patrzącym bez względu na to, gdzie się znajduje. Zagadkowy jest również dziwny i niepokojący krajobraz za plecami modelki, który przedstawia most i krętą drogę prowadzącą w dzikie rejony na dalszym planie. Od wieków tajemniczy portret jest inspiracją dla malarzy, pisarzy i poetów.

Leonardo da Vinci, *Mona Lisa*,
ok. 1503–1506

Francisco Goya, *Portret rodziny Karola IV*, 1800–1801

Obraz Francisca Goi [czyt. fransiska goi] to naturalnej wielkości portret rodziny hiszpańskiego króla Karola IV. Stanowi on **portret grupowy i oficjalny** – członkowie rodziny królewskiej demonstrują bogactwo swych ubiorów i biżuterii. Na obrazie malarz umieścił również siebie – jego postać widoczna jest w cieniu, w lewej części dzieła.

Dora Maar – bliska przyjaciółka Pabla Picassa [czyt. pikassa], została przez niego sportretowana z dwóch punktów widzenia jednocześnie: z **profilu** – czyli z boku, i **en face** [czyt. ą fas] – czyli z przodu. W portrecie tym nie jest ważne przedstawienie fizycznego podobieństwa modelki, ale jej cech charakteru. Mocne i ciepłe kolory, a także rozbicie postaci na ostrokatne formy geometryczne świadczą o żywym temperamencie i silnym charakterze kobiety.

Pablo Picasso, *Portret Dory Maar*, 1937

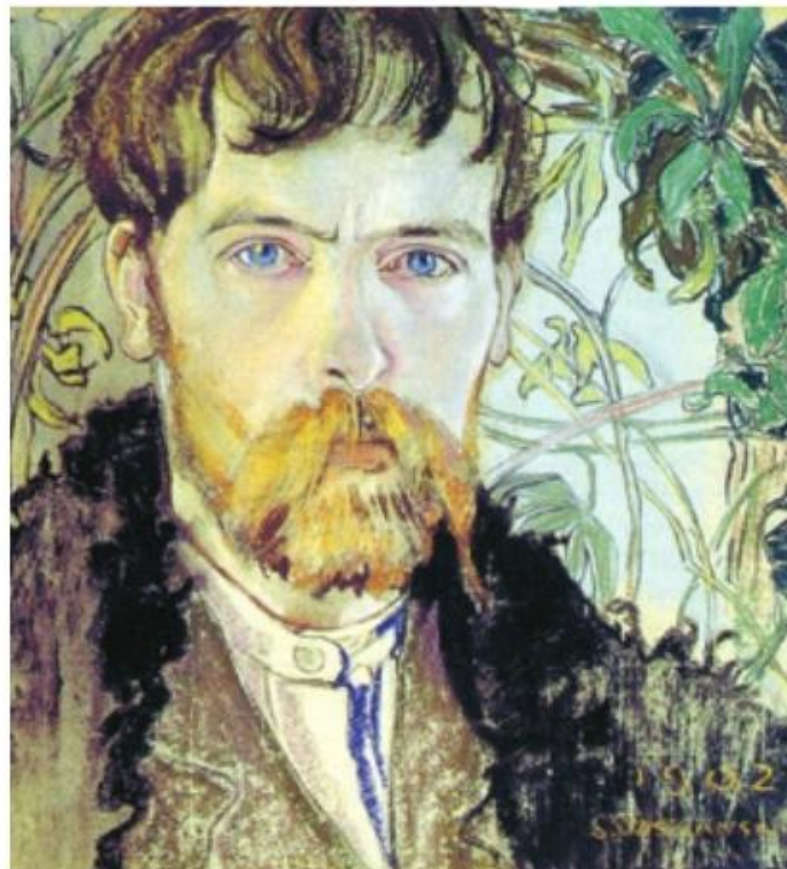

Rembrandt van Rijn, *Autoportret*, 1628, 1643, 1661

Autoportret to rodzaj portretu, na którym artysta przedstawia samego siebie. Wielu twórców wykonywało swoje autoportrety. Rembrandt van Rijn [czyt. rembrant wan rin] stworzył jedną z najważniejszych serii tego typu obrazów w historii malarstwa. Wykonał ponad 40 autoportretów, na których obserwujemy zmiany jego wizerunku w miarę upływu lat. Jego autoportrety są proste, malowane przyciemnionymi kolorami, malarz ma na sobie codzienne ubrania, a światło pada zwykle na jego twarz, skupiając na niej uwagę odbiorców.

Jacek Malczewski,
Autoportret w zbroi, 1914

Stanisław Wyspiański,
Autoportret, 1902

Jacek Malczewski to malarz, który przedstawiał siebie w różnych strojach i z różnymi atrybutami, np. z pisanką czy z różą. Inny znany polski artysta – Stanisław Wyspiański – namalował wiele portretów i autoportretów w technice pasteli. Największą sławą cieszą się właśnie jego autoportrety oraz portrety dzieci. Artysta przedstawiał m.in. swoją córkę Helenkę i synów Mietka i Stasia z niezwykłą wnikliwością i wdziękiem.

1. Wyjaśnij, czym różni się portret od autoportretu.
2. Wykonaj w wybranej technice rysunkowej lub malarskiej portret swojego kolegi lub koleżanki z ławki – możesz przedstawić całą postać lub popiersie, z profilu lub en face.

Scena z życia codziennego

Krzysztof Roguski

U fryzjera

W domu wielka jest afera:
Trzeba iść dziś do fryzjera!
Pójdziemy tam po śniadaniu,
Salon jest przy skrzyżowaniu.
Dla nas to jest przecież nic –
Można siadać i się strzyć!
Fryzjer fotel przygotował
i narzędzia naszykował.
Gdy grzebieniem czesze włosy,
Podśpiewuje wniebogłosy.
Nożyczkami włosy przytnie
Albo czubek głowy wytnie,
Lub maszynką włosy zgoli...
I klienta zadowoli.
Taki fryzjer to ma wprawę:
Ze strzyżenia ma zabawę!
Kilka minut ciach-ciach-ciach:
Wszak strzyżenie to nie strach!
Za to kiedy już skończone –
Włosy ładnie wystrzyżone,
Wcześniej targane wichurą...
Teraz ładną są fryzurą!

Przygotuj:

blok techniczny, narzędzia rysunkowe i malarskie (farby plakatowe, kredki, flamastry, ołówki).

Eksperymentuj!

Przeczytaj wiersze zamieszczone powyżej. Spróbuj określić, w jakim miejscu i w jakich okolicznościach rozgrywa się akcja danego wiersza, o jakich zdarzeniach, postaciach i przedmiotach opowiada. Sprawdź, jak te zdarzenia, postacie i przedmioty (czyli wybraną scenę z wybranego wiersza) można przedstawić językiem kolorów i kształtów. Narysuj lub namaluj tę scenę tak, jak podpowiada ci wyobraźnia.

Jan Brzechwa

Dziurawe buty

Dwa dziurawe buty szły po podłodze,
W każdym bucie było po jednej nodze,
A na dwóch nogach ubranych w spodnie
Jan Marcin Szancer przechadzał się godnie.
To ten artysta, słynny ilustrator,
Znany od Amsterdamu aż po Ułan-Bator.
Jan Marcin Szancer psa rudego miał,
Pies ten był rasy co zwie się czau-czau
I nie używa języka hau-hau,
Gdyż na przekór psim obyczajom
Psy czau-czau mruczą, ale nie szczekają.

Otóż pies ten codziennie od rana
Mruczał u nóg swego pana
I łąsił się do niego dopóty,
Aż z miłości zaczynał obgryzać mu buty.
Taką sobie wymyślił zabawę!

Dlatego właśnie buty te były dziurawe.

5.2 Sceny w malarstwie

Scena rodzajowa

Obraz przedstawiający codzienne życie ludzi, ich pracę, sposoby spędzania wolnego czasu, regionalne zwyczaje i obrzędy lub wydarzenia z życia towarzyskiego nazywamy **sceną rodzajową**. Temat ten spotykamy głównie w malarstwie, rysunku i grafice. Pierwsze sceny rodzajowe malowali artyści w starożytności. Temat jest ciągle aktualny – również malarze nam współcześni malują sceny rodzajowe.

Józef Chełmoński, *Bociany*, 1900

Obraz *Bociany* z początku poprzedniego stulecia przedstawia polską wieś i oracza, któremu mały chłopiec przyniósł posiłek. Razem przyglądają się lecącym bocianom.

Consuelo Hernandez [czyt. konsuelo ernande], *Stacja jezioro*, 2010

Obraz hiszpańskiej artystki przedstawia współczesną nam rzeczywistość – stację kolejową w upalny dzień i osoby ubrane w letnie stroje. Możemy się domyślać, że idą nad jezioro, aby popływać i odpocząć.

Scena historyczna i religijna

Sceną historyczną nazywamy przedstawienie na obrazie wydarzenia z dziejów jakiegoś narodu, często o dużym znaczeniu dla kraju.

Jan Matejko, *Konstytucja 3 maja 1791 roku*, 1891

Polska Konstytucja 3 maja była pierwszą w Europie nowoczesną konstytucją. Obraz Jana Matejki ukazuje pochód posłów z Zamku Królewskiego do kolegiaty św. Jana w Warszawie. Najważniejszą postacią dzieła jest marszałek Stanisław Małachowski, który w prawej ręce trzyma ważny dla Polski dokument.

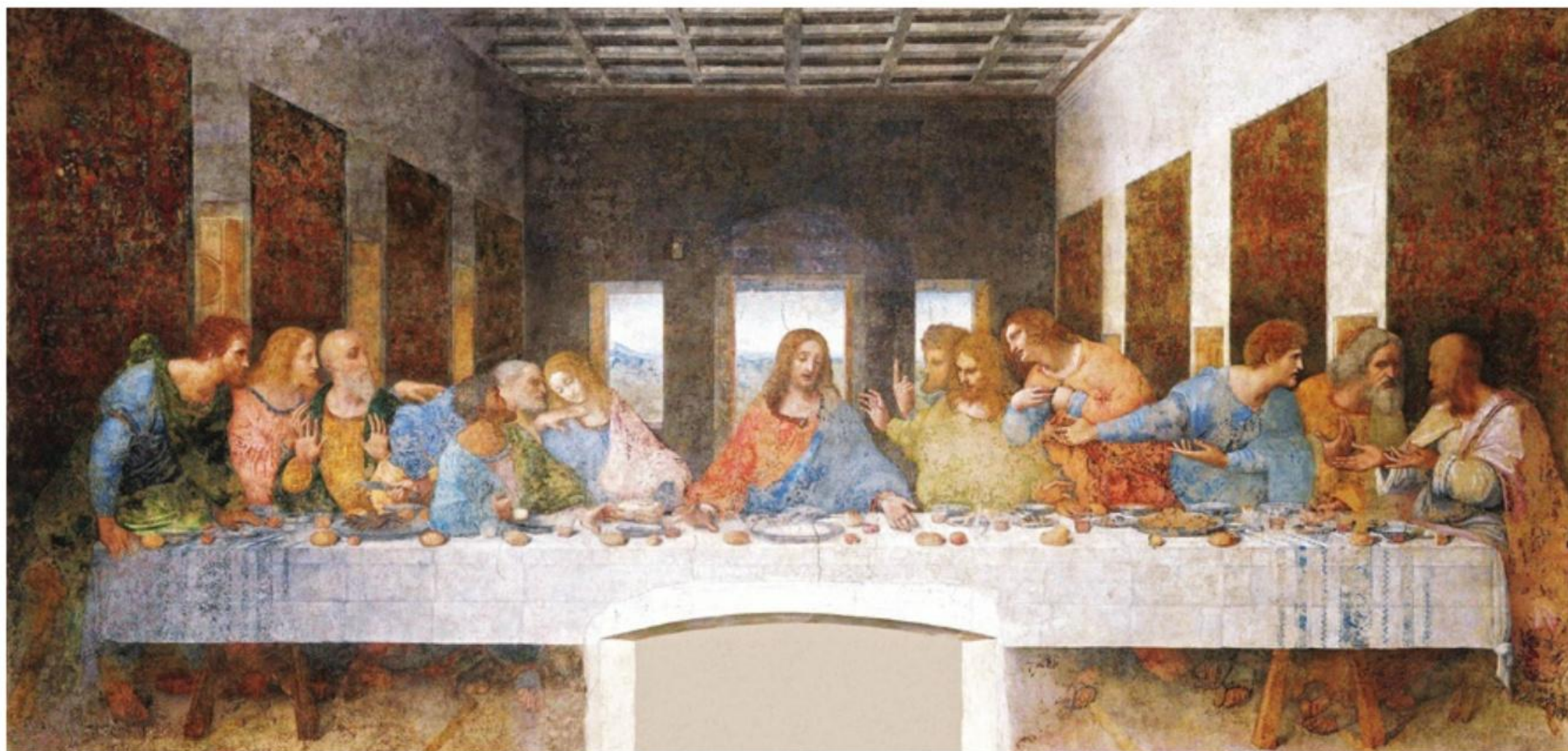
Jeśli obraz przedstawia scenę bitwy lub wojenny pochód, jest to temat historyczny zwany **sceną batalistyczną**. Scena batalistyczna, którą przedstawił Piotr Michałowski, obrazuje stromą, wąską i krętą ścieżkę, a na niej polski pułk konny. Żołnierze pod ostrzałem hiszpańskich armat wspinają się ku przełęczy, niektórzy padają ranni, widać konie pędzące bez jeźdźców.

Piotr Michałowski,
Szarża w wąwozie Somosierra,
ok. 1837

Powiedz, jakie rodzaje kompozycji zostały zastosowane przez artystów na przedstawionych na tej stronie obrazach. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Leonardo da Vinci, *Ostatnia wieczerza*, 1498

Obrazy o tematyce religijnej najczęściej przedstawiają sceny, których źródłem jest tekst Biblii lub żywoty świętych. Prezentowane wydarzenia są ukazywane jako prawdziwe. Mają przybliżyć odbiorcom m.in. historie zawarte w Starym i Nowym Testamencie.

Zamieszczony wyżej obraz Leonarda da Vinci [czyt. winczi] przedstawia scenę z Nowego Testamentu – Ostatnią Wieczerzę, której pamiątką jest dla chrześcijan sakrament Eucharystii. Tematy takie, jak narodzenie Jezusa, wizerunek Maryi, jako matki, z małym dzieciątkiem na kolanach, a także ukazanie śmierci Jezusa na krzyżu, znajdziemy na obrazach największych mistrzów malarstwa.

Obraz Jerzego Kossaka to zarówno scena historyczna, batalistyczna, jak i religijna. Przedstawia zwycięską, przełomową bitwę warszawską, dzięki której Polska zachowała niepodległość, a wojsko bolszewickie nie opanowało Europy. W lewym górnym rogu obrazu widzimy na niebie postać Matki Boskiej, która zdaje się wspierać walkę polskich żołnierzy w świątecznym dniu Wniebowzięcia Maryi Panny.

Jerzy Kossak,
Cud nad Wisłą 15 sierpnia 1920 roku, 1930

1. Powiedz, co wyróżnia temat malarski zwany sceną rodzajową.
2. Zastanów się i powiedz, czym różni się scena historyczna od religijnej.

5.3 Pejzaż

Pejzaż to przedstawienie na obrazie widoku krajobrazu zaobserwowanego i wybranego przez artystę. Możemy na nim zobaczyć np. pola, łąki, drzewa, kwiaty, niebo, budowle, rzekę, jezioro, morze w ciągu dnia lub w nocy. Pejzaż jest jednym z ulubionych tematów malarzy, ale spotykamy go często również w rysunku, grafice czy w fotografii. Ponieważ istnieje duża różnorodność krajobrazów, ich malarskie przedstawienia mają własne nazwy.

Camille Corot [czyt. kami koro], *Most Augusta w Narni*, 1826

Weduta to obraz przedstawiający krajobraz miasta – budynki, ulice, a także ludzi. Każdy z nas wie, jak wyglądają dzisiejsze miasta, a dzięki wedutom sprzed 200–300 lat możemy zobaczyć, jak wyglądały one dawniej. Bernardo Bellotto zwany Canaletto [czyt. kanaletto] przedstawił krajobraz Warszawy od strony Bramy Krakowskiej.

Wymień różnice między krajobrazem miejskim w XVIII wieku a krajobrazem współczesnego miasta.

Bernardo Bellotto Canaletto [czyt. kanaletto], *Widok na Krakowskie Przedmieście od strony Bramy Krakowskiej*, II poł. XVIII wieku

Stanisław Masłowski, *Wschód księżyca*, 1884

Obraz Stanisława Masłowskiego przedstawia krajobraz nocny, który możemy też nazywać **nokturnem**.

Widok spokojnego albo targanego sztormem morza i statków zmagających się z żywiołem to obraz nazywany **krajobrazem marynistycznym** lub **mariną**.

Czy przedstawione na tej stronie obrazy mają akcenty kolorystyczne? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Iwan Ajwazowski, *Statek w czasie sztormu*, 1858

1. Powiedz, co możemy zobaczyć na obrazie, który nazywamy pejzażem.
2. Wyjaśnij, czym się różni weduta od mariny, a co łączy te dwa tematy w malarstwie.

5.4 Martwa natura

Pochodzące z języka francuskiego słowa *nature morte* [czyt. natiir mor] oznaczają martwą naturę i służą określaniu właśnie tego tematu w sztuce. W języku angielskim takie kompozycje przedstawiające układy przedmiotów nazywane są *still life* [czyt. stil laif]. Ten temat możemy podziwiać głównie w dziełach malarstwa, chociaż w sztuce współczesnej artyści realizują go także w przestrzeni.

Martwa natura to przedstawienie na obrazie układu przedmiotów lub innego rodzaju nieruchomych obiektów. Mogą to być rośliny doniczkowe, kwiaty, owoce, książki, misy, dzbany, kielichy, talerze, czyli wszystko to, co malarz może chcieć uwiecznić na płótnie lub papierze. Artyści malują martwe natury nie tylko dlatego, że taki a nie inny przedmiot im się podoba. Ten temat daje im możliwość ułożenia ciekawej kompozycji, interesujących zestawień kolorystycznych. Ponadto twórca może studiować proporcje oraz układy światła i cienia na przedmiotach.

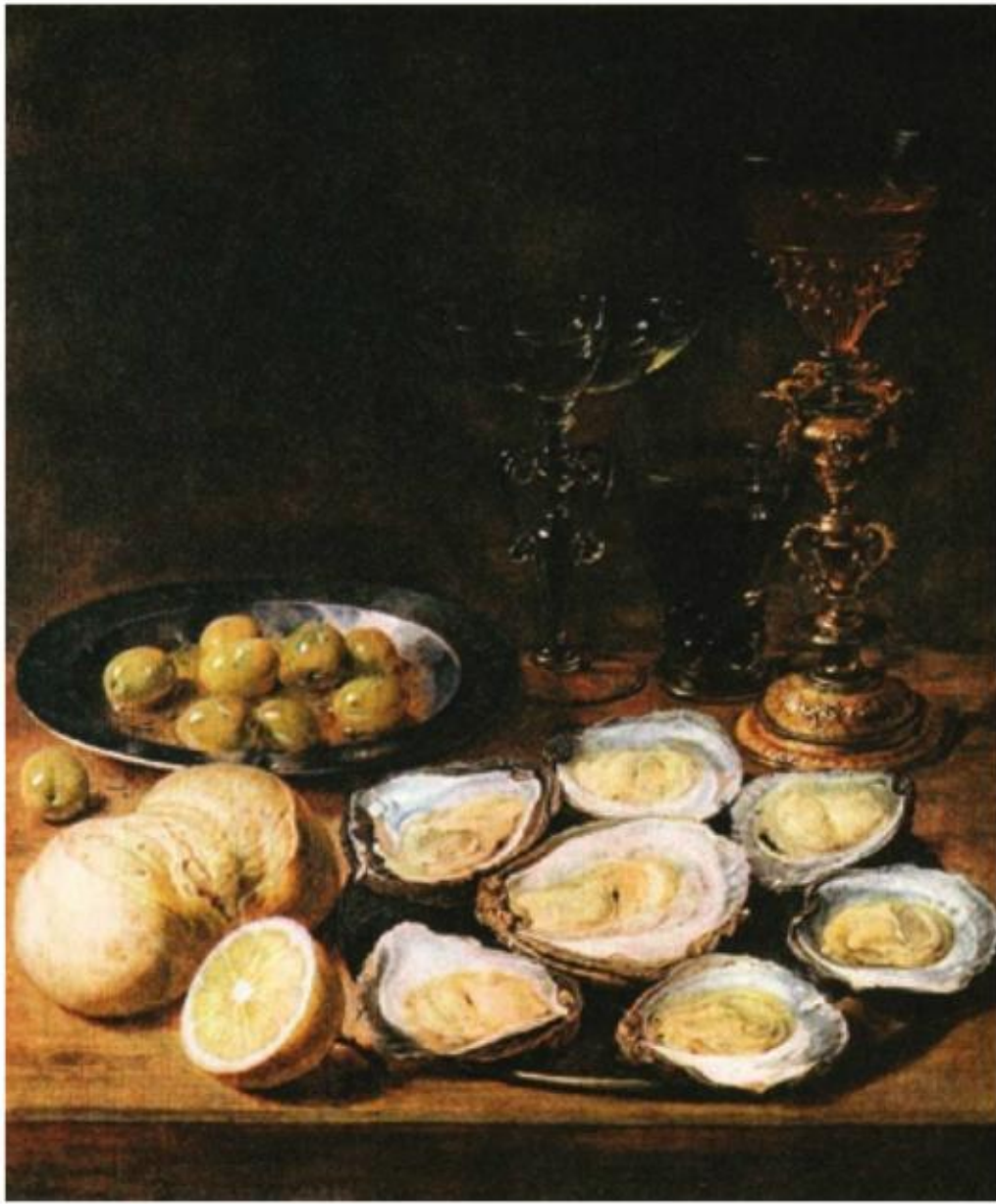
Artyści holenderscy ok. 300 lat temu najczęściej malowali kompozycje złożone z owoców, chleba, sera i różnych naczyń. Takie martwe natury nazywano „śniadaniowymi”. Równie często ówcześni malarze malowali bukiety kwiatów w wazonach – wnikliwie studiując ich różnorodne gatunki, piękne kolory, kształty i formy.

Balthasar van der Ast [czyt. baltasar fan der ast], *Wazon kwiatów przy oknie*, 1650–1657

Floris van Dijck [czyt. fon deik], *Martwa natura z serami i owocami*, ok. 1615

Alexander Adriaenssen, *Martwa natura z ostrygami*, 1630

Henri Matisse, *Martwa natura z ostrygami*, ok. 1940

Między datami powstania obrazu Alexandra Adriaenssena [czyt. aleksandra adriensena] i namalowania martwej natury przez Henri Matisse'a [czyt. ąri matisa] upłynęło prawie 300 lat. Obrazy te łączy temat, czyli martwa natura, oraz motyw – obydwie dzieła przedstawiają talerz z ostrygami i cytryny.

Współczesne martwe natury niewiele różnią się od dawnych. Możemy na nich zobaczyć różne przedmioty, teraz np. telefon komórkowy czy kalkulator, albo podziwiać martwą naturę w formie wyjątkowej rzeźby. George Segal [czyt. dzordż si-gal] wykonał swoją martwą naturę w formie gipsowych modeli realnych przedmiotów, które ułożył na stoliku.

Charlie Baird [czyt. czarli berd], *Martwa natura z karczochem*, 2000

George Segal, *Klasyczna martwa natura*, 1990; Art © The George and Helen Segal Foundation/VAGA, New York, NY

1. Powiedz, czym charakteryzuje się temat w sztuce zwany martwą naturą.
2. Przyjrzyj się dziełom Alexandra Adriaenssena i Henri Matisse'a – powiedz, co łączy obydwie dzieła i czym się od siebie różnią.

Apetyczny posiłek

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

aparat fotograficzny (np. dostępny w funkcjach telefonu lub smartfona), dania i różne produkty żywnościowe.

Eksperymentuj!

Sprawdź, w jaki sposób można ułożyć naczynia, dania i inne produkty żywnościowe tak, aby stworzyć ciekawe kompozycje, i jaki wpływ ma światło na ich wygląd. Ustal, co należy zrobić, aby dania wyglądały estetycznie i apetycznie. Następnie wykonaj serię zdjęć pt. *Apetyczny posiłek* lub *Moje śniadanie*.

Najlepsze zdjęcia wydrukuj lub umieść na dostępnym nośniku cyfrowym. Przedstaw swoje dzieła. Możesz na przykład opowiedzieć o swoim sposobie odżywiania (czy odżywasz się zdrowo) i przedstawić swoje ustalenia co do układu i oświetlenia przedstawionej martwej natury. Możesz eksperymentować w domu lub – jeśli jest taka możliwość – w szkole.

Martin Schongauer
[czyt. szongaue], *Gryf*, 1485

Bestiariusz to jedna z najbardziej popularnych form literackich w średniowieczu. Opowieści w nim zawarte tłumaczyły zasady życia chrześcijańskiego na przykładach życia zwierząt, zarówno realnych, jak i baśniowych. Zwierzęta były szczególnie opisywane. Smoki, wiwerny, gryfy, bazyliuszki, pegazy, mantykory czy jednorożce w średniowieczu uważano za egzotyczne lub rzadkie, ale realnie istniejące. Egzemplarze tekstu bestiariuszy były pisane wierszem lub prozą i prawie zawsze iluminowane, czyli dekorowane kolorowymi ilustracjami (zwanymi iluminacjami lub miniaturami).

Więcej na temat

Zwierzęta w sztuce

Paulus Potter, *Byczek* (lub: *Młody byk*), 1647

Animalistyka, czyli przedstawianie zwierząt w sztuce, była najbardziej popularna od XVI do XVIII wieku. Łacińskie słowo 'animal' oznacza 'zwierzę' i od niego pochodzi nazwa tematyki obrazów ukazujących np. konie, ptactwo domowe, pasące się bydło czy walki zwierząt. Tematy tego typu dotyczą głównie malarstwa, grafiki, rzeźby i fotografii.

Przedstawienia zwierząt można spotkać już w prehistorycznych jaskiniach (np. Lascaux [czyt. lasko], Altamira), występowały w sztuce starożytnej i w średniowieczu (głównie w rzeźbie i miniaturach). Animalistyka jako odrębny temat stała się szczególnie popularna w Holandii, Francji i Wielkiej Brytanii. Artystę specjalizującego się w tej dziedzinie nazywa się animalistą.

Paulus Potter żył w XVII wieku. Jest uznawany za jednego z najwybitniejszych holenderskich animalistów. Przez niespełna 30 lat swojego życia namalował kilkadziesiąt obrazów olejnych przedstawiających krowy, konie, owce czy psy na tle rozległych krajobrazów. Jego dzieła wyróżniają się dokładnością, idealną perspektywą, jasnymi kolorami, przestrzennością kompozycji i światłem. *Byczek* to jego najbardziej znane dzieło o tematyce animalistycznej.

Dziwne zwierzę

Anonimowy artysta (tkacz),
Dama z jednorożcem: Wzrok, XV wiek

Uccello [czyt. paulo uczello], *Święty Jerzy i smok*,
1456

Anonimowy miniaturzysta, *Bestiariusz*
z Rochester [czyt. roczester] (mantykorą), ok. 1230

Anonimowy miniaturzysta, ilustracja z książki
ze zbiorów Biblioteki Bodlejańskiej (gryf)

Przygotuj:

ołówek, kredki, flamastry, farby, papier kolorowy, kolorowe gazety i czasopisma, kartkę A4 z bloku technicznego, klej, nożyczki.

Eksperymentuj!

Wymyśl i spróbuj przedstawić, posługując się techniką mieszaną (lub kolażu), własne dziwne zwierzę o niespotykanym kształcie i wyglądzie, a następnie je nazwij. Posługując się wymienioną techniką, możesz wykonać swoją interpretację wizerunku zwierzęcia, które można znaleźć w średniowiecznym bestiariuszu (patrz: Ciekawe!, s. 74). Na reprodukcjach znajdziesz: jednorożca, smoka, mantykorę i gryfa.

Podsumowanie działu 5

1 Czy znasz te słowa?

scena rodzajowa

autoportret

portret

martwa natura

weduta

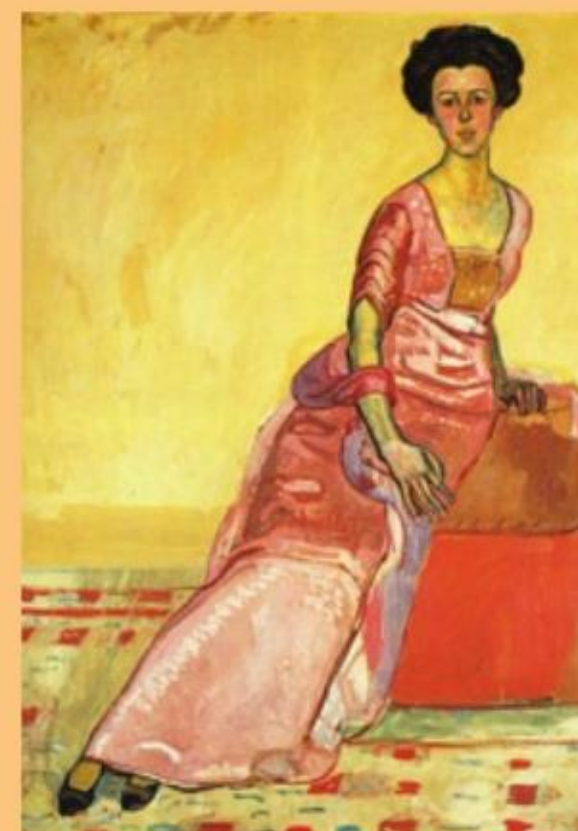
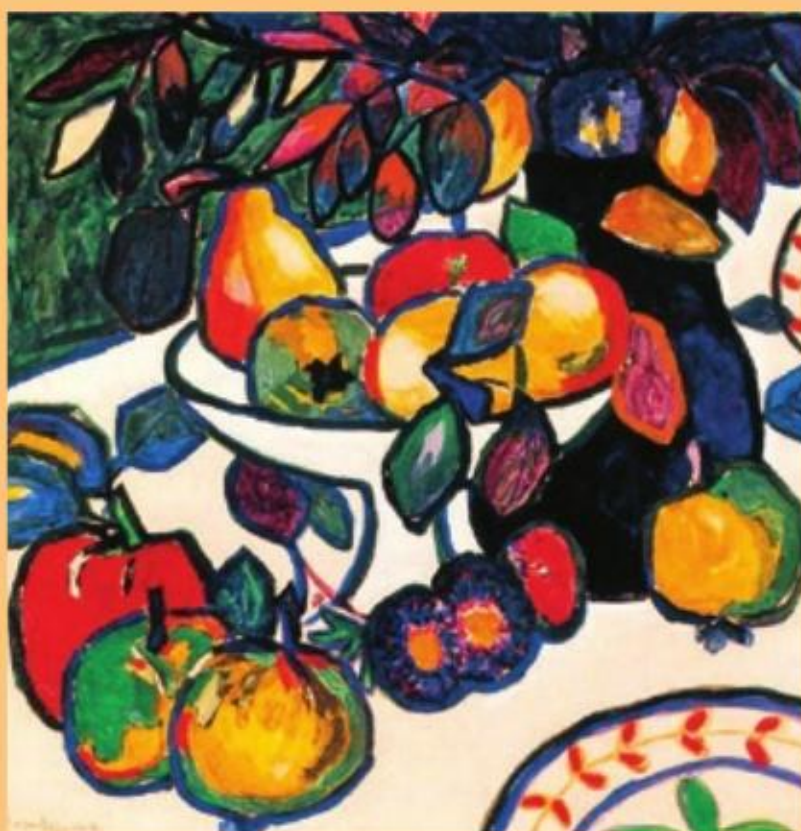
pejzaż

scena historyczna

marina

scena religijna

2 Wskaż na przedstawionych obrazach portret, pejzaż i martwą naturę. Wyjaśnij, co wyróżnia te tematy malarskie.

3 Przygotuj: kartkę z bloku technicznego, farby plakatowe, pędzelki i naczynie na wodę. Posługując się tylko własną wyobraźnią, namaluj pejzaż – w swojej pracy zastosuj perspektywę powietrzną lub barwną.

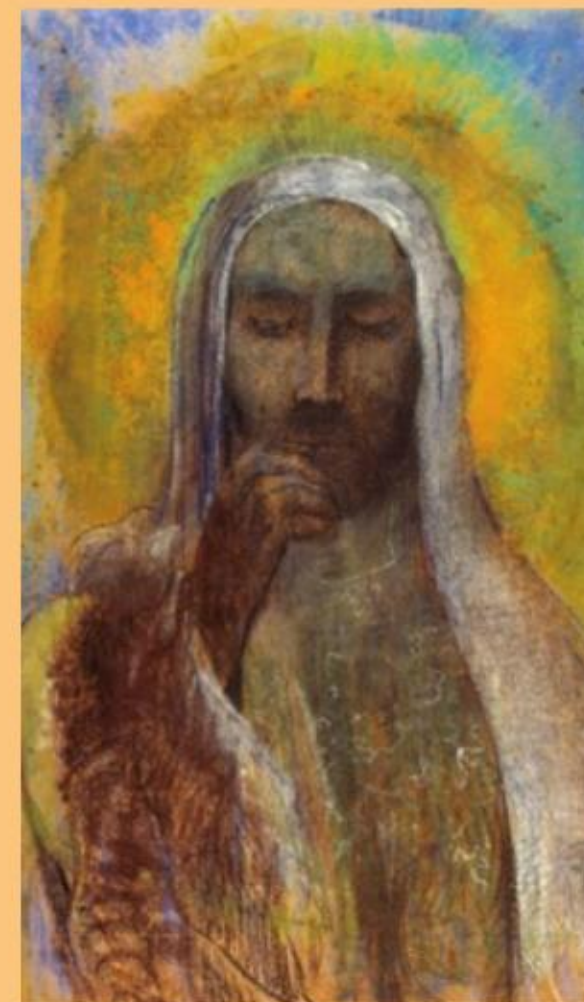
- 4 Na obrazach widzisz różne rodzaje scen malarskich. Określ, które z nich to sceny rodzajowe, które – sceny religijne, a które – historyczne.

Andries van Eertvelt [czyt. andrisz fon irtfelt],
Bitwa pod Lepanto, ok. 1629

Dante Gabriel Rossetti,
Zwiastowanie
(*Oto służebnica Pańska!*),
1850

Odilon Redon
[czyt. odilą redą],
Kalwaria, 1897

Pieter Aertsen [czyt. piter artse], *Sprzedawca warzywa*,
1567

Paolo Uccello [czyt. uczello], *Bitwa pod San Romano*,
1438–1440

- 5 Przygotuj pastele olejne i kartkę z bloku. Wykonaj pracę na temat: *Zwykły dzień w mojej szkole* lub *Poranek w moim domu*. Jak można określić taki temat w malarstwie?
- 6 Przygotuj farby plakatowe i kartkę z bloku technicznego. Namaluj scenę, która będzie przedstawiać ważne wydarzenie z historii twojego życia.

FLORYSTYKA, BUKIECIARSTWO, IKEBANA

Bukieciarstwo (często zamiennie używa się też nazwy florystyka) to sztuka znana w Europie od starożytności, polegająca na projektowaniu i układaniu dekoracyjnych kompozycji z kwiatów i innych części roślin. Rośliny mogą być układane w bukiety, wiązanki, wieńce czy girlandy.

Florystyka to dział nauki, który zajmuje się badaniem i opisywaniem świata roślin. Naukowcy m.in. ustalają ich występowanie na określonym obszarze, oceniają ich stan, potrzeby i sposoby ochrony.

Japońską sztukę układania kwiatów nazywamy **ikebaną**. Znała jest od II wieku naszej ery i charakteryzuje się poszukiwaniem harmonijnych kompozycji, o wyważonej kolorystyce i rytmie. Piękno kwiatów, ich dekoracyjność i liczba nie są tak ważne jak kompozycja całości – naczyń, kwiatów, łodyg, liści i gałęzi.

- Jak nazywamy dekoracyjne przedstawienia kwiatów w malarstwie?
- Przygotuj: wazon, kilka lub kilkanaście dostępnych ci kwiatów, liści. Możesz także przygotować ozdobne trawy, gałązki i wstążki. Ułóż z nich dekoracyjny bukiet.
- Wykonaj kwiatową dekorację stołową, inspirowaną przedstawioną ilustracją.
- Przygotuj kolorowe cienkopisy i kartkę. Zaprojektuj ikebanę.

6. Sztuka jest blisko

1. Jak myślisz, czy w twoim najbliższym otoczeniu znajdują się dzieła sztuki?
2. Wymień dzieła sztuki, które spotykasz na co dzień.

6.1 Sztuka użytkowa – projekt i przedmiot

Sztuka codzienna – moda, wnętrza, przedmioty

Może jeszcze tego nie wiecie, ale większość otaczających nas przedmiotów, wnętrza, ubrania można zaliczyć do pewnej dziedziny sztuki. **Sztuka użytkowa** – bo o niej tu mowa – jak sama nazwa wskazuje, to sztuka, która czemuś służy, jest użyteczna, można ją wykorzystać w określonym celu. Tym celem może być np. urządzenie mieszkania (piękne meble, obrusy, porcelana, zegary, inne przedmioty gospodarstwa domowego), ubranie i ozdobienie człowieka (moda i biżuteria). Sztuka użytkowa to także piękna szata graficzna książek lub opakowań, czyli **grafika użytkowa**, którą już poznaliście. Wszystkie przedmioty, które służą człowiekowi, są albo ręcznie wykonane przez artystę rzemieślnika – i wówczas nazywamy je dziełami **rzemiosła artystycznego**, gdyż są oryginalne – albo zaprojektowane przez projektanta i następnie produkowane w fabrykach w tysiącach egzemplarzy. Ten drugi sposób tworzenia przedmiotów użytkowych jest nazywany **design** [czyt. dizajn].

Dzieła rzemiosła artystycznego

Artysta nieznany, porcelana sewrska, filiżanka i spodek, 1766

Benvenuto Cellini [czyt. czellini], *Saliera* (Solniczka), ok. 1540, złoto pokryte kolorową emalią, na podstawie z drewna hebanowego

Bernard Molitor, *Sekretera dębowa*, ok. 1789

Pięknie nakryty stół

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

karton formatu A1, blok techniczny z białymi i kolorowymi kartkami, papier kolorowy, klej, nożyczki, kredki, flamastery.

Eksperymentuj!

Przyjrzyjcie się przedstawionym nakryciom stołowym. Zobaczcie, jak zaprojektowane i ułożone są talerze, sztucze, dzbanki, w jaki sposób potrawy ułożone są na talerzach i półmiskach. W grupach 4-osobowych postarajcie się wykonać makietę kolorowego, prawidłowo nakrytego stołu widzianego z góry. Wyobraźcie sobie, że biały (lub kolorowy) karton A1 to jego powierzchnia. Na kartkach z bloku technicznego możecie zaprojektować talerze, tworzące jedną zastawę stołową, o podobnym kształcie i podobnych kolorach, sztucze, dekoracje sezonowe lub okazjonalne (np. świąteczne lub urodzinowe), serwetki. Wytnijcie je, sprawdźcie, jak najlepiej będą się prezentować na stole. Pamiętajcie o pewnych zasadach, np. o zasadzie układu sztuczków. Wybraną kompozycję przyklejcie do kartonu i zaprezentujcie koleżankom i kolegom z klasy.

DZIEŁA WSPÓŁCZESNEGO DESIGNU

- Przedmioty codziennego użytku – dzieła designu.

- Modne sukienki, buty, torebki i nakrycia głowy są projektowane w pracowniach kreatorów mody.

- **Artyści zajmujący się projektowaniem użytkowym przygotowują także projekty dla przemysłu – planują wygląd samochodów, samolotów, pociągów, różnych maszyn i urządzeń.**

- 1 Powiedz, czym jest rzemiosło artystyczne.
- 2 Podaj przykłady dzieł designu z twojego najbliższego otoczenia.

6.2 Wokół grafiki użytkowej

Ludzie przekazują sobie nawzajem informacje różnymi metodami. Mogą komunikować się np. dzięki wypowiedzianym słowom – do tego celu używają mowy. Inną formą przekazu jest porozumiewanie się za pomocą znaków i symboli. Symbol to przedmiot, słowo lub znak, który odnosi się do czegoś, czego nie możemy zobaczyć, jak pojęcie lub dźwięk (np. wolność, miłość, wiara, melodia piosenki), albo co jest skomplikowane (np. przepis ruchu drogowego czy długość ulicy).

Flaga z godłem RP

Symbolami są m.in. flaga narodowa, litery, cyfry, nuty, znaki fabryczne, drogowe, matematyczne. Na przykład flaga narodowa to symbol państwa, litera to symbol głoski, a nuty symbolizują dźwięki. Symbole porządkują otaczający nas świat, ułatwiają przekazywanie i odbieranie informacji. Mają formę wizualną, czyli są postrzegane za pomocą zmysłu wzroku, dlatego w sztukach plastycznych odgrywają ważną rolę. Poznamy bliżej kilka z nich.

Znak plastyczny to taki rodzaj symbolu, który ma prostą formę i pełni funkcję informacyjną. Do znaków plastycznych zaliczamy znaki drogowe, ostrzegawcze i komunikacyjne. **Znaki drogowe** mają barwy i kształty, których zadaniem jest ostrzeganie, nakazywanie, zakazywanie lub informowanie. **Znaki ostrzegawcze** występują w miejscach zagrożenia, np. przy słupach wysokiego napięcia, w strefach ćwiczeń wojskowych czy przy składowiskach niebezpiecznych odpadów.

Logo wydawnictwa MAC

Znaki komunikacyjne możemy spotkać na dworcach, przystankach, stacjach obsługi, w sklepach, w internecie czy na klawiaturze telefonu. Są one bardzo czytelne – informują nas np. o tym, gdzie znajduje się kasa lub że otrzymaliśmy SMS-a. Zwykle mają one formę logo i nawiązują graficznie do symbolizowanego przedmiotu lub informacji, której dotyczą. **Logo** jest najczęściej znakiem przedstawiającym symbol firmy, instytucji lub organizacji. Może być kompozycją z liter, połączeniem litery i rysunku lub samym symbolem rysunkowym.

Paweł Susid, *Bez tytułu (piątek, sobota, niedziela)*, 1998

Ze względu na liczbę użytych elementów **znaki plastyczne** dzielimy na **jednoelementowe** i **wieloelementowe**. Znaki drogowe czy ostrzegawcze należą do znaków wieloelementowych – są dosyć skomplikowane, ponieważ przekazują różne informacje. Znaki występujące na obrazie Pawła Susida to proste w kształcie znaki jednoelementowe. Księżyc, gwiazda i krzyż symbolizują trzy największe na świecie religie: islam, judaizm i chrześcijaństwo. Artysta obok symboli religijnych wypisał nazwy dni tygodnia, które dla wyznawców każdej z tych religii są świętami. Znaki plastyczne, kolory i słowa złożone z liter tworzą całość kompozycji tego obrazu. W podobny sposób tworzą swoje dzieła artyści wykonujący plakaty.

Czy obraz Pawła Susida można określić nazwą jednego z tematów dzieł sztuki opisanych w poprzednim rozdziale? Uzasadnij swoją odpowiedź.

1. Wyjaśnij, czym jest symbol i co go odróżnia od znaku plastycznego.
2. Wymień kilka znaków komunikacyjnych spotykanych w codziennym życiu.
3. Powiedz, czy znaki drogowe i ostrzegawcze są znakami jednoelementowymi, czy wieloelementowymi. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Jan Młodożeniec, *Wiosenny Salon Plakatu Polskiego*, 1990

Plakat

Ogłoszenie w formie graficznej, w którym słowa i obraz tworzą wspólną kompozycję, nazywamy plakatem. Ma on najczęściej duże rozmiary, które zwiększają czytelność jego przekazu. Przedstawione na nim obrazy są związane z treścią informacji, jaką zawiera, a kształty, kolory i układ liter nadają mu wartość artystyczną. Plakat należy do dziedziny grafiki użytkowej, ponieważ służy celom użytkowym i jest drukowany w wielu egzemplarzach. Pierwsze plakaty powstały już kilka tysięcy lat temu – ludzie wykonywali je na kamiennych tabliczkach, na papirusie, niekiedy na zewnętrznych ścianach domów. W naszych czasach plakaty powstają na papierze – najczęściej informują o przedstawieniach teatralnych, nowościach filmowych, wystawach, koncertach. Często reklamują także produkty lub akcje społeczne. Akcja społeczna *Kocham. Nie biję* przypomina, że miłość do dzieci wyklucza stosowanie wobec nich przemocy. Plakat Jana Młodożeńca informuje o wystawie plakatu polskiego, nawiązując formą i kolorystyką do pory roku, w której wystawa będzie prezentowana.

Plakat kampanii *Kocham. Nie biję*

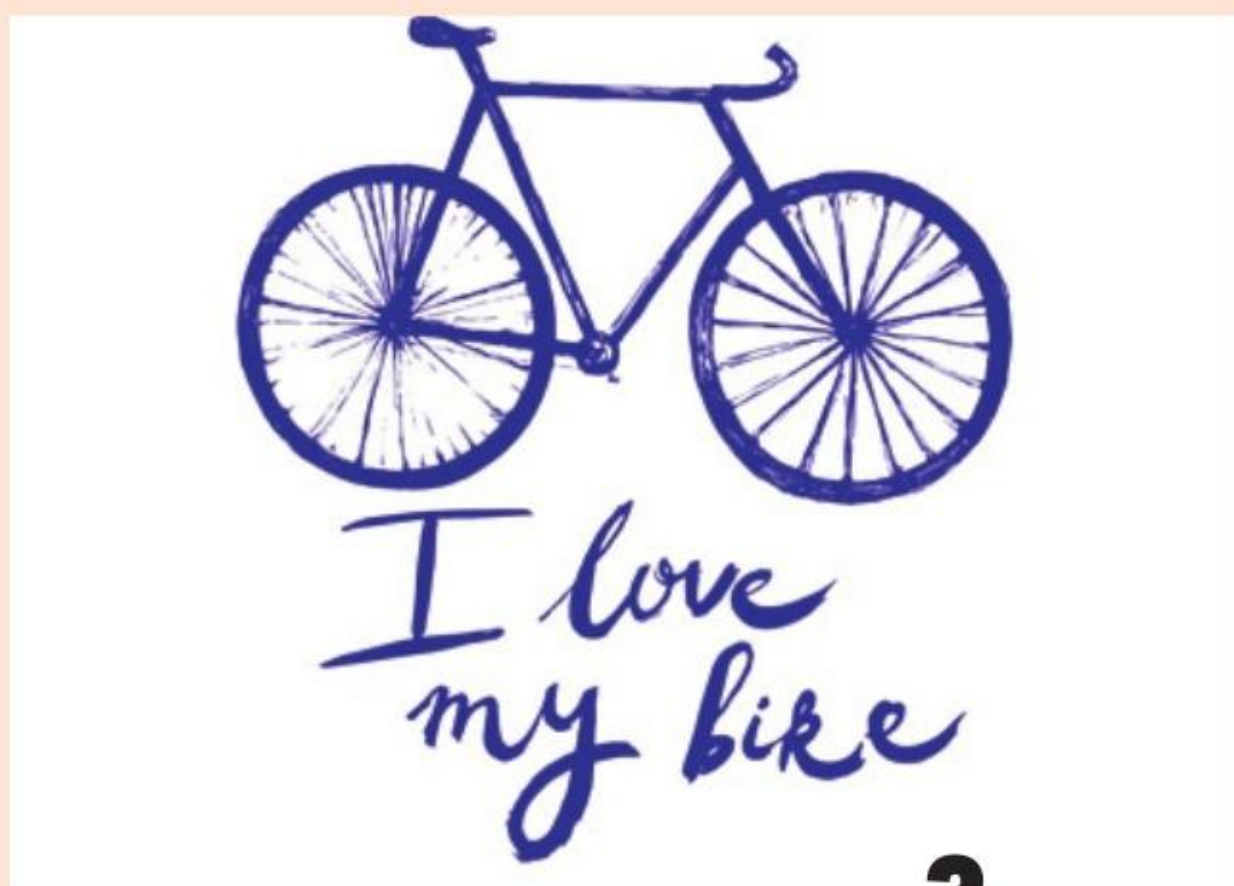
Wesoła e-kartka

1.

2.

3.

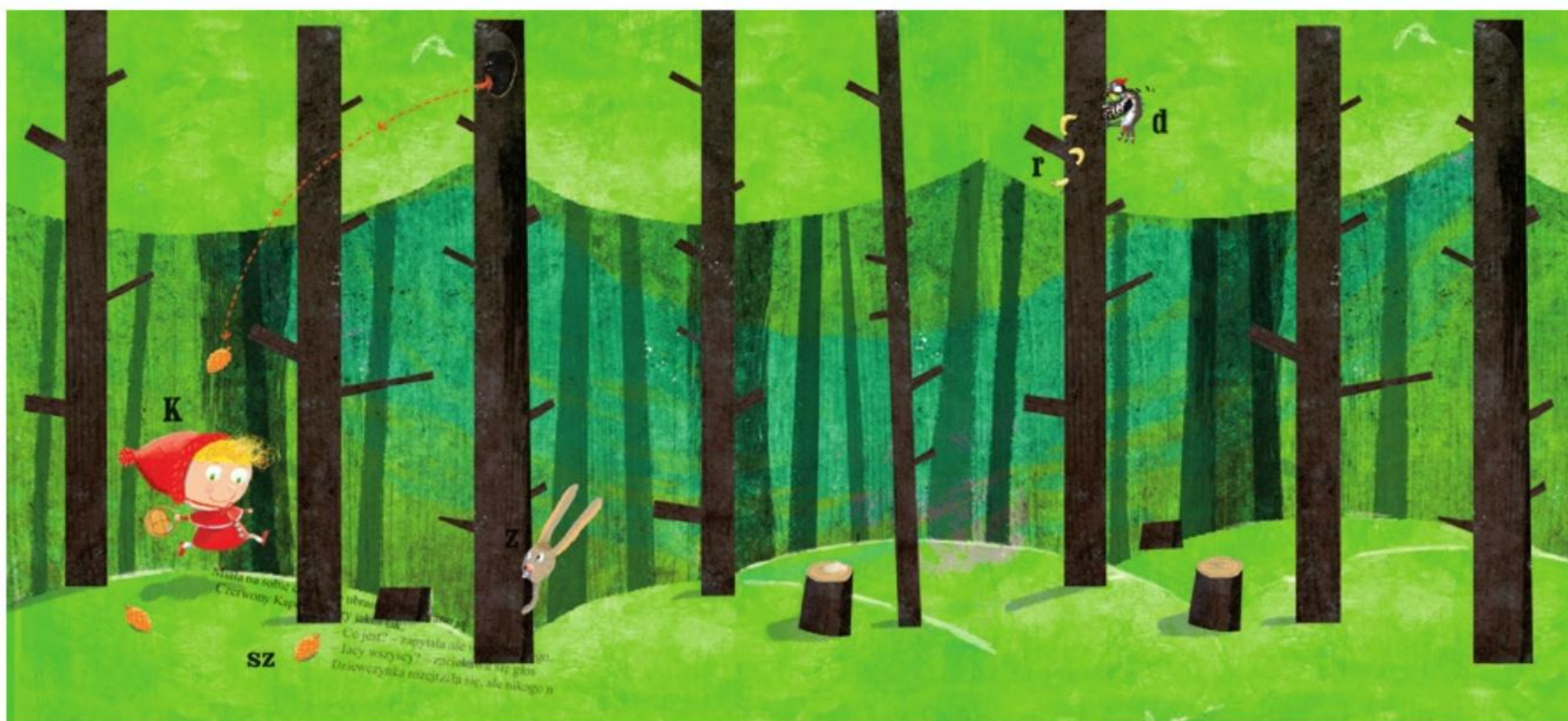
4.

Przygotuj:

komputer z dostępnym programem graficznym lub kartkę formatu A5 (połowa kartki A4), ołówek, flamastry, cienkopisy i kredki.

Eksperymentuj!

Przekonaj się, jak można połączyć motyw rysunkowy, dekoracyjny lub ilustracyjny, z liternictwem w jedną kompozycję plastyczną. Zaprojektuj e-kartkę z radosnym i optymistycznym przesłaniem w języku polskim lub angielskim. Projekt e-kartki możesz wykonać w dostępnym programie graficznym i zapisać go na dowolnym nośniku lub – jeśli nie masz takiej możliwości – na kartce. Przedstawione e-kartki z hasłami w języku angielskim ilustrują, jak można łączyć formę plastyczną z liternictwem. Niech posłużą ci jako inspiracja, a nie jako materiał do odwzorowania.

Tomasz Kozłowski, ilustracja do bajki

Ilustracja

W wielu książkach, czasopismach lub innych publikacjach, oprócz tekstu drukowanego, odnajdujemy ilustracje, czyli rysunki, obrazy malarskie, fotografie. Obraz uzupełnia i wzbogaca tekst. Napisana historia staje się dzięki temu jeszcze ciekawsza.

Elżbieta Wasiuczyńska, okładka książki *Zaczarowane historie*

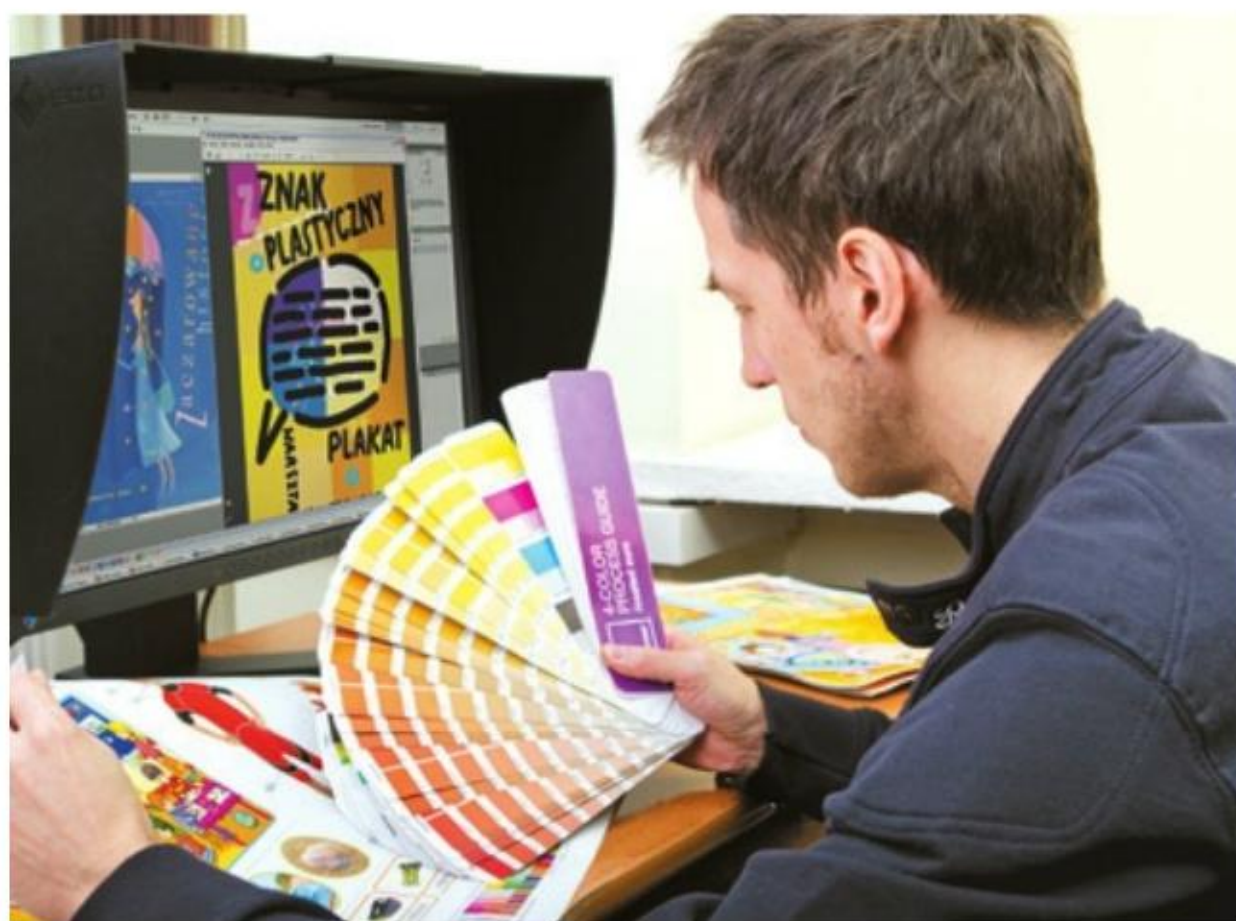

Zdzisław Witwicki, ilustracja do książki *Z przygód krasnala Hałabały*

Czytelnik może podziwiać wyobraźnię ilustratora, który, posługując się wybranymi technikami plastycznymi, przedstawia swoją wizję fragmentu książki lub artykułu prasowego. Ilustracje mogą mieć charakter swobodnego obrazu na temat tekstu, którego dotyczą, lub pomocy dla czytelnika, aby mógł dobrze zrozumieć opisywany problem. Tego typu ilustracje powinny być staranne i czytelne. Artyści ilustratorzy tworzą oryginalne obrazy, pracując w swoim niepowtarzalnym stylu. Dbają przy tym o dopasowanie ilustracji do tematu i projektu książki.

Warsztat ilustratora

Czym zajmuje się ilustrator? Najczęściej rysuje lub maluje ilustracje do różnego rodzaju tekstów. Tekstami tymi mogą być bajki, opowiadania, powieści, wiersze, a także przewodniki czy encyklopedie. W dzisiejszych czasach artysta ilustrator – oprócz wykorzystywania tradycyjnego warsztatu graficznego i malarskiego – posługuje się specjalnymi komputerowymi programami graficznymi, które pozwalają projektować obrazy najbardziej odpowiadające charakterowi tworzonej książki.

Grafik-ilustrator przy pracy

Jan Bajtlik, Agnieszka Malmon, ilustracja do książki *Bitwa pod Grunwaldem 1410*

Przyjrzyj się przedstawionej ilustracji i wymyśl krótką historię, którą mogłaby ona ilustrować. Zapisz ją na kartce i przeczytaj kolegom i koleżankom.

1. Powiedz, czym jest plakat i jaką funkcję pełni.
2. Zaprezentuj na forum klasy książkę, do której ilustracje bardzo ci się podobają. Uzasadnij dlaczego.
3. Czym zajmuje się ilustrator?

6.3 Fotografia

Fotografia, czyli pisanie światłem, to jedna z dziedzin sztuk plastycznych. Wynalazcą fotografii jest Nicéphore Niépce [czyt. nisefor njeps], a jego pierwsze zdjęcie pochodzi z 1826 roku. Przedstawia ono widok z okna pracowni – spadzisty dach, rozłożyste drzewo i gołębnik. Niépce nazwał swoje dzieło „obrazem namalowanym światłem słonecznym”.

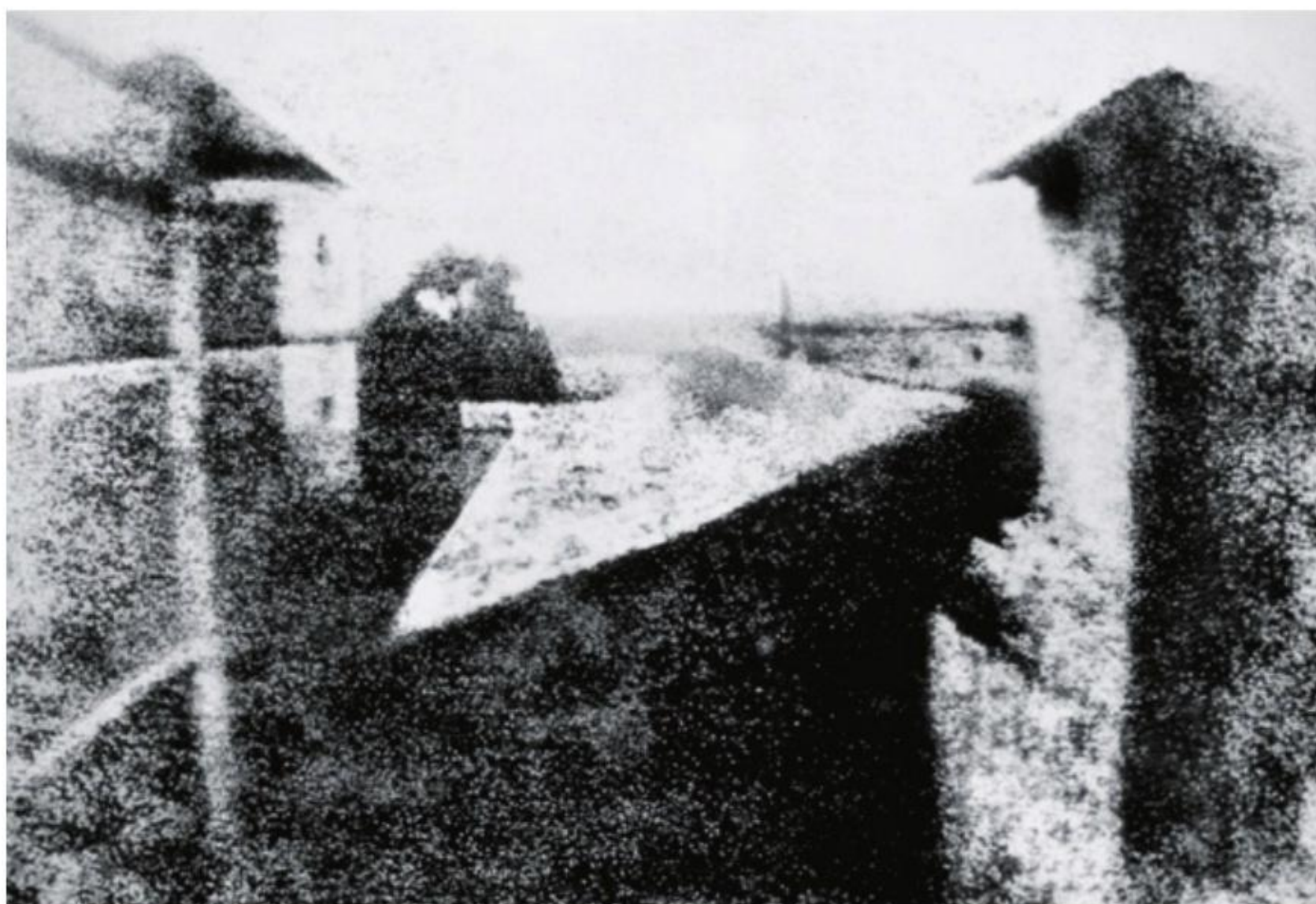
Aparat fotograficzny
– lustrzanka tradycyjna i klisza

Kompakt cyfrowy

Lustrzanka

Nicéphore Niepce, *Widok z okna pracowni*, 1826

Kiedyś do wykonania fotografii potrzebowano specjalistycznej aparatury. Jeszcze niedawno niezbędne było małe laboratorium, zwane ciemnią fotograficzną, do wywoływania klisz i zdjęć. Obecnie większość fotografików korzysta ze zdobyczy fotografii cyfrowej, która pozwala zapisać w pamięci aparatu wykonane fotografie, a następnie przenieść je na dysk komputera i zobaczyć na monitorze. Pewnie wszyscy znacie programy komputerowe, które pozwalają opracowywać wykonane zdjęcia – dopasowywać kolory, zmieniać wymiary, łączyć elementy z różnych fotografii w jedną całość, czyli tworzyć fotomontaże.

Artystę, który za pomocą aparatu utrzuła obrazy, nazywamy **fotografikiem**. Jednak nie każda fotografia jest dziełem sztuki, jak i nie każdy wykonujący zdjęcia jest artystą. Aparat może być narzędziem do wytworzenia dzieła sztuki, ale nie zawsze nim jest. Fotografie dzielimy na artystyczną i użytkową.

Fotografia artystyczna to zdjęcia przemyślane, odpowiednio skomponowane i oparte na koncepcji twórczej autora. Tematy takich fotografii są podobne do tematów obrazów malarskich: portret, pejzaż, scena rodzajowa itd. Artysta fotografik to osoba, która potrafi zaobserwować i uwiecznić obraz w danej chwili, jedynej i niepowtarzalnej, która czyni ze zdjęcia dzieło sztuki. O artyzmie dzieła fotograficznego świadczy jego oryginalność, wykorzystanie specyficznych właściwości fotografii, otwarcie na nowe sposoby widzenia świata i wartości plastyczne.

Marian Krysztofik, *Wilno. Kościół św. Jana nocą*, lata 30. XX wieku.
Fotografia artystyczna

Henri Cartier-Bresson [czyt. ąri kartie-bresą], *Paryż. Plac Europy. Dworzec Świętego Łazarza*, 1932.
Fotografia artystyczna

Fotografia użytkowa to wszystkie zdjęcia, które pełnią funkcję użytkową – ilustrują, dokumentują wydarzenia i osoby – mają zastosowanie w prasie, reklamie, publikacjach książkowych i w internecie.

Fotografia prasowa, reporterska

Fotografia sportowa

1. Powiedz, jakimi narzędziami wykonuje się fotografie współcześnie.
2. Wyjaśnij, czym różni się fotografia artystyczna od użytkowej.
3. Posługując się własnym aparatem fotograficznym lub programem graficznym, dostępnym na płycie, wykonaj fotografię dowolnego pejzażu.

6.4 Film

Dzieła filmowe należą do dziedziny sztuki nazywanej **filmem**. Przy realizacji filmu pracuje wiele osób, które pełnią różne funkcje i wykonują odpowiedzialne zadania. Następnie dzieło filmowe jest wyświetlane w kinach lub na ekranach telewizorów, gdzie ogląda je publiczność. Na **planie filmowym** pracuje liczna grupa osób zajmujących się poszczególnymi etapami produkcyjnymi. Stroną plastyczną dzieła filmowego zajmują się scenografowie, oświetleniowcy, kamerzyści. Istotą pracy nad filmem jest nagranie tysięcy pojedynczych obrazów – **kadrów**, które, zapisane na taśmie lub w pamięci kamery cyfrowej, a następnie odpowiednio zmontowane, tworzą ostateczne dzieło. Istnieje bardzo wiele rodzajów filmów.

Kadr z filmu *Wyjście robotników z fabryki Lumière* [czyt. limier] w *Lyonie*, 1895
28 grudnia 1895 roku, czyli dzień projekcji tego jednominutowego filmu braci Lumière, uznaje się za datę narodzin kina.

Kadr z filmu *Merida Waleczna*, reż. Mark Andrews, Brenda Chapman, 2012

Kadr z filmu *Alicja po drugiej stronie lustra*, reż. James Bobin, 2016

Film fabularny wyróżnia się tym, że posiada fabułę, czyli przedstawia zdarzenia (najczęściej fikcyjne, czyli wymyślone przez autora) układające się w opowieść. **Film animowany** to taki, którego poszczególne kadry są rysowane lub tworzone innymi technikami, np. komputerowymi. **Film dokumentalny** natomiast stanowi zapis rzeczywistości, przedstawia fakty i prawdziwe wydarzenia.

Wraz z nieustającym rozwojem nowoczesnej techniki w studiach filmowych powstają coraz bardziej precyzyjne metody realizacji obrazu i dźwięku. Filmy fabularne, dokumentalne czy animowane osiągają lepszą jakość i zyskują w ten sposób na atrakcyjności.

1. Wyjaśnij, czym jest plan filmowy, a czym kadr.
2. Jakie znasz rodzaje filmów?

Ciekawe!

Kadr z filmu *Twój Vincent* (*Loving Vincent*), reż. Dorota Kobiela, Hugh Welchman, 2017

Twój Vincent to wyjątkowy film animowany, produkcji polsko-brytyjskiej. Jest złożony z 65 tys. obrazów malowanych farbą olejną na płótnie, które tworzą pełnometrażową (film trwa 90 min) animację malarską. Ponad 100 malarzy polskich i zagranicznych malowało obrazy do filmu przez 7 lat. 12 obrazów przypada na 1 sekundę tego niezwykłego filmu. Każdy z nich namalowany został w stylu wiernie naśladowującym twórczość Vincenta van Gogha, wybitnego malarza holenderskiego. Około 120 obrazów artysty zostało wkomponowanych w kadry filmu, a sportretowane na nich postacie jego rodziny, znajomych i przyjaciół opowiadają o jego życiu i tragicznej śmierci.

6.5 Teatr i scenografia

Wnętrze teatru w Londynie
ok. 200 lat temu

Teatrem nazywamy zarówno miejsce, gdzie odbywają się przedstawienia teatralne, jak i samą dziedzinę sztuki, polegającą m.in. na odgrywaniu ról w spektaklach i utworach o określonym temacie. Spektakl teatralny jest dziełem wielu twórców. Są to: aktorzy, scenografowie, kostiumolodzy, rekwizytorzy, charakteryzatorzy, operatorzy dźwięku i światła. Te osoby pod kierunkiem reżysera tworzą spektakl. Przedstawienia teatralne mogą mieć różne formy. Mogą one odbywać się na różnych scenach – najczęściej w budynku teatru, czasem sceną może być ulica. Rozróżniamy następujące rodzaje sztuk teatralnych: teatr dramatyczny, lalkowy, pantomima, balet, opera, teatr tańca, teatr uliczny. Inne zadania ma aktor ożywiający lalki w teatrze lalkowym, inne – tancerz w teatrze tańca, a jeszcze inne – aktor przedstawiający pantomimę, czyli mim.

Scena z przedstawienia *Brzydkie kaczątko*
Teatru Groteska w Krakowie

Występ teatru ulicznego

Scena z baletu *Jezioro łabędzie* Piotra Czajkowskiego

Projekt kostiumu teatralnego do przedstawienia *Sen nocy letniej*

Sztukę kształtowania przestrzeni sceny za pomocą środków malarskich i architektonicznych, światła, kostiumów i rekwizytów nazywamy scenografią. Scenograf projektuje wizualną oprawę widowiska teatralnego, filmowego czy telewizyjnego, czyli wygląd miejsca, gdzie rozgrywa się akcja. Oprócz tego planuje kolorystykę oraz wygląd strojów i kostiumów dla występujących aktorów, a także sposób oświetlenia sceny. W realizacji projektu współpracują z nim kostiumolodzy, rekwizytorzy, charakteryzatorzy i operatorzy świateł. Do stworzenia wizualnej strony widowiska stosuje się różne techniki i materiały plastyczne. Przy pracy nad scenografią wykorzystuje się np. malarstwo, rysunek i rzeźbę, tkaninę, elementy z tworzywa sztucznego, metalu, papieru, meble, wyroby stolarskie i krawieckie.

Charakteryzacja aktorki

Scenografia – elementy architektoniczne, kostiumy i rekwizyty

1. Powiedz, czym jest teatr i wymień rodzaje przedstawień teatralnych.
2. Wyjaśnij, na czym polega praca scenografa.

Kadr z filmu fabularnego
*Opowieści z Narnii: lew,
czarownica i stara szafa*,
2005

Opowieści z Narnii: lew, czarownica i stara szafa to film fabularny oparty na powieści Olive'a Staplesa Lewisa. Przedstawia on historię czwórki dzieci, które odkrywają w domu szafę, będącą bramą do magicznego świata Narnii. Rodzeństwo przeżywa w tym świecie wiele wspaniałych przygód. Najważniejsze zdjęcia do tego filmu były kręcone m.in. w Polsce – nad Jeziorem Siemianowskim, w Czechach oraz Nowej Zelandii.

Happening

Tadeusz Kantor, *Panoramiczny Happening Morski*, 1967

W XX wieku, obok rysunku, malarstwa, rzeźby czy grafiki, powstały nowe plastyczne formy wypowiedzi artystycznej. Są w nich wykorzystywane elementy z różnych dziedzin sztuki – malarstwa, rzeźby, teatru czy filmu. Jedną z ważniejszych jest happening.

Happening (ang. 'zdarzenie' [czyt. hepening]) to rodzaj akcji artystycznej – odbywa się w danym miejscu i w danym czasie, nie można go powtórzyć. Artysta współtworzy z odbiorcami ciąg zdarzeń przypominających widowisko teatralne, często towarzyszy temu muzyka lub projekcja filmu. Charakterystyczną cechą happeningu jest to, że dużą rolę odgrywa w nim przypadek – nic nie jest pewne i zaplanowane do końca. Artysta i widzowie wspólnie tworzą wydarzenia. Happening może odbywać się w galerii, na ulicy, na tle przyrody czy w sklepie – wszystko zależy od pomysłu artysty.

Tadeusz Kantor był niezwykle wszechstronnym polskim artystą. Zajmował się reżyserią, tworzył happeningi, był malarzem, scenografem, pisarzem, aktorem we własnych przedstawieniach, wykładowcą akademickim. Latem 1967 roku na nadbałtyckiej plaży w Łazach odbył się najbardziej znany happening Kantora *Koncert morski*. Podczas tego happeningu malarz Edward Krasiński, ubrany w czarny frak, stojąc na podeście umieszczonym częściowo w wodzie, tyłem do siedzących na leżakach widzów, dyrygował falami. To właśnie on jest widoczny na zamieszczonym powyżej zdjęciu Eustachego Kossakowskiego.

Krok po kroku

Rekwizyt teatralny

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

balonik, papier ksero, klej biurowy w tubce, nożyczki, bibułę, papier kolorowy.

Jak to zrobić?

Za pomocą powyżej przedstawionej techniki możesz wykonać różne rekwizyty, np. nakrycie głowy, misę, klosz lampy, olbrzymią pisanekę, i wszystko, co umożliwią ci różnorodne kształty balonów i twoja nieskrępowana wyobraźnia. Nadmuchaj balon i oklej całą jego powierzchnię papierem ksero pokrytym grubą warstwą kleju biurowego, pociętym lub podartym na małe kawałki. Kiedy papier wyschnie (trzeba poczekać przynajmniej jeden dzień), przekłuj balon. Jeśli przetniesz uzyskaną formę na pół, uzyskasz kształt nakrycia głowy lub misy. Oklej go bibułą i papierem kolorowym w wybranych kolorach według własnego pomysłu. Formę możesz wykorzystać do wykonania kasku ekostrażnika do happeningu *Zielona Ziemia*, którego opis znajduje się w *Podsumowaniu działu 6*.

Podsumowanie działu 6

1 Czy znasz te słowa?

fotografia

rzemiosło artystyczne

teatr

film

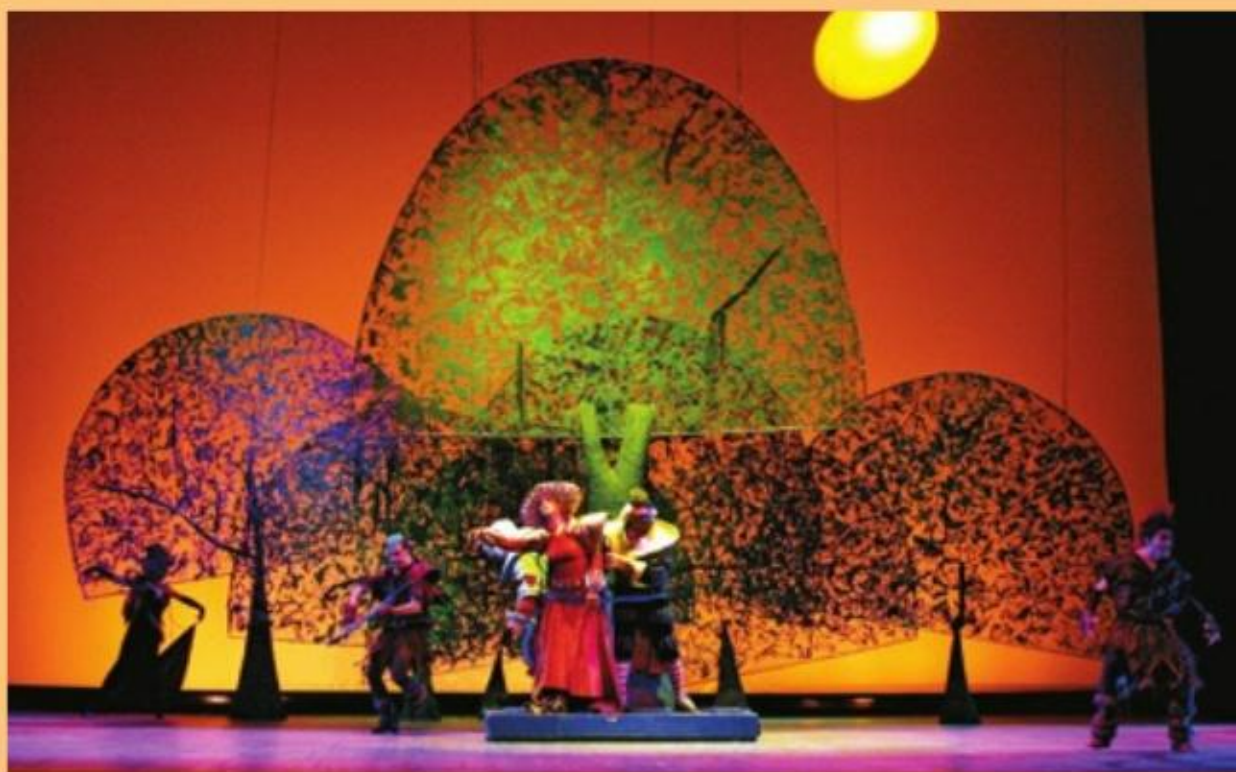
design

sztuka użytkowa

2 Powiedz, które z przedstawionych przedmiotów możemy nazwać rzemiosłem artystycznym, a które należą do dzieł wzornictwa przemysłowego.

3 Na fotografiach wskaż elementy scenografii i powiedz, czym wyróżnia się ta dziedzina sztuki.

Scena z baletu *Kot w butach*, Opera Wrocławska, 2002

Kadr z filmu *Alicja w Krainie Czarów*, reż. Tim Burton [czyt. barton], 2010

4

Powiedz, jakie rodzaje przedstawień teatralnych zostały utrwalone na fotografiach.

Dziadek do orzechów według baśni E.T.A. Hoffmanna, Opera Wrocławska, 2007

Szpak Fryderyk, czyli bajka o szczurach, reż. Lech Walicki, Teatr Groteska, Kraków, 2017

Cisza w Troi, Teatr Biuro Podróży, 2017

- 5 Przygotujcie w klasie happening dotyczący ochrony środowiska zatytułowany *Zielona Ziemia*. Ubierzcie się na zielono, każdy z was może mieć na głowie kask ekostrażnika. Na przerwach między lekcjami spacerujcie w tych strojach po korytarzach szkolnych, przypinając innym uczniom znaczki i rozdając ulotki (np. o treści – „Nie zaśmiecam planety” lub „Segregowanie śmieci jest fajne”). Pamiętajcie, że w happeningu dużą rolę pełnią widzowie i należy ich włączyć do współudziału w akcji.

AKTOR

Oposy bardzo wiarygodnie odgrywają własną śmierć. W obliczu zagrożenia ssaki te zapadają w śpiączkę, mają otwarte oczy, otwarty pysk, wywieszony język, a z ich ciała wydobywa się nieprzyjemna woń. Mogą trwać w tej roli wiele godzin, dopóki nie zniknie zagrożenie.

Aktor to osoba, która odgrywa określoną rolę w teatrze lub filmie. W tym celu aktor zakłada specjalny kostium, odpowiednio się porusza, mówi (lub śpiewa) i zachowuje. Przedstawienia i filmy, w których występuje, skierowane są do innych osób – mają je zabawić lub skłonić do wzruszenia i zadumy.

W świecie przyrody również spotykamy aktorów. Jednak zwierzęta odgrywają zwykle role w innych celach niż ludzie. Najczęściej umiejętności aktorskie chronią zwierzę przed drapieżnikami, ale też pomagają zdobyć partnerkę lub uzyskać pożywienie.

Amerykańskie zające wraz z nastaniem zimy zmieniają kolor futra z szarego na biały. Nowy wygląd sprawia, że na pokrytych śniegiem obszarach są zupełnie niewidoczne dla drapieżników.

Modliszka storczykowa to drapieżny owad, którego metodą na zdobycie pożywienia jest odgrywanie roli kwiatu storczyka. Czyha na innego owada, przybierając specjalną pozę, w czym pomaga jej śnieżnobiała lub różowa barwa z charakterystycznymi płatkami na odnóżach – do złudzenia przypominająca kwiat.

Australijski ptak altannik przygotowuje dla samicy nie tylko przedstawienie ze śpiewem i tańcem, ale również niezwykle scenografię. Aby zdobyć jej akceptację, ptak ten buduje specjalną altankę z gałęzi. Wejście dekoruje piórami, kamykami, kolorowymi owocami i innymi przedmiotami w atrakcyjnym dla samiczek kolorze niebieskim.

- Powiedz, czym charakteryzuje się przedstawienie teatralne.
- Z dostępnych ci materiałów przygotuj dla siebie kostium – kamuflaż – lub zaprojektuj go na papierze.
- Przygotuj kartkę, kredki i flamastry. Wymyśl dziwnego owada, który odgrywa rolę rośliny, i go narysuj.

7. Sztuka ludowa

1. Czy na przedstawionej ilustracji można znaleźć jakieś motywy ludowe?
2. Czy w twoim najbliższym otoczeniu i zwyczajach twojej rodziny są obecne ludowe tradycje? Opowiedz o tym.

7.1 Strój świąteczny

Stroje, które dziś nazywamy regionalnymi albo ludowymi, to bogato zdobione ubrania służące dawniej ludności wiejskiej w dni świąteczne. Na terenie całej Polski możemy spotkać bardzo wiele różnych strojów świątecznych, które określały przynależność ludności do danego regionu. Do najbardziej znanych należą: strój krakowski, łowicki i góralski (podhalański).

Mapa ze strojami z różnych regionów Polski

1 kujawski

2 łowicki

3 kurpiowski

4 biskupiański

5 sieradzki

6 opoczyński

7 podlaski

8 śląski

9 krakowski

10 rzeszowski

11 podhalański

Strój krakowski

Strój łowicki

Strój podhalański

Popularność stroju krakowskiego na terenie całej Polski jest związana z tym, że 200 lat temu, kiedy Polski nie było na mapie Europy, pełnił on funkcję polskiego stroju narodowego, używanego także w powstaniach (walkach Polaków o niepodległość). Sukmana z czerwonymi dodatkami i rogatywka z pawimi piórami, które nosili mężczyźni, były w tym czasie symbolem polskich barw narodowych.

Strój kobiecy składał się z białej koszuli, gorsetu, spódnicy, zapaski, sznura koralików i czarnych bucików. Gorset był sukienny lub aksamitny, w kolorze szafirowym, bordowym, zielonym lub czarnym, zdobiony taśmami, czerwonymi koralikami, cekinami, ozdobnymi guzikami i barwnym haftem z motywami kwiatowymi.

1. Wyjaśnij, czym charakteryzuje się świąteczny strój ludowy.
2. Wymień najbardziej charakterystyczne cechy stroju krakowskiego.

7.2 Przedmioty i dekoracje ludowe

W sztuce ludowej istotną rolę odgrywają motywy dekoracyjne. Mają one różne formy – są malowane, wyszywane i wycinane. Dekoracje te spotykamy na przedmiotach użytkowych, takich jak obrusy, dywany, skrzynie czy odzież. Elementy dekoracyjne często też zdobiły ludowe chaty, zarówno zewnętrzne ściany, jak i całe wnętrza, a także wplatały się w zwyczaje i obrzędy świąteczne.

Haft kaszubski

Haft kaszubski ma długą i bogatą tradycję i jest jednym z najbardziej charakterystycznych rodzajów haftu ludowego w Polsce. Stosuje się w nim tylko kolory: czarny, czerwony, zielony, żółty i trzy odcienie niebieskiego. Najważniejszym motywem jest w nim drzewo życia, którego równoległe lub prostopadłe gałęzie nie przeplatają się ze sobą.

Skrzynia kujawska

We wszystkich regionach Polski skrzynia była ważnym elementem wystroju domu. **Skrzynie kujawskie** najczęściej były przez kobiety ozdabiane kolorowymi malowidłami. Przednią stronę zwykle dzielono arkadami na trzy pola, każde z nich zdobiły motywy roślinne i kwiatowe (róże, tulipany). Wieko skrzyni także pokrywały malowidła.

Dywan janowski

Na Podlasiu, w okolicach Janowa na Białostocczyźnie, do dziś wykonuje się słynne dwuosnowowe **dywany janowskie**. Co to znaczy dwuosnowowe? Ujmując w skrócie: chodzi o to, że po obu stronach tkaniny uzyskuje się wzór, który ma identyczne kształty, ale różni się kolorem. Charakterystyczne wzory tych dywanów zawierają motywy: gwiazdy, rombu, listka, winorośli i korowodu weselnego.

Śląskie pisanki

Wielkanocny zwyczaj ozdabiania jajek różnorodnymi wzorami jest znany i żywy na terenie całej Polski. Tradycja pisanek jest dawna. Najstarsza zachowana pisanka pochodzi sprzed ok. 900 lat. Została odnaleziona przez naukowców w Opolu.

Jedne z najpiękniejszych pisanek w naszym kraju powstały na terenach Śląska Opolskiego. Ich wzory są dekoracyjne, tworzą motywy roślinne wykonane cienkimi kreskami. Wzory te wyskrobywane są ostrym narzędziem na jajku uprzednio zabarwionym na jeden kolor. Takie pisanki, na których wzór jest wydrapywany, nazywamy kraszankami. Barwniki najczęściej otrzymywane są naturalnie – z kory dębowej, żyta, cebuli.

Pisanki we wschodnich regionach Polski są wykonywane techniką batikową. Polega ona na tym, że na skorupce jajka rysuje się wzory roztopionym woskiem za pomocą specjalnych narzędzi. Następnie jajko zanurza się w farbie.

W okolicach Łowicza jajka zdobi się wycinankami. Natomiast na Podlasiu i w kurpiowskiej Puszczy Białej skorupki okleja się dekoracyjnie rdzeniem sitowia i kolorową włóczką.

Kraszanki opolskie

Pisanki wykonane techniką batikową

Pisanki oklejane wycinankami

Pisanki kurpiowskie oklejane sitowiem i włóczką

Łowickie dekoracje

Kiedy przed ok. 150 laty na wsi pojawił się kolorowy papier, wewnątrz domu łowickiego wypełniło się kolorowymi dekoracjami. Belki sufitów i ściany izb ozdabiano różnorodnymi kompozycjami wycinanymi z papieru. Wycinane motywy naklejano na tło z białego kartonu. Znamy trzy tradycyjne kształty wycinanek: **gwiozdy** – bukiety kwiatów naklejane na białe kółka o różnej wielkości; **kodry** – kolorowe kwiaty, ptaki lub sceny rodzajowe naklejane na poziome i prostokątne białe pasy różnej długości i szerokości, którymi przysstrajano belki sufitu i ściany; **tasiemki** – dwie pionowe i symetryczne wstążki, na dole ozdobione frędzlami, na górze – gwiazdą.

Izby dekorowano również kwiatami i pajakami. **Pajaki** wykonywano ze słomy, bibuły, papieru kolorowego i wełny. Ich kształty były różne – kuliste, zwane „światami” lub językami, stożkowe, kwadratowe i wieloboczne. W niektórych domach ozdoby w formie różnorodnych pajaków zakrywały prawie cały sufit. Kwiaty wykonywano z kolorowej bibuły i wełny, ozdabiając je cekinami i koralikami. Bukiety kwiatów dekorowały domowy ołtarzyk i ściany. Girlandami kwiatów z bibuły ozdabiano też ramy religijnych obrazów.

• wewnątrz
izby
łowickiej

• gwiazda

• tasiemka

• kwiaty
z bibuły

• pajak

• kodra

Czy kiedykolwiek spotkaliście się ze zwyczajem wykonywania podobnych dekoracji? Jeśli tak, opowiedzcie o tym.

Malowana wieś

Zalipie to wieś położona na Powiślu Dąbrowskim, niedaleko Tarnowa. Miejscowość ta słynie w całej Polsce z malowania budynków mieszkalnych i gospodarczych wielobarwnymi motywami kwiatowymi, dlatego jest nazywana „malowaną wsią”. Tradycję zdobienia domów spotkać można w różnych regionach Polski, ale w Zalipiu zwyczaj ten rozwinął się najbardziej. Do dziś możemy tam zobaczyć pięknie udekorowane malowanymi kwiatami zewnętrzne i wewnętrzne ściany domów. Za najzdolniejszą malarkę w Zalipiu uważa się panią Felicję Curyłową. W jej domu znajduje się obecnie muzeum.

Wnętrze zagrody Felicji Curyłowej w Zalipiu, oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie

Ściana domu z Zalipia ozdobiona dekoracją malarską

1. Powiedz, jak w kulturze ludowej dekorowano wnętrza chat oraz przedmioty codziennego użytku.
2. Wyjaśnij, co oznacza określenie „malowana wieś”.

Dowiedz się więcej o Zalipiu:
www.skanseny.net/galeria/zalipie

Kolorowo na ludowo

1.

2.

3.

4.

Przygotuj:

drewniane pudełko lub deskę (np. do krojenia) lub glinianą doniczkę, farby akrylowe, ołówek, gąbkę, pędzle.

Eksperymentuj!

Wykorzystaj wybrany ornament ludowy przedstawiony w podręczniku do udekorowania przedmiotu użytkowego. Możesz połączyć ludowe wzory z różnych regionów albo zastosować tylko jeden ich rodzaj – wszystko zależy od twojej pomysłowości. Postaraj się, aby udekorowany przez ciebie przedmiot był nie tylko funkcjonalny, ale także oryginalny i estetyczny. Do wykonania dekoracji użyj farb akrylowych (gdy wyschną, będą niezmywalne), pędzelków i gąbek. Projekt dekoracji wykonaj ołówkiem.

Podsumowanie działu 7

1 Czy znasz te słowa?

ludowy strój świąteczny

pająk

tasiemka

pisanka

kraszanka

gwiazda

kodra

„malowana wieś”

2 Powiedz, które z przedstawionych przedmiotów możemy nazwać rzemiosłem artystycznym, a które należą do dzieł wzornictwa przemysłowego.

3 Powiedz, co wyróżnia ludowy strój świąteczny. Wskaż, na podstawie niżej przedstawionych fotografii, charakterystyczne elementy strojów: krakowskiego, łowickiego i podhalańskiego.

4 Na poniższych fotografiach przedstawiono różne przedmioty mające związek ze sztuką ludową. Podaj nazwy tych przedmiotów i opowiedz o ich zastosowaniu.

5 Przygotuj: kartkę A3 z bloku technicznego, papier kolorowy, klej, nożyczki, bibułę, kredki i flamastery. Wyobraź sobie, że jesteś projektantem przedmiotów użytkowych. Zaprojektuj – do wyboru – samochód, lampę lub krzesło, którego projekt będzie oparty na elementach dekoracyjnych sztuki ludowej.

Słowniczek

Abstrakcja, abstrakcyjny obraz	obraz, który jest kompozycją linii, kolorów, walorów, płaszczyzn, plam i kształtów. Nie przedstawia natury, przedmiotów ani osób i nie opowiada żadnej historii.
Charakteryzator	osoba, która zawodowo zajmuje się charakteryzacją teatralną lub filmową, nadaje twarzy i sylwetce aktora cechy granej przez niego postaci (wiek, wygląd zewnętrzny). Narzędziami pracy charakteryzatora są różnego rodzaju kosmetyki, peruki itp.
Ciemnia fotograficzna	w fotografii tradycyjnej (w odróżnieniu od cyfrowej) miejsce, w którym fotografik przeprowadza obróbkę chemiczną materiałów fotograficznych w celu uzyskania fotografii na papierze.
Design	projektowanie przedmiotów użytkowych przez artystę projektanta, które następnie są produkowane w fabrykach w tysiącach egzemplarzy.
Dokumentacja rysunkowa	polega na odręcznym wykonywaniu rysunków, których celem jest udokumentowanie np. wyglądu zabytków.
Efekty świetlne	w sztuce określa się tak najczęściej światło słoneczne, błyskawice, światło księżyca, blask świecy itp. przedstawione przez artystę na obrazie w taki sposób, aby wywołać wrażenie u odbiorcy.
En face	(fr. <i>en face</i> 'z przodu') określa się tak portrety, na których postać przedstawiona jest na wprost.
Fotomontaż	sfotografowana kompozycja utworzona z fragmentów różnych fotografii, ilustracji i przedmiotów. Obecnie do przygotowywania fotomontaży najczęściej wykorzystuje się komputery.
Frotaż	(fr. <i>frottage</i> 'pocieranie') technika rysunkowa polegająca na pocieraniu ołówkiem lub kredką kartki papieru położonej na przedmiocie o wyraźnej fakturze. Celem jest uzyskanie rysunkowego odwzorowania tej faktury na powierzchni kartki.
Impast	(wł. <i>impasto</i> 'ugniatam') metoda malowania farbami olejnymi lub akrylowymi polegająca na nakładaniu grubej, wypukłej warstwy farby za pomocą pędzla lub szpachelki.
Impresjoniści	grupa malarzy tworzących obrazy we Francji ok. 130 lat temu. Impresjoniści uważali, że światło odgrywa zasadniczą rolę w obrazie i ma decydujący wpływ na wygląd malowanych obiektów. Ich obrazy wyróżniały się tym, że przedstawiały wrażenia i ulotne momenty.
Kadr	pojedynczy obraz, zapisany na taśmie filmowej lub w pamięci kamery cyfrowej. Aby mógł powstać film, trzeba nagrać tysiące pojedynczych obrazów – kadrów, które – odpowiednio zmontowane – tworzą dzieło filmowe.
Kolaż	(fr. <i>collage</i> 'klejenie, naklejanie') technika malarska polegająca na tworzeniu kompozycji z różnych materiałów (np. fotografii, gazet, tkanin) przez naklejanie ich na papier lub płótno i łączenie z innymi technikami plastycznymi (np. malarstwem olejnym, rysunkiem).

Kostiumolog (kostiumograf)	twórca projektów kostiumów, fryzur i rekwizytów dla aktorów występujących w filmie lub przedstawieniu teatralnym, który nadzoruje także ich wykonanie.
Marmur	kamień stosowany od starożytności jako materiał budowlany i rzeźbiarski, charakteryzuje się wytrzymałością i pięknym wyglądem.
Obiekt architektoniczny	budowla lub budynek o dużych rozmiarach i charakterystycznej konstrukcji.
Pastel (pastela)	miękki rysik w formie pałeczki, utworzony z pigmentu malarskiego z dodatkiem kredy, glinki lub gipsu. Technika zaliczana zarówno do malarstwa, jak i do rysunku, znana jest od czasów renesansu.
Plan filmowy	miejsce wykonywania zdjęć filmowych i telewizyjnych.
Rekwizytor	osoba zajmująca się rekwizytami, czyli przedmiotami używanymi przez aktora w czasie przedstawienia lub służącymi do ozdoby sceny czy planu filmowego.
Renesans	okres w historii kultury europejskiej od XIV do XVI wieku, charakteryzujący się m.in. rozwojem wiedzy o człowieku i o przyrodzie. Sztuka tego okresu nawiązywała do wzorów antycznych i była skupiona na człowieku. Malarze odkryli i opanowali zasady perspektywy linearnej.
Reprodukcja	kopia oryginału, np. dzieła malarskiego lub grafiki, wykonana w dowolnej skali metodą drukarską lub fotograficzną.
Scenograf	osoba projektująca scenografię, czyli oprawę plastyczną do spektaklu lub filmu. Do zadań scenografa należy również zaplanowanie innych elementów scenografii, np. kostiumów, charakteryzacji aktorów, oświetlenia i rekwizytów.
Sztuka bizantyjska	sztuka chrześcijańska, która rozwijała się głównie na terenie Europy od ok. IV do XV wieku. Sztuka ta miała swe odzwierciedlenie głównie w architekturze sakralnej i malarstwie (malowidła ścienne, mozaiki i obrazy, zwane ikonami).
Średniowiecze	okres w historii europejskiej od V do XV wieku. Dwa style w architekturze tego okresu – romański i gotycki – uwidaczniają się przede wszystkim w budowlach sakralnych (klasztory, kościoły, katedry). Malarstwo i rzeźba (związana z architekturą) również miały charakter religijny. Na obrazach przedstawiano głównie wydarzenia biblijne i postacie świętych.
Tesser	(łac. <i>tessera</i> 'kostka') kwadratowa lub prostokątna, mała, pojedyncza kostka z kamienia lub kolorowego szkła wykorzystywana do wykonania mozaiki.
Tęcza	zjawisko przyrodnicze występujące w postaci wielobarwnego łuku, które powstaje w wyniku rozszczepienia światła załamującego i odbijającego się wewnątrz kropli. Tradycyjnie uznaje się, że kolory tęczy to: czerwony, pomarańczowy, żółty, zielony, niebieski, indygo (niebieskofioletowy) i fioletowy.
Trójwymiarowość	trzy wymiary: długość, szerokość i wysokość; trójwymiarowość na obrazie to wywołanie przez artystę złudzenia u widza, że przedstawiane przez niego przedmioty mają trzy wymiary.

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

Shutterstock. com: mamanamsai (czerwony kubek, s. 7); Anke van Wyk (zielona filiżanka, s. 7); Flipser (gruszka, s. 7); elegeyda (dzbanek, s. 8); Kyselova Inna (winogrona, s. 8); stockphoto mania (gołąb, s. 8); Feng Yu (zaznaczanie światłocienia, s. 9); Bryan Busovicki (posąg anioła, s. 11); Veniamin Kraskov (La Sagrada Familia w Barcelonie, s. 11); thipjang (rysunek naskalny, s. 12); Irina Mosina (martwa natura, s. 16); Nailia Schwarz (martwa natura, s. 16); Ivonne Wierink (martwa natura, s. 16); Kanate (nasycenie barw, s. 21); Plateresca (plamy akwarelowe, s. 23); osmak olga (plamy akwarelowe, s. 23); Rudchenko Liliia (plamy akrylowe, s. 23); Sweet Art (plamy akrylowe, s. 23); S-BELOV (stokrotki, s. 27); Fresh Stock (ogród i dom, s. 27); TERMSIRISAKUL (ogród, s. 27); Irina Afonskaya (wiosenny ogród, s. 27); Misheneva Olesia (plama miękka, s. 28); paintings (plama ostra, s. 28); Piyato (plama kontur, s. 28); emperorcosar (Vinicunca, Góra Kolorów, Peru, s. 30); suronin (Kolorowe góry Zhangye Danxia, Chiny, s. 30); J. Palys (lapis lazuli, s. 30); Mona Makela (ochra żółta, s. 30); Mona Makela (ochra czerwona, s. 30); Arina P Habich (barwniki naturalne, s. 30); Nikki Zalewski (tęcza, s. 32); Oksana Alekseeva (geometryczne kształty, s. 34); ADELART (koła, s. 35); Stanislav Ratushnyi (koła, s. 35); Nikolaeva (s. 35); Alla Turchyna (koła, s. 35); Sadik Gulec (mozaiki w bazylice Hagia Sophia, s. 36); Artsem Martysiuk; psamtik; Olga Selyutina (tessery, s. 36); YulyYulia; martinlubpl (postacie kolorowe, s. 47); whiteisthecolor; pimchawee (postacie czarne, s. 47); fuyu liu; Anson0618 (pejzaże, s. 52); Karol Kozłowski (Floralis Genérica, s. 56); Joao Virissimo (Wrota chmur, s. 56); Melanie Lemahieu; Padmayogini, Andrii Zhezhera (rzeźby: Anish Kapoor, s. 57); karakotsya (abstrakcyjne twarze, s. 65); Tyler Olson; Robert Kneschke; adriaticfoto; gpoinstudio (sceny rodzajowe, s. 66); BLACKDAY (śniadanie, banan, s. 73); Alexey_Arz (śniadanie, rogalik, s. 73); saltodemata (bukiet, s. 78); 7th Son Studio (wianek, s. 78); 1986OmegaTribe (ikebana, s. 78); Pressmaster, Rawpixel.com, AlenKadr (fotografie nakryć stołowych, s. 81); Buturlimov Pavlo (buty), F. Serra Mubeccel Gulturk (lampa), Evgeniya Porechenskaya (słuchawki), Angyalosi Beata (młynek), Evgeniya Porechenskaya (torebka, naszyjnik), Kalamurzing (dziewczynka), Vlad Teodor (płaszcz), Zovteva (czajnik), Evgeniya Porechenskaya (dresik, kapelusz), kibri_ho (fotel, stolik), Toghrulgurbanov22 (szpilki), ivastasya (kurtka, róż), Bas Nastassia (wieloryb, poduszka), ampcool (kubek), Foryoui3 (okulary), fneun (wazon), Lars Christensen (samolot, auto), Scanrail1 (pociąg), Sergiy1975 (ciężarówka), Greg Biggs (traktor), Evgeniya Porechenskaya (czapka), s. 82–83; M. Shcherbyna (flaga polska, s. 84); julymilks (kartka – niedźwiedź, s. 87); Molesko Studio (kartka – rower, s. 87); Irene Osier (kartka – dziecko, s. 87); COCOart (kartka motywacyjna, s. 87); Oksana Alekseeva (ilustracja do bajki, s. 89); Sarunu_foto; fotosutra (aparatus fotograficzny – lustrzanka tradycyjna i klisza, s. 90); Pakhnyushchy; maxpro (lustrzanka, kompakt cyfrowy, s. 90); Andrea Raffin (fotografia prasowa, s. 91); tarczas (fotografia sportowa, s. 91); Stephen Finn (występ teatru ulicznego, s. 94); df028 (scena z baletu, s. 95); Jordi Prat Puig (filiżanka, s. 98); Masalski Maksim (kubek, s. 98); gorra (stolik, s. 98); charl898 (fotel, s. 98); Room27 (fotel nowoczesny, s. 98); Timmary (dzbanek, s. 98); tale (odkurzacze, s. 98); Vince Adam (storczyk, s. 100); FotoRequest (zając, s. 100); Luke Shelley (altannik, s. 100); Mirek Nowaczyk (wnętrze zagrody w Zalipiu, s. 107); Miłosz Masłanka (ściana domu z Zalipia, s. 107); HUANG Zheng (dekoracje okien z Zalipia, s. 108); RedKoala (motyw polskiej dekoracji ludowej, s. 108); Wiola Wiaderek (fragment damskiego stroju łowickiego, s. 108); **Grzegorz Wrze- cionowski:** fotografie Krok po kroku (frotaż 1–4, s. 15; kolaż 1–4, s. 25; witraż 1–4, s. 39; przestrzenny krajobraz 1–4, s. 55; kask eko 1–4, s. 97); różne rodzaje oświetlenia 1–3, s. 16; rzeźba z aluminium 1–2, s. 57; grafik – ilustrator przy pracy, s. 88; pawie pióro, s. 109; czerwone korale, s. 109; **Archiwum:** Vincent van Gogh *Głowa kobiety*, s. 9; Caravaggio *Powołanie św. Mateusza*, s. 11, s. 17; Władysław Skoczylas *Pejzaż podhalański*, s. 11; Vincent van Gogh *Kruki nad polem zboża*, s. 12, s. 17; Albrecht Dürer *Czterej jeźdźcy Apokalipsy*, s. 13; Leonardo da Vinci *Głowa Ledy*, s. 16; rysunek Henri de Toulouse-Lautrec *Na balu*, s. 17; Georges de la Tour *Zapłata należności*, s. 17; André Derain *Pont de Charing Cross* © André Derain/The Bridgeman Art Library, s. 20; Henryk Szczygliński *Wiosna*, s. 21; Julian Fałat *Pejzaż zimowy z Bystrej*, s. 22; Władysław Wankie *Samotna w parku*, s. 24; Joan Miró *Narodziny świata* © 2018 Jean Miró, s. 24; Maurice Denis *Kobieta w niebieskim*, s. 24; Edgar Degas *Błękitne tancerki*, s. 26; Vincent van Gogh *Słoneczniki*, s. 26; Paul Gauguin *Tahitańskie kobiety na plaży*, s. 28; Józef Chełmoński *Podczas deszczu*, s. 28; Jacob van Ruisdael *Pejzaż zimowy*, s. 29; Max Kurzweil *Pani w żółtej sukni*, s. 29; Hassam Childe *Piąta aleja i skwer Waszyngtona w słońcu*, s. 29; William Turner *Ostatnia podróż Temeraire’a*, s. 32; Claude Monet *Impresja, wschód słońca*, s. 32; Gustave Caillebotte *Paryż. Deszczowy dzień*, s. 33; Jan Vermeer *Dziewczyna czytająca list*, s. 33; Józef Pankiewicz *Rynek Starego Miasta w Warszawie nocą*, s. 33; Stanisław Wyspiański *Bóg Ojciec – Stań się!*, s. 37; Louis Comfort Tiffany, lampa Wisteria, s. 38; Gustave Caillebotte *Widok dachów (śnieg)*, s. 40; Jan Vermeer *Mleczarka*, s. 40; Andrea Mantegna *Studium Chrystusa*, s. 40; Adam Elsheimer *Ucieczka do Egiptu*, s. 40; Max Kurzweil *Rybak*, s. 40; mozaika *Cesarzowa Teodora*, s. 41; Giotto di Bondone *Wniebowstąpienie Jana Ewangelisty*, s. 41; rozeta ze średniowiecznej katedry w Chartres, s. 41; Louis Comfort Tiffany *Anioł Zmartwychwstania*, s. 41; Rafael Santi *Madonna Sykstyńska*, s. 44; Auguste Renoir *Parasolki*, s. 44; Georges Seurat *Niedzielne popołudnie na wyspie Grande Jatte*, s. 45; Tadeusz Makowski *Jazz*, s. 45; Giovanni Lorenzo Bernini *Dawid*, s. 45; Michał Anioł *Dawid*, s. 45; Caravaggio *Ekstaza św. Franciszka*, s. 45; *Prace hutnicze* – malowidło na ścianie grobowca księcia Rekhmire, s. 48; Rafael Santi *Zaślubiny Marii z Józefem*, s. 49; Józef Pankiewicz *Wóz z sianem*, s. 50; Leonardo da Vinci *Madonna z kądziela*, s. 51; Stefan Filipkiewicz *Pejzaż tatrzański*, s. 51; Edgar Degas *Cztery tancerki*, s. 53; Malowidło z egipskiego grobowca, s. 58; Guy Rose *Pole maków*, s. 58; Claude Monet *Most Waterloo w Londynie*, s. 58; Cesare da Sesto *Madonna z Dzieciątkiem*, s. 58; Paul Signac *Portret Feliksa Fénéon*, s. 59; Edouard Manet *Balkon*, s. 59; Umberto Boccioni *Zamieszki w galerii*, s. 59; Pierre-Auguste Renoir *Letni pejzaż*, s. 59; Leonardo da Vinci *Mona Lisa*, s. 62; Francisco Goya *Portret rodziny Karola IV*, s. 63; Pablo Picasso *Portret Dory Maar* © Succession Picasso 2018, s. 63; Rembrandt van Rijn *Autoportret 1628, 1643, 1661*, s. 64; Jacek Malczewski *Autoportret w zbroi*, s. 64; Stanisław Wyspiański *Autoportret*, s. 64; Józef Chełmoński *Bociany*, s. 66; Jan Matejko *Konstytucja 3 maja 1791 roku*, s. 67; Piotr Michałowski *Szarża w wózwozie Somosierra*, s. 67; Leonardo da Vinci *Ostatnia wieczerza*, s. 68; Jerzy Kossak *Cud nad Wisłą 15 sierpnia 1920 roku*, s. 68; Camille Corot *Most Augusta w Narni*, s. 69; Bernardo Bellotto Canaletto *Widok na Krakowskie Przedmieście od strony Bramy Krakowskiej*, s. 69; Stanisław Maślowski *Wschód księżyca*, s. 70; Iwan Ajwazowski *Statek w czasie sztormu*, s. 70; Balthasar van der Ast *Wazon kwiatów przy oknie*, s. 71; Floris van Dijck *Martwa natura z serami i owocami*, s. 71; Alexander Adriaenssen *Martwa natura z ostrygami*, s. 71; Martin Schongauer *Gryf*, s. 71; Paulus Potter *Byczek*, s. 74; Anonimowy artysta (tkacz), *Dama z jednorożcem: Wzrok*, s. 75; Paolo Uccello *Święty Jerzy i smok*, s. 75; Anonimowy miniaturzysta, *Bestiariusz z Rochester*, s. 75; Anonimowy miniaturzysta, ilustracja z księgi ze zbiorów Biblioteki Bodlejańskiej, s. 75; Pieter Jansz Saenredam *Stary ratusz w Amsterdamie*, s. 76; Willem Claesz Heda *Martwa natura ze złożonym kielichem*, s. 76; Andrea del Sarto *Portret Baccio Bandinelli*, s. 76; Kazimierz Malewicz *Martwa natura*, s. 76; Giuseppe de Nittis *Serpentyna, Hyde Park*, s. 76; Ferdinand Hodler *Portret Gertrudy Muller*, s. 76; Andries van Eertvelt *Bitwa pod Lepanto*, s. 77; Dante Gabriel Rossetti *Zwiastowanie*, s. 77; Odilon Redon *Kalwaria*, s. 77; Paolo Uccello *Bitwa pod San Romano*, s. 77; Benvenuto Cellini, Saliera, s. 80; porcelana sewrska, filiżanka i spodek, s. 80; Bernard Molitor *Sekretera dębowa*, s. 80; Nicéphore Niépce *Widok z okna pracowni*, s. 90; Marian Krysztofik *Wilno. Kościół św. Jana nocą*, s. 91; Kadr z filmu *Wyjście robotników z fabryki Lumière w Lyonie*, s. 92; Wnętrze teatru w Londynie, s. 94; Scenografia – elementy architektoniczne, kostiumy i rekwizyty, s. 95; haft, s. 109; **BE&W:** *Najświętsza Maria Panna Pięknego Szkła*, katedra pod wezwaniem NMP w Chartres, s. 37; Marc Chagall, witraże w katedrze w Reims, s. 38; Aleksander Benois, projekt sceny baletu *Pietruszka* Igora Strawińskiego, s. 58; **East NEWS:** kadr z filmu fabularnego *Opowieści z Narnii: lew, czarownica i stara szafa*, s. 96; haft kaszubski, s. 104; Kadr z filmu *Alicja po drugiej stronie lustra*, s. 93; fotografia z przedstawienia *Cisza w Troi*, Teatr Biuro Podróży, s. 99; **Muzeum w Łowiczu:** kodra, gwiazda, kwiaty z bibuły, pająk, s. 106; **Muzeum Pisanki, Ciechanowiec:** kraszanki opolskie, pisanki oklejane wycinankami, pisanki wykonane techniką batikową, pisanki kurpiowskie oklejane sitowiem, s. 105; **Photo Power:** Max Ernst *Skamieniały las* © ADAGP, Paris 2018, s. 14; John Atkinson Grimshaw *Śnieg i mgła*, s. 29; Kazimierz Malewicz *Trzy dziewczyny*, s. 59; Charlie Baird/The Bridgeman Art Library/Photo Power: Charlie Baird *Martwa natura z karczochem*, s. 72; projekt kostiumu teatralnego do przedstawienia *Sen nocy letniej*, s. 95; plakat *Kocham. Nie biję* © kochamniebije.pl, s. 86; Tomasz Kozłowski: ilustracja do bajki *Czerwony Kapturek*, s. 88; *Panoramiczny Happening Morski*, Tadeusz Kantor, Łazy, 1967, fot. Eustachy Kossakowski © Anka Ptaszkowska, s. 96; Documentation of rockcarving using the rubbing technique in Hede, Kvilleparish, Kvillehundred, Tanum municipality, Bohuslän, Västra Götaland county, Sweden // Asafredell // https://commons.wikimedia.org/wiki/Commons:GNU_Free_Documentation_License_version_1.2: dokumentacja reliefu za pomocą techniki frotażu, s. 14; FaceToFace/REPORTER/EAST NEWS: kadr z filmu *Alicja w Krainie Czarów*, reż. Tim Burton, s. 98; ilustracja na okładce – Elżbieta Wasiuczyńska, projekt graficzny okładki – Ewa Stiasny; wydawnictwo Bajka 2010, s. 88; MAREK BAZAK/East News: tasiemka, wnętrze izby łowickiej, s. 106; MAREK LASZYK/REPORTER/East News: fotografia ze spektaklu *Szpak Fryderyk, czyli bajka o szczurach*, Teatr Groteska, Kraków, s. 99; Muzeum Podlaskie w Białymstoku: dywan janowski, s. 104; Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie: skrzynia kujawska, s. 104; Photo Scala, Florence / PhotoPower: Henri Matisse *Harmonia czerwieni* © 2018 Succession H. Matisse, s. 22; PIXAR ANIMATION STUDIOS/WALT DISNEY PICTURES / Album/EAST NEWS: kadr z filmu *Merida Waleczna*, reż. Mark Andrews, Brenda Chapman; Plakat Polski, Galeria w BUW/ Jan Młodożeniec: Jan Młodożeniec *Wiosenny Salon Plakatu Polskiego 1990*, s. 86; Productio/Kobal//EAST NEWS: kadr z filmu *Twój Vincent (Loving Vincent)*, reż. Dorota Kobiela, Hugh Welchman, s. 93; Teatr Groteska, Kraków: fotografia ze spektaklu *Brzydkie kaczątko*, s. 94; Zachęta Narodowa Galeria Sztuki: Paweł Susid, *Bez tytułu (piątek, sobota, niedziela)*, 1998, s. 85; Consuelo Hernández *La estación de lago*, 2010, VEGAP, 2018: Consuelo Hernández *Stacja jezioro*, s. 66; Nicholas de Staël *Plaża w Agrigento* © ADAGP, Paris 2018/ Power Photo, s. 22; Bridgeman: Henri Matisse *Martwa natura z ostrygami* © 2018 Succession H. Matisse, s. 72; Henri Cartier-Bresson *Paryż. Plac Europy. Dworzec Świętego Łazarza* © Henri Cartier-Bresson, s. 91; Zdzisław Witwicki, ilustracja do książki *Z przygód krasnala Hałabały* © Witwicki Zdzisław, s. 88; Wydawnictwo Muchomor: Jan Bajtlik, Agnieszka Malmon, ilustracja do książki *Bitwa pod Grunwaldem 1410*, s. 89; Jacek Lamparski, fotografie strojów ludowych: kujawski, łowicki, kurpiowski, biskupiński, sieradzki, opoczyński, podlaski, śląski, krakowski, rzeszowski, podhalański, s. 102, s. 103, s. 109; Marek Grotowski: charakterystyka aktorki, fotografia ze spektaklu baletu *Kopciuszek*, Opera Wrocławska, s. 95; fotografia ze spektaklu *Dziadek do orzechów wg baśni E.T.A. Hoffmanna*, Opera Wrocławska, 2007, s. 99; fotografia ze spektaklu baletu *Kot w butach*, Opera Wrocławska, 2002, s. 98.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosza 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8108-356-0

9 788381 083560
indeks 880830